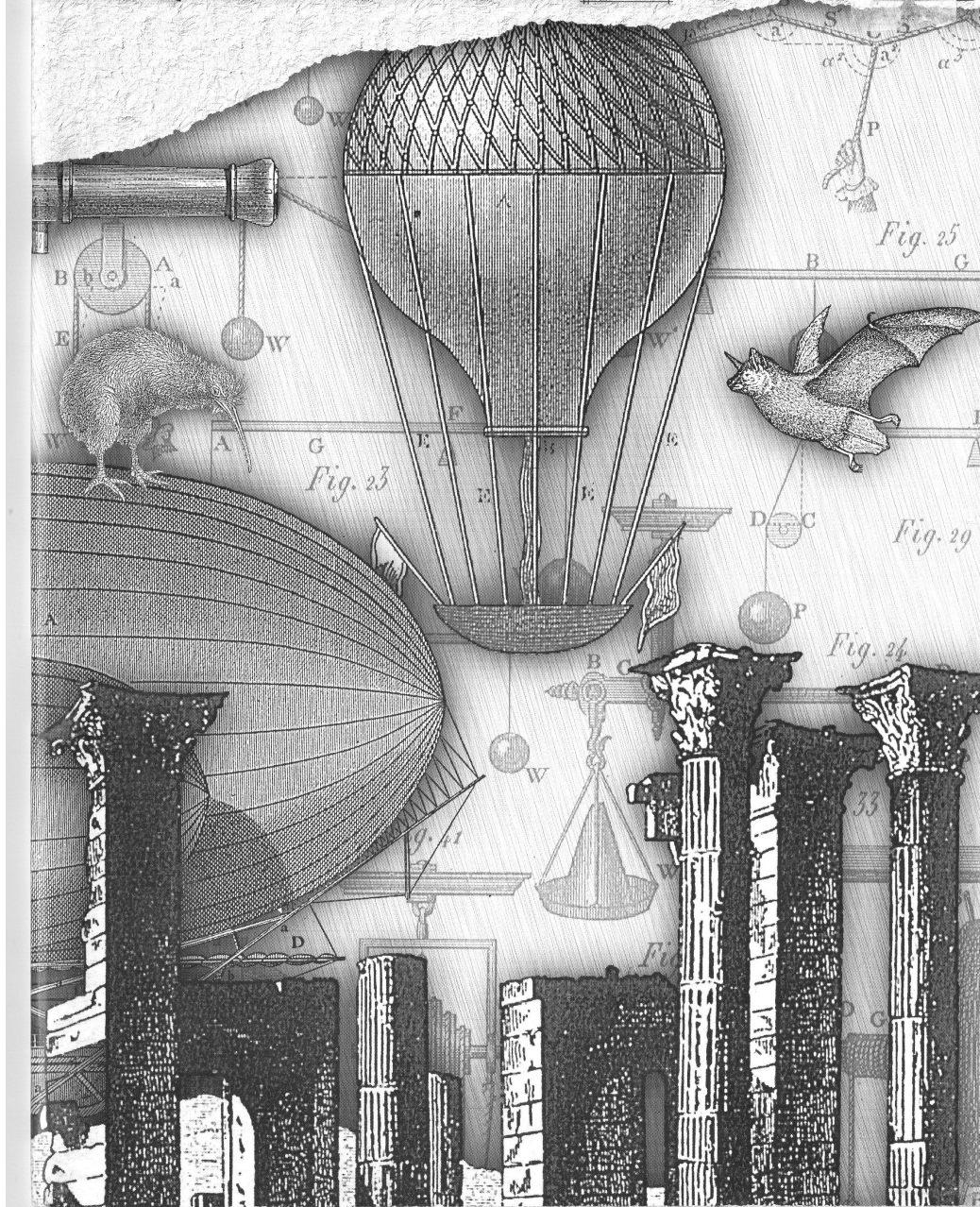

Hayalet Gemi

Sayı 37 Temmuz/Ağustos 1997 200.000 TL.

Başka bir dünya olduğuna yemin edebileceğiniz o açık denizlerin gecesinden çıkıp gelen hayalet geminin sisli şehir caddelerinde, köy mezarlıklarının tarlalarla kesiştiği boşluklarda, çocuk parklarında ve kurgusu boşalmış luna-parklarda, sandalyeleri ters çevrilmiş meyhanelerde, okuyucuları çoktan yokolmuş kütüphanelerin ıssız koridorlarında gezindiğini mutlaka birileri fısıldamıştır kulağınıza. Hatta geceleyin birdenbire havlayan köpeklerin neden ürktüklerini o zaman hissetmişsinizdir. Ya da tüm bunlar uyku ile uyanıklık arasında yaşanan türden bir hayal...

Eğer Hayalet Gemi ile ilişki kurmak istiyorsanız...

Herhangi bir evin loş odalarından birinde gözlerinizi kapatın. Ve karanlıkta bir koltuğa kendinizi bırakıp, geçmişi ve geleceği ve en önemlisi bugünü düşünüp sorular sorun. Sonra yaklaşmakta olan Hayalet Gemi'yi

düşleyin.

Ya da bize yazın.

CLXXXVII.

INVENTIO.

387

*Typographiae inventio, si aborum, audiendo, sunt-
fontibus Joann. a Gutenberg lebetur. Magnam opus
enunciantem, fat. confut.*

Die Erfindung.
Das Gutenberg die Drucker-
erfindung auf und nützlich sein

Dünyanın sınırları çoktan çizildiyse şeker,

kanatlanan aklın kendinden başka keşfedeceği ne kalıyor geriye?

Hayalet Gemi

http://www.wavemet.com/~ulay/hayaletgemi
İki Ayda Bir Yayınlanır
Sayı 37, Temmuz/Ağustos 1997
200000 TL KDV Dahil

Sahibi ve Sorumlu Yazı
İşleri Müdürü
**Teknofil Teknoloji
Tasarım Ltd. Şti. adına
Adnan Kurt**

Yazı Kurulu
**Sedef Erkman
Murat Gülsoy
Ergun Kocabıyık
Nazlı Ökten
Pınar Türen
Halide Velioğlu**

Tasarım
Faruk Ulay

Baskı
Net Matbaacılık

Yazışma Adresi
**MBE 201 Levent 80600
İstanbul
Tel: 212/265 87 98
Faks: 212 / 629 02 06**

Elektronik Posta:
hayalet@wavemet.com

Emeği Geçen
**Ferial Başaran'a,
Sylvia Karmen Canbek'e,
Altuğ Süzey'e,
Batur Şehirlioğlu'na,
Uçal Grafik'e
Zeynep Terzioğlu'na,
teşekkür ederiz.**

İçindekiler

3 med-cezir 'Çünkü Hep İçerdedik' Cemal Ener	42 sisduşleri Çengelli Peri Balıku
6 üstüçizilmişkişiler Turist Nazlı Ökten	46 deligömeleği Postanedeki Sandalye İlyaz Bingül
9 kılavuzkaptan Müsraneler Otobölüne Çıkarken Zeynep Direk	49 sirenelerin kabusu İnanamıyorum Sevmiyorum Beni Sedef Dicle Yaşatılan
18 aynanın dumanı Yabancı Tansu Çelikel	51 geçgelenmesaj Kuyu Atilla Aktuna
19 pınlumanzaralar Esrarin Keşfi Su Ufuk Uslu	52 karalamadefteri Deha Orhan Selim
22 yalnızlığın yıncaıkları Deneyler Nurdan Beşergil	53 kamaradanesesler İnsan Mirası Gökrem Kiter
24 gizli hazine Keşfe, Kaşife Dair Funda Çeşit	56 şişedekimesaj Keşif H.Ertuğ Uçar
28 zehir adası Neredeyse Avignon'da Bir Akşamüstü Faruk Ulay	57 déjà_vu Böbrek Taşı Ergun Kocabıyık
29 kayıphazine Nayat Ağacı Ergun Kocabıyık	58 şeytan minaresi Bilindik Bulgular Derya Erkenci
32 düşdeğirmeni 0 Gece Tanışık Orhan Cem Çetin	60 uçan hollandalı Keşifler Ve İcatlar Ansiklopedisi Murat Gülsoy
34 karagöründü! Mekanik Düşler Selim Ergun	

Cemal Ener

"Çünkü Hep İçerdedik"

Keşfe dair sorular

Keşif, dünyayı olduğu gibi değil, kurduğu gibi yaşamak isteyen insanın çıktığı bir yolculuk. Alabildiğine açık, kısa, "özlü" ve tarihsel bir önerme bu. Ve tüm açık, kısa, "özlü" ve tarihsel önermelerde olduğu gibi, açıklanmayı gerektirmediği ölçüde, açıklanması gereken bir sav.

Keşif kavramının insanlık sözlüğüne ne zaman girdiğini bilemiyorum. Ama en geç on beşinci yüzyıldan itibaren bu sözlüğün baş köşesine kurulduğu kesin. O çağdan günümüze değişmeden aktarılan ne denli az değer olduğunu düşününce, bu duruma hayret etmemek elde değil. Keşif kavramının içeriğinde, tarih boyunca hiçbir değişme olmadığını iddia edecek değilim. Tersine büyük bir sahiplenme dürtüsü ve talan arzusuyla yeryüzünü ele geçirmeyi hedefleyen keşifler çağı, yirminci yüzyılda giderek "içeriye", insanın ruhuna yönelen bir seyir izledi. İnsanın "kendi evinde" bile bey olamadığının keşfiyle birlikte, yolculukların artık güvenli ve bakır sahillere ulaşmayacağına anlaşılmış olması beklenirdi. O halde bu kavrama neden olumlu bir değer atfediliyor ve neden keşifler ve keşiflerden medet umuluyor hâlâ? Keşfedilecek hiçbir şey kalmadığını ileri sürenlerin yakınmaları neden?

Bir ansiklopedi (Ana Britannica) yeryüzü keşfinin ellili yıllarda tamamlandığını yazıyor. O yılların, dünyayı iki karşıt kampa bölen ve karşılıklı tehditlerin büyüklüğüne bağlı bir denge üzerinde donduran soğuk savaş yıllarını simgelemesi anlamlı bir rastlantı mı yalnızca? Yoksa soğuk savaş, son beş yüzyıla damgasını vurmuş, belirli bir keşif anlayışının tükenerek nihayete erdiğini mi bildiriyordu? Eğer bu ikinci olasılığın doğruluğunu kabullenecek olursak, sorgulanması gereken bir başka nokta çıkar ortaya: Nedir bu beş yüzyıllık keşif kavramının ayırdedici özelliği? Bu soruya, biraz dolaylı yoldan da olsa, karşılık vermeye çalışacağım.

Ünlü Alman ressamı Anselm Kiefer, yetmişli yılların ortalarında bir sahafta bulunduğu eski bir kitabı alıp, tüm sayfalarını kendi renkleri ve imgeleriyle boyamıştı. Soğuk savaş yıllarında yayınlanmış, bir tür siyasi atlası bu kitap. "Çağımızda Mekânlar ve Halklar" başlığını taşıyan atlasla, Nato ve Varşova paktlarının coğrafi yayılımları, iç yapıları, güç ve zaafı hakkında bilgiler veriliyor ve dünya "kızıl tehdide" karşı uyarılıyordu. Kiefer, kitabın sayfalarını yer yer yalnızca renkler, yer yer ise imgelerle doldürmüştü: duvarlar, petrol varilleri, miğferler, bazı su bitkileri ve bir dinazor gibi. Ressamın, önündeki kitabın sayfalarıyla bir tür etkileşim içine girdiği, kendini bir anlamda çağrışımların ve sezgilerin akışına bırakarak, o sayfalarda zaten içerilmiş olduğuna inandığı bir şeyi bulup çıkarmaya çalıştığı anlaşılıyordu. Nitekim yıllar sonra bu çalışması üzerine yapılan bir söyleşide, neden boş bir sayfa ya da deftere boyamadığı sorulunca, şu karşılığı vermişti: "Çünkü hiçbir tasarımı ya da niyetim yok." Kiefer, sanatı bir yaratım (yoktan varetme) olarak gören yaygın kanının aksine, kendi etkinliğini bir keşfe benzetiyordu. Ama farklı bir keşif! Bu noktada yukarıdaki soruya dönebiliriz yeniden.

Tasarım ve niyet kavramları, anahtar bir işlev üstleniyor burada. Bugün bile fazla

İnsanın "kendi evinde"

~~bile bey olamadığının~~

~~keşfiyle birlikte,~~

~~yolculukların artık~~

~~güvenli ve bakır~~

~~sahillere~~

~~ulaşmayacağına~~

~~anlaşılmış olması~~

~~beklenirdi. O halde bu~~

~~kavrama neden olumlu~~

~~bir değer atfediliyor.~~

~~ve neden keşifler ve~~

~~keşiflerden medet~~

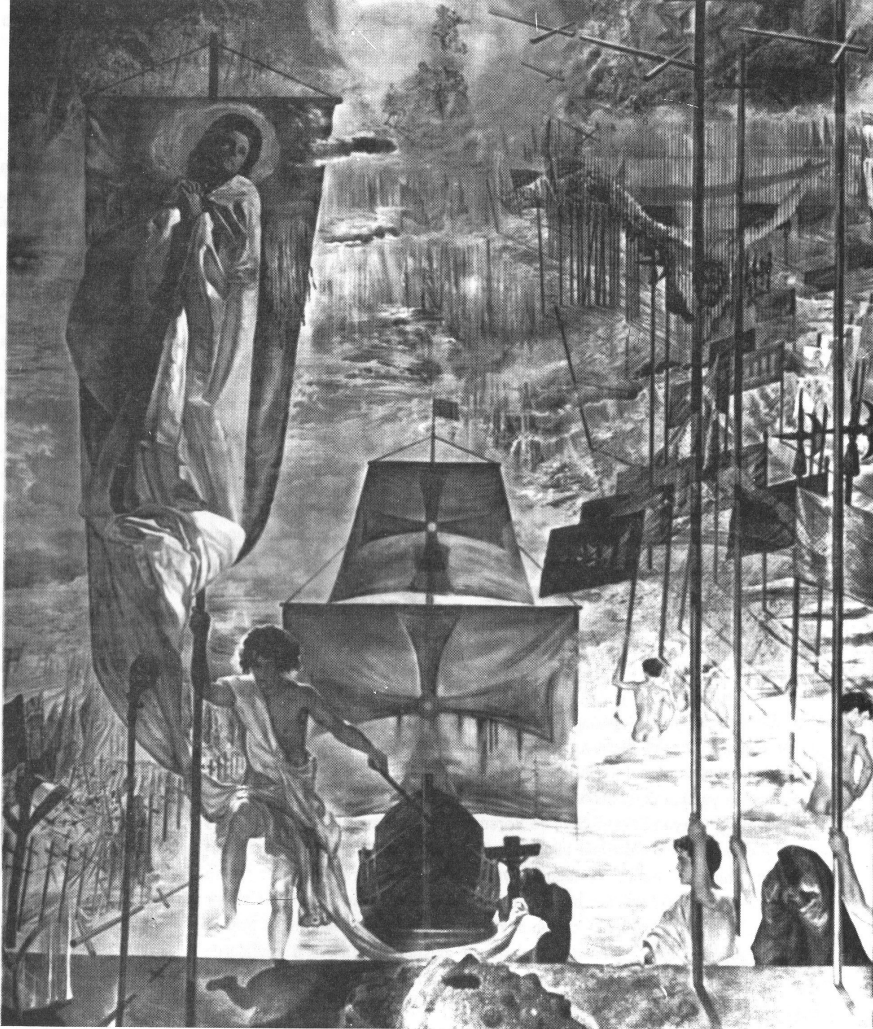
~~umuluyor hâlâ?~~

~~Keşfedilecek hiçbir~~

~~şey kalmadığını ileri~~

~~süremlerin~~

~~yakınmaları neden?~~

Kolomb'un Düşü, Salvador Dali

Kolomb'u tarihin en önemli keşiflerinden biri saymamız da bunun bir göstergesi,

üstelik gülünç bir göstergesi değil mi?

sorgulamaya gerek görmeden olumlu değerler atfettiğimiz ve yücelttiğimiz şu keşif sözcüğünün ayırdedici özelliği bu. Gerçekten de keşifler tarihi, bir şey bulmayı tasarlamadan yola çıkan kimseyi keşif, amaçlanmadan, raslantıyla bulunanları da keşif saymıyor. İnsanlığın keşifleri, bilme ve öğrenme isteğinden çok, sahiplenme ve kullanma dürtüleriyle yürüyor. Kolomb'u tarihin en önemli keşiflerinden biri saymamız da bunun bir göstergesi, üstelik gülünç bir göstergesi değil mi? 1492 yılında yaşadığı kıyıların Hindistan toprakları olmadığını bilmemesi, onun bir keşif olarak önemini hiç azaltmıyor gözümüzde. (Üzerinde insanların yaşadığı bir toprak parçasını "keşfetmekle" övünen, Avrupa merkezli bakışın gülünçlüğü ise bir başka konu.)

Paul Auster, Türkçeye "Yalnızlığın Keşfi" olarak çevrilen (oysa doğru çeviri "Yalnızlığın İcadı" olmalıydı) kitabının başına Heraklit'ten bir alıntı koymuş: "Hakikati ararken, beklenmedik şeylere açık ol, çünkü onu bulmak zordur, bulunca da şaşırıcı." Kolomb örneği, keşifler tarihinin bu anlamda hakikatlerle pek de ilgili olmadığını kanıtlayan pek çok örnekten biri yalnızca. Bulduklarımızın, bulmayı umduklarımız olmaması değil keşfi önemli kılan, bulmak ve sahiplenmek niyeti. Halimiz Hale Tenger'in, 4. İstanbul Bienali için hazırladığı enstalasyondaki o beki kulübesinden hiç çıkmadan yaşayan bir insanı andırıyor. Görme fırsatı bulamamış olanlar için kısaca betimlemeye çalışayım:

Dikenli tellerle çevrilmiş bir alanın ortasında ahşap bir beki kulübesi, en fazla iki kişinin sığabileceği bu küçük kulübenin bir penceresi, bir de camlı bir kapısı var. Ama hem pencere, hem de kapının camı içeriden takvim resimlerini andıran manzara fotoğraflarıyla kapatılmış. Ayrıca kulübenin iç duvarlarında da benzer fotoğraflar görülüyor: Alpler'den bir kar manzarası, çiçek açmış çayırlar, bir saray bahçesi, ilkbahar ağaçları, sonbahar ağaçları, vs... Bir masanın üzerinde duran, transistörlü radyodan "yurttan sesler korusu"nu çağırıştıran bir müzik yükseliyor. Tenger'in bu çalışması için uygun gördüğü anlamlı başlık ise Edip Cansever'den alınmış iki dize:

Dışarı çıkmadık, çünkü hep dışarıydık,
İçeri girmedik, çünkü hep içerideydik.

Beynimizin hücrelerinde oturuyor ve duvarlara birer tablo gibi astığımız dünyayı keşfe çıkarıyoruz.

J.

Tasarım ve niyet

kavramları, anahtar bir

işlev üstleniyor burada.

Bugün bile fazla

sorgulamaya gerek

görmekten olumlu

değerler atfettiğimiz ve

yücelttiğimiz şu keşif

sözcüğünün ayırdedici

özelliği bu. Gerçekten de

keşifler tarihi, bir şey

bulmayı tasarlamadan

yola çıkan kimseyi keşif,

amaçlanmadan,

raslantıyla bulunanları

da keşif saymıyor.

Nazlı Ökten

Turist

Stand back Cristopher Columbus and look what you done
Black eye done by blue laser
No more blood for englishman
BABYFOX In your dreams A Normal Family

Elli mil enindeki bir adada, denize bakan kayaların üzerine kurulmuş, ebediyen denizi seyreden bir köyde, bir çocuğun hiç denize adım atmadan veya parmağını denize hiç sokmadan büyüyüp adam olması garip gelebilir ama Ged'in durumu böyleydi. Kara adamları, çiftçiler, keçi çobanları, inek çobanları, avcılar ve zanaatkarlar, denize kendileri ile hiçbir ilgisi olmayan, güvenilmez tuzlu bir alem olarak bakarlardı. Köyünden iki günlük uzaklıkta olan köyler, onlar için yabancı yerler sayılırdı, adalarından bir günlük uzaklıkta bulunan adalar ise, suyun ötesinden görünen, kendi adaları gibi üzerinde yürünebilecek sağlam topraklar değil de var olduğu iddia edilen sisli tepelerdi, onlar için.

URSULA K. LEGUIN, Yerdeniz Büyücüsü.

Japonlar turist olma durumunun bir karikatürü gibi tüm dünyayı karış karış arşınlarken geç kaldıkları bir keşfin telafisine çalışıyorlar ama gerçekten de geç kaldılar. Adeta gözlerinin protez bir uzantısı haline gelmiş fotoğraf makineleri ve gelişmiş görüntü kayıt cihazlarıyla, gezdikleri yerler hakkında en ayrıntılı bilgiyi edinmekten çok, "orada" olduklarını belgeleyecek kanıtları toplamaya çalışır gibiler. Yeni video cihazlarında göz vizöre dayanmıyor, çekilen görüntüyü, onu doğrudan yansıtan ekrandan kontrol ediyor. Yani vizör aracılığıyla gerçeğe değil, onun görüntüsüne bakarak çekim yapıyor. El ve göz arasındaki koordinasyon açısından hiç de pratik görünmeyen bu işleyiş, simgesel bir aracılık anlamını çağırıyor. Daha "oradayken" evde video kayıdını izlermişcesine hissedilebilir. Bu, dönüştürme anlatılmak üzere çıkılan seyahatlerin vardığı son noktadır. Söylediğimiz gibi, Japonlar yalnızca işin karikatürüdür, her ülkeden sürüyle insan her yıl, dayanma gücünün sınırına geldiklerinde çıkacakları

tatilin hayaliyle dışlarını sıkır. Bütün yıl deli gibi çalışılır ve egzotik ülkelere çıkılacak tatil için para biriktirilip yaşanır. Bazen tüm bir hayat boyu çalışılır ve çoğumuzun kimi zaman gıpta kimi zaman alayla baktığımız yaşlı turistler gibi tatile çıkılır.

Artık tam anlamıyla keşfedilebilecek hiçbir yanı kalmamış bir dünyada Japonlara kalan, zaferlerini "orada" bulduklarını kanıtlayarak kutlamak oldu. Marco Polo 25 yıl sürecek Asya yolculuğuna başlarken Avrupa ve Üzakdoğu uygarlıkları arasındaki sis perdesi henüz aralanmamıştı. Anlattıkları, Batı dünyası için öylesine inanılmazdı ki ölüm döşeğindeyken, o güne dek "uydurduklarından" vazgeçip tövbe etmeye çağırıldığı söylenir. Marco Polo'nun, gerçekte görmüş olduklarının yarısını bile anlatmadığı cevabını vererek öldüğü söylenir. (Latince uzakta gelen için yalan söylemek kolay anlamında bir deyim vardır) Evliya Çelebi'nin büyük altından gülünen abartılı anlatımları da benzer bir kuşkuya açıktır. Velkasıl Japonlar'ın "orada" olduklarını kanıtlamak için uğraşır durmaları doğal. Marco Polo'nun Cipango (Japonya) üzerine anlattıkları Kristof Kolomb'un hep batıya giderek Üzakdoğu'ya varma hayaliyle yola çıkıp Amerika'yı keşfine yol açtığı söylenebilir. Kolomb'un öyküsü herkesin malumdur. Tesadüfen bulunmuş bir şeyin kaşifi olunur mu, ya da zaten orada duran ve üzerinde insanlar yaşayan bir yere ilk kez gidilmiş gibi davranılır mı gibi sorular oradakilerin bir ruhu olup olmadığını tartışan bir kilisenin evlatları için geçerli değildir.

Güney Amerika'da beyaz kadınlar kanlarına yerli kanı karışmadığını, saf beyaz ırktan geldiklerini kanıtlamak için, genellikle tüysüz olan yerlilerden farlılaşmak için tüylerini traş etmezler. Güney Amerika'da yerlilerin zorla çalıştırılmasına karşı çıkanlara toprak sahipleri şaşkınlıkla karşılık verir: nasıl yani, yük hayvanlarını da mı kullanamayacağız? Yerlilere karşı takınılan iki türlü tutum vardır: Biri hayvan oldukları görüşünden yola çıkarak onları köleleştirmek, diğeri ise bur ruh

taşındıkları ama henüz Hristiyanlıkla tanışmadıkları için vahşi oldukları düşüncesinden yola çıkarak onları hristiyanlaştırmak, yani "uygarlaştırmak". Bunlardan ikincisini benimsemiş olanlar, yerlilerin Cennet Bahçesinde taşındıkları Tanrı inancını ve uygarlığı hatırlamaları için ellerinden geleni yapıyorlardı: örneğin Londra Misyonerler Derneği, Güney Amerika'nın en uç noktasında çok soğuk bir bölgede soykırımdan kurtulup bir avuç kalmış şarap bardakları ve yatak çarşaf takımları gönderiyordu (1).

Kolomb'dan yüzyıllar sonra Darwin, Beagle adında bir gemiyle bir araştırma gezisi için İngiltere'den yola çıktığında 22 yaşında, dünyanın İncilin Yaratılış bölümünde anlatıldığı gibi oluştuğuna inanan iyi bir Hristiyandı. Yola çıkarken yanına aldığı az sayıda kitapta birinin İncil, diğeri ise Milton'un Kayıp Cennet adındaki şiir kitabı olması bir rastlantı değildi. Yolculuğun başında hayranlıkla izlediği, ondan daha inançlı ve katı bir Hristiyan olan Kaptan Fitzroy'la yolculuğun sonunda fikir ayrılığına düşeceğini bilemezdi. Güney Amerika'ya ve Avustralya'ya yapılan bu beş yıllık yolculuk sırasında yaptığı gözlem ve araştırmalar, bu genç doğa bilimcisinin kaderini değiştirecekti. Darwin, o yolculuğa diğerleri gibi, dünyanın İncil'de yazıldığı gibi yaratıldığını, Büyük Tufan ve canlıların ilk ortaya çıkışlarına ilişkin kanıtlarını toplamak üzere çıkmıştı, ama And dağlarında bulduğu her deniz hayvanı fosil, tropik adaların her birinde rastladığı birbirinden ayrı özellikler kazanmış her kuş onu başlangıçta aramadığı şeye biraz daha yaklaştırdı ve o da Kolomb gibi aramadığı bir şeyi bularak döndü ve Kolomb'un tersine önce lanetlenip sonra göklere çıkarıldı ta ki yeniden lanetleninceye kadar. Darwin, dünyada yaşayan türlerin kökenine dair teorilerini yayımlamak için yirmi yıl bekledi; hatta belki onunla aynı şekilde düşünen doğa bilimcisi Alfred Russel Wallace, kendisinden daha önce bir makaleyle görüşlerini açıklamasa daha da bekleyecekti. 22

yaşında çıktığı yolculuktan, 27 yaşında yalnızca dünyayla ilgili değil, kendisiyle ilgili birçok şeyi de keşfederek döndü. "İnançsızlık bana çok yavaş yaklaştı, ancak, sonunda kesinleşti. O kadar yavaş geldi ki hiç üzüntü hissetmedim" diyordu hayatının sonuna doğru.

Ondan yüzyıl kadar sonra -kendi deyişiyle- bir etnolog, tanıdığımız haliyle yapısalcı antropolojinin babası, Claude Lévi-Strauss şöyle yazıyordu: "(...) Bu serüven dolu yaşam, benim öümde yeni bir dünyanın kapılarını açmak yerine, garip bir paradoksla, beni eskisine geri götürüyordu; ulaşmak istediğim ise parmaklarımın arasından akıp gidiyordu. Keşfetmeye çıktığım insanlar ve topraklar, onlarda bulmayı umduğum anlamı, nasıl onları yakaladığım anlamda kaybediyorlarsa, aynı şekilde burada mevcut ama umut kırıcı görüntülerin yerini de, geçmişimde bir yerlerde kalmış ve henüz beni çevreleyen gerçekliğin bir parçasıyken hiç önemsemediğim başka görüntüler alıyordu"(2).

Lévi-Strauss da Kolomb ve Darwin gibi yolculuğa çıkıyordu ama bir değil birden fazla yolculuktu onun kaderini belirleyen. Bunlardan ilki 1935 yılında bir lise öğretmeni iken, Brezilya'da yeni kurulan bir Fransız üniversitesinde -Sao Paulo Üniversitesi- ders vermek üzere çıktığı yolculuktu. İkincisi 1941'de Alman işgali altında bulunan ülkelere Avrupa bilginleri kurtarma planı çerçevesinde, New York'taki New School of Social Research'ten aldığı çağrı üzerine küçük bir vapurla çıktığı Atlantik yolculuğu; üçüncü büyük yolculuğu ise ayrılışından 15 yıl sonra Brezilya'ya geri dönüşüydü. Bu üçünün öyküsünü anlattığı Hüzünlü Dönenceler, yalnızca antropolojik olarak değil, edebi olarak da isminde o büyük eserlerin tuhaf halesini taşır. Kitap bir şaşkınlıkla açılır: 1930'larda bilimciler dışında yalnızca canı sıkılan birkaç ev kadını ve emeklinin ilgilendiği toplantılarda tartışılan araştırma gezilerinin ve gezginler nasıl olup da böylesi bir saygınlık ve ilgi kazanmıştır? Artık keşfedilebilecek bir yanı kalmamış olan bir dünya karşısında uyanan yapay keşif

duygusu onu öylesine çileden çıkarıyordu ki "Gezilerden ve gezginlerden nefret ederim" diyecek kadar ileri gider. Biraz dikkatli baksalar, o yüzyıllardır değişmediği varsayılan kabilenin kadınlarının, yemeklerini modern dünyanın teneke kutularından bozma ocaklar üzerinde pişirdiklerini görecekler, der. Sadece etnolog olma durumunu değil, iki dünya -gelişmiş ülkelerle az gelişmişler- arasındaki ilişkinin terimlerini de tartışmaya açar. Uygarlık mutlak bir ölçüt müdür? Yalnızca adetleri bize kötü ya da çirkin geldiği için bir topluluğa müdahale etme, onları "uygarlaştırmaya" çalışma hakkımız var mıdır? Kendi ülkesindeki geleneklere karşı çıkan bir etnografin, incelemeye gittiği topluluğun geleneklerine -kendisine ters de gelse- içtenlikli bir saygı göstermesinin nedeni nedir? Her biri doğası gereği zalimlik, adaletsizlik içeren toplumların karşılaştırılabilirliği ne ölçüde mümkündür? Tüm bu soruların cevabını arayan Lévi-Strauss, çağımızın en önemli siyasal meselelerinden birine, özdeşlik-farklılık, biz-onlar, içerisi-dışarısi terimleriyle tartışılan ulus-devletin krizine ışık tutabilecek analitik düşünce araçlarını geliştirmenin yanısıra bir sosyal bilimci olarak kendi mesleğini ve konumunu da sorgulayan bir dürüstlikle yazmıştır: Sorulan şudur: yaptığımız araştırmalara bizi yönelten toplumun değerleri dışında, neye dayanarak, bu incelediğimiz toplumlara saygıdeğer ilan edebiliriz? Bizi biçimlendiren kurallardan hiçbir zaman kurtulamayacağımıza göre, bizimki de dahil farklı toplumlara inceleme çabamız da aslında, bizimkinin diğerlerine üstünlüğünü itiraf etmenin bir başka ve utandırıcı yoludur".

Keşfedilmemiş hiçbir yanı kalmamış bir dünyada tadılmamış heyecanlar aramak zamane kaşiflerinin işi. Ama yine de daha önceden gidilip denenmiş lokanta ve otel adresleri ve onlar hakkındaki yorumları içeren kitapçıklar her yıl milyonlarca insanın elinden geçiyor. Neyi keşfe çıktıklarını bilmek istiyorlar ve döndüklerinde ne anlatacaklarını. Ve aynı yerlerde, kendi ülkelerinden insanlarla

karşılaşıp çarkı çeviriyorlar. Keşfedilip ehilleştirilmiş Avustralya kıyılarından ayrılırken Darwin şöyle yazıyordu: "Hoşçakal Avustralya! Sen büyümeğe olan bir çocuksun... sevilemeyecek kadar büyük ve hırslı olsan da saygıdeğerliği hak edecek kadar büyük değilsin. Kıyıları üzüntü ve pişmanlık duymadan terk ediyorum". Bugün Avustralyalılar hâlâ kendi ülkelerinde bir turist olarak, koalaları papağanları ya da sürüngenleri görmek için özel parkları dolduruyorlar.

XVI. yüzyılda ayrıcalıklı zenginler klasik kültürü öğrenmek için çıktıkları İtalya ve Yunanistan gezisine "Büyük Yolculuk" diyorlardı. Kitle turizminin doğuşunu görmek için İkinci Dünya Savaşından silkinmesini beklemek gerekecekti dünyanın. Bugün turizm, yalnızca keşif duygularını tatmin eden yolculukların değil, Disneyland ya da bazı tatil köyleri örneğinde olduğu gibi bir mekân simgeleştirme düzeni, bir hayaller sistemi oluşturmanın yoludur. Daha ilkokuldan bacasız sanayi olduğunu hemen öğreniriz de Tayland'da çocuk fahişelerin ayakta tuttuğu bir turizm sektörü olduğunu öğrenmemiz için zaman gerekecektir. Herkesin tatil yapma hakkının, kültürlerarası karşılaşmanın, keşfetmenin, öğrenmenin parlak ışığının gölgesinde yağmalanan doğa inilder. Tatil köylerinin gettolaştırdığı ortamlar keşif duygusunun mümkün olan en sıradan ve en "güvenli" biçimde tatmin edilmesinin aracıdır. Böylece kültürlerarası sınırlar geçilmeden çizgide durulur.

Japon turist haklıdır. "Orada" bulunmuş olduğumuzu kanıtlamak -en çok da kendimize hatırlatmak önemlidir çünkü bu yolculuktan alıp alabileceğimiz artık budur. Giderek daha türdeş bir dünyada, farklılığın keşfedilmekle öldürüldüğü bir dünyanın çocukları olarak yapabileceğimiz tek şey bu.

↓

Notlar

- (1) MOOREHEAD A., Darwin ve Beagle Serüveni, Tübitak-YKY, 1996, İstanbul, Çev: Nermin Arık.
- (2) LEVI-STRAUSS C., Hüzünlü Dönenceler, YKY, 1992, İstanbul, Çev: Ömer Bozkurt.

Zeynep Direk

Hüsrânlar Otoyoluna Çıkarken

Öncelikle, kılavuz hiçbir şey bilmeyen bir klavuzdur. 'Benim tek bildiğim hiçbir şey bilmediğimdir' demişti. Bildiğini iddia edenin karşısına çıkar ve onu sorgulayarak felç eder. Açtığı ufuk sersemleticidir ve yola çıkarır. Menon, Sokrates karşısında cevapsız kaldığında, onu, kendisine yaklaşan ve dokunan herkesi uyuşturan yassı balığa benzetir. (80 b) Sanki zihni bir felç, hakikatin keşfinin başlayabilmesinin ön şartıdır. Kılavuz bizi yola çıkardığında, yürürken yalnızca adımlarımıza bakabildiğimizden açılıma hakim olmak imkânsızdır. Üstelik, başımızı kaldırıp ilerlemeye başladıkça keşfedeceğimiz tek şey, başlangıca göre çok daha cahil olduğumuzdur. Keşif, şimdیه kadar yaşamı dağılmadan birarada tutmuş beklentilerin ve yön duygusunun, kör ve topal bir sarhoşluk içinde kaybolduğu anda gelecektir. Sezgiler kifâyetsizken, zamanın sabrına kendini bırakmışken ve yürüye yürüye yorgunluk sınırını artık çoktan geçmişken... Keşfetmek için hep yolda olmak gerekir. Keşfedileni önceden çizmeden, ufukların çetelesini tutan düşünceye teslim olmadan, sonu olmayan bir aydınlık içine doğurma ve doğma cesaretiyle... Hakikatin ufukun bir ucunda durduğu ve bizim ona doğru ilerleyerek, onun belki de sonsuz yönlerini keşfetmekte olduğumuz hissine esir düşmeyen bir keşif mümkün müdür? Bir elimizle tutarak bunları karşılaştıramayacağımızı içimize sindirsek de, zaten orada olan ve keşfedilmeyi bekleyen bir hakikatin örtüsünü kaldırabileceğimiz fikrinin işlevini çözümleribildik mi? Hakikate doğru atılımımızın içinde saklı ve belki de kullanıma yönelik bilgi edinmekle en ufak bir ilgisi bulunmayan gizli anlama hiç yaklaşamadık.

Derinleşen bir okyanusun ortasında, 'ciğerlerinde bir nefes bilmişlik' havasıyla yüzmeye çalışan Menon'un peşine bir Sokrates takılmıştır. Sokratesle karşılaşan başkaları gibi, o da, araştırılmasının yolu henüz açılmamış özlere girdabına kapılır: 'Erdemin ne olduğunu henüz bilmiyoruz,' 'arkadaşlığın ne olduğunu henüz bilmiyoruz,' 'bilginin ne olduğunu

henüz bilmiyoruz,' 'cesaretin ne olduğunu henüz bilmiyoruz'. Bilgiyi aktarmanın imkânsızlığı içinde öğretimin tek çaresi gibi yaşanan ezberin korkuyla sıradanlaştırdığı kafalarla, anasının mesleğini, ebeliği icra etmekten başka iddiası olmayan Sokrates'in karşılaşması bu girdaptan başlayan keşifler vadeder. Başkasına bir şeyi keşfettirmek, ona keşfettiğini doğurtmak gibidir. Ebe, kılavuz, ama aynı zamanda da arkadaş. İkili bir keşif yolculuğunun adı olan 'diyalektik metod,' keşfin yalnız yapıldığı anda bile bir arkadaşlığı gerektirdiğini ima eder. Bu arkadaş bir hayalet de olabilir. Kendi kendime konuşurken araya giren bir başkası, beni yola çıkaran işareti vermiş olabilir. Yolcu kendi yarattığı bir yoldan geçerken, yazgısının keşfi, keşfedilmeyen olan ötekenden gelecektir.

Batı metafiziğinde keşif yolculuğunun paradigması, Ulysses'in yolculuğudur. Bu paradigma Penelope'yi keşfin gerisinde bırakır. Her keşif evde bekleyen misafirperver bir kadının hayaletine bağlıdır. O, gündüz ördüğü kazağı gece söküp, taliplerini bekletmekte ve kocasını beklemektedir. Garip bir üretim-üretimsizlik döngüsü içinde ifade edilen bir sadakatle. Kazak bitmedikçe geçen zamanı ispatlayan ürün ortaya çıkmaz. Ve sonunda Ulysses Ithaca'ya, evine döner, keşfettiklerini özümsemiş, keşfin yeniliği hafızasında çoktan eriyip gitmiştir. 'Siz artık bunu unuttuğunuz dedi bir başka yolcu.'(1) Ulysses figüründe ortaya çıkan, keşfedilenin bünyeye dahil hale gelmesidir. Yolculuk, eve dönüştü, başkalarıyla ayrılığa indirgemistir.

Parmenides'in şiiri de alegorik bir yolculuğu anlatır. Milattan önce 480'lerde yazılan bu şiirden günümüze kalan dizeler ikiyüzdünlüktedir. Şiir, birinci tekil şahıs anlatımla yazılmıştır. Yolculuğun sonunda anlatıcı bir tanrıçayla buluşur. Tanrıça ona çifte söz verir: 'Herşeyi keşfedeceksin, yusuvarlık bir hakikatin sarsılmaz yüreğini ve ölümlülerin hiçbir hakiki ispat içermeyen kanaatlerini.' Tanrıçanın kılavuzluğunda iki yol açılır: Olanın yolu ile olmayanın yolu. Olanın yolu, bilginin yoludur. Bu

yolu seçen bir olan, ebedi, değişmez, yokedilemez varlığın yolunu seçmiştir; düşünülebiyecek ve bilinebilecek olan da budur. Olmayanın yolu, aslında yol değildir, çünkü orada keşfedilebilecek bir şey yoktur, olmayan ne düşünülebilir ne de söylenebilir. Bir de üçüncü yol vardır ki bu da duyularına güvenerek hakikate ulaştıklarını sanan ölümlülerin yoludur, ama üçüncü yola çıkmış olan, aslında ikinci yoldadır. Kısacası, son kertede yolda değildir. Metafiziğin başlangıcında, hakiki yolculuk herşeyin birliğinin ve değişmezliğinin keşfi olarak belirlenmiştir. Öyleyse, Parmenides'in yolcusu keşfederken yusuvarlak bir daire etrafında döner ve başka yere gitmez. Keşfin döngü motifi içine sıkıştırılması, dünyanın yuvarlak olduğunun bir önsesizi midir? Platon'da da keşif döngü ile betimlenir, ama bu bir hayat-ölüm döngüsüdür. Ölümün 'özel' anlamlarının keşfi ile bilginin keşfi, ilk çağdan modern çağa kadar farklı şekillerde ama sürekli bir alışveriş içinde bulunur.

Platon'un Menon adlı diyalogunda, bilginin keşfi, mantık oyuncularının tanınmış ikileminden geçerek anamnesis (anımsama) tezine bağlanmıştır. Mantık oyuncularına göre, insan için ne bildiği şey üzerine araştırmada bulunmak mümkündür, ne de bilmediği bir şey üzerine; bilinen şey üzerine araştırma lüzumsuzdur, çünkü zaten bilinir. Bilinmeyen şeye gelince, ne araştırılacağı bilinmediği için araştırma olmaz. İnsan hiç bilmediği birşeyi keşfedemez çünkü ne aradığını bilmiyordur, yola ne aradığını bilmeden çıkan, aradığına rastlasa bile karşılaştığı şeyin aradığı şey olduğunu bilmediğinden aradığını bulamayacaktır. Bunu, İbenez'in Felsefe Öyküleri kitabında anlattığı eski bir hikâyeye örnekleyebiliriz: Bir İtalyan soylusu, denizi hiç görmemiş birinin şaşkınlığına tanık olmak istemiş, taşralı yoksul bir halatçıyı alıp Napoli körfezine götürmüştü. Körfeze vardıklarında-gök ile denizin o kocaman muhteşem mavi güllüşünün bulunduğu yerde-yoksul halatçı, gözünü gemi direkleri, zincirler, halat ve palamarlar yağınının ortasına dikmiş. Yüzü keyifli bir

inanılmazlıkla aydınlanmış ve dayanamayarak, 'Ne çok halat!' diye haykırmış. (s.13) Bu ikilem bize, bu hayatta birşeyleri keşfetmeye çalışmak beyhude bir çaba olduğunu söyler. Ya herşeyi zaten biliyoruzdur ya da ilelebet hiçbir şeyi bilememeye mahkumuz. Mantıkçıların bu çıkmazına karşı Sokrates keşfin mümkün olduğunu savunur. O zaman, Sokrates nasıl olup da hem bildiğimizi hem de bilmediğimizi açıklamak durumundadır. Keşfin mümkün olabilmesi için yola çıkış noktamızın doğru olması gerekir. Bilmek zorunda olduğumuz bu. Eğer, 'öğretim'le, yani bir akıldan diğerine aktarma yoluyla, doğru ipucunu edinmek mümkün değilse, duyular da keşife gerekli olan başlangıç noktasını sağlamaktan acizse, keşfin mümkün olabilmesi için gerekli ön bilgi nereden geliyor? Keşfin gerçek bir keşif olması için bilmemek zorunda olduğumuz şey ise keşfedeceğimiz şeyin özü. Sokrates'e göre doğru başlangıç noktası aslında bizde, o, bizim henüz bu hayatta değilken görmüş olduğumuz hakikatlerin hâlâ sahip olduğumuz anılarında saklı. Öyleyse, bu hayatta keşfin imkânı, bu hayatın öncesindeki ve ötesindeki bir keşfe gönderme yapıyor. Böylece keşfin ve araştırmamızın imkanı, bu hayatta değilken edinilmiş anılarda bulunur. Anımsayış tezinine göre, bilginin keşfi diyebileceğimiz şey, ruhun bir vücuda girmeden önce görmüş olduğu hakikatleri anımsamasıdır. (2) "Tabiatın heryeri birbirine bağlı olduğu için, ruhta herşeyi öğrenmiş olduğundan, bir tek şeyi hatırlamakla (insanların öğrenme dedikleri budur), insan bütün öteki şeyleri bulur. Çünkü araştırma ve öğrenme, hatırlayıştan başka bir şey değildir." Ama hatırlamak için, diyalektik metodla geçilmesi gereken yolu katetmek de şarttır. Dünyevi deneyim bir başlangıç noktası olamasa da, çağrışımı hareketi geçirici bir niteliği de yok sayılamaz.

Geç kalmış bile olsam, okuyucuma itiraf etmek isterim ki bilginin keşfinin yoluna eski Yunan'dan girmenin nedenlerinden birisi, o yolun işçileri olan şüphecilere karşı duyduğum çekimdir. (3) Şüphecilik 'doğruya ulaşmanın mümkün olduğu' fikrine itiraz eder. İşin

ilginç ve anlaması zor yanı, şüphecilerin hakikatin bulunabileceğini reddettilerinde keşif yolculuğunu boşvermemeleridir. Şüphecilik (skeptisizm), eski Yunanca 'skepsis' sözcüğünden türer. Skepsis 'araştırma,' 'inceleme' demektir; 'şüphe' ya da 'inanmama' değil. Şüpheciler, dogmatik buldukları stoacılar ve platonculara karşı, dogmatik olmayan araştırmayı (skepsis) ve yargının askıya alınmasını (epokhe) savunmuşlardır. Şüphecilere göre, eğer şeylerle ilgili olarak ortaya atılan tezleri hem reddedecek hem de kabul edecek sebebler bulunabilirse, 'şeylerin doğası anlaşılmazdır.' Bir yandan, duyularımız bizi yanıltır, öte yandan, derinlemesine tartışıp yargıyı askıya almaktır. Yani, meselenin incelenmeye devam edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Şüphecileri cömertçe okumak isterdim. Şüpheci epokhe'sinde bile yolculukla saptantlıdır. Onların tozuna toprağına bulanmış oldukları bilgi yolumuz nasıl çalşıp terlediklerini, nefes almak için nasıl durduklarını ve açtıkları yolda ne kalabildikleri ne de o yolu terk edebildiklerini göstermek isterdim. 'Şüpheci düşünülen herşeyde bir çelişki ve bir (eksiklik) mükemmeliyetten uzak olma hali görür, ama inan bana, bunun nedeni onun, hiçbir zaman düşünülmemiş olan mükemmel güzelliğin ahengini bilmesidir. insan aklının ona iyi niyetle uzattığı kuru ekmeği küçümser, çünkü insanlardan gizli, tanrıların şölen masasından beslenir ' der Hölderlin. (4)

Şüphecilik insanın hakikate ulaşabileceğini reddettiği halde, hakikatin suç ortağıdır. Demokritus'un öğrencilerinden birisi olan Chios'lu Metrodorus, şüpheçiliği ifradına götürerek şöyle der : 'Hiçbirimiz hiç bir şey bilmiyoruz, hatta bilip bilmediğimizi bile.' Doğru bir önerme kurmanın imkânsız olduğunu söyleyen Metrodorus, bunu söylerken kendi önermesinin statüsünden bahar değıldir. Metrodorus statüsü bakımından doğru mu yanlış mı olduğu karar verilemez olan bir önermenin

hareketsiz deviniminde doğru bir şey söylemeye çalışmaktadır. Belki de şüpheciler en çok da arayışlarının sonunda gemilerinin yelkenlerini toplar gibi yargılarını askıya aldıklarında felcin devinimindedirler: Bir yandan 'doğruluk,' 'hakikat' gibi fikirleri varsaymış, öte yandan da, hiçbir zaman bu varsayımdan kendisini tam olarak kurtaramayacak olan 'logos' larını küçümseyip, geride bırakmışlardır. Şüphecilik, böylece, 'doğrunun düzeninin' nihai düzen olduğu fikrine muhalefet etme cürretini göstermektedir. (5) Geleneksel felsefe, şüpheçiliğin karşı çıktığı şeyi varsaymasını ona karşı yapılan en 'yıkıcı' eleştiri saymıştır. Şüphecilik kendi kendisini çürütür; kendi meşruluğunu kendi içinde bulamaz. Ama Levinas'ın da söylediği gibi, bu kendi kendini çürütme hali şüpheçiliği ortadan kaldırmaya yetmemiş, meşru felsefe, gayr-ı meşru çocuğu saydığı şüpheçiliği evden kovmayı başaramamıştır. Şüphecilik, kendi iç çelişmesine rağmen, tekrar ve tekrar döner gelir ve kapıyı çalar. 'Şüphecilik felsefenin meşru çocuğudur' der Levinas. Bu meşru çocuk, yine de hem felsefidir hem de değildir. Levinas, şüpheçiliğin, mevcudiyet zamanının ötesine giden söyleyişinde, felsefe tarafından bir düzeyde çürütüldüğü halde başka bir düzeyde çürümeyen, 'felsefi olmamakla' yargılanıp idam edildiği halde bir türlü gömülemeyen bir söyleyişin diyakronisini görür. 'Felsefe şüpheçilikten ayrılmaz' der Levinas. (6) Hatta şüphecilik, şüpheçiliğin felsefi çürütülmesi ile evlidir- bu da nasıl bir enestese- ve şiddetli bir geçimsizliğe rağmen ondan boşanamaz.

İlk dönem şüphecilik üstüne güvenilir bilgimiz çok az. Şüpheciler hiçbir şey yazmamış ve çok az şey söylemiş gibi görünüyorlar. Üstelik durum daha da vahim: Örneğin, Clitomachus, Carneades'in ne düşündüğünü çıkarmaya hiçbir zaman muvaffak olmadığını söylemiştir. Durum dikkate değer, çünkü Clitomachus yalnızca Carneades'in öğrencisi olmakla kalmıyor, bir de Carneades'ten sonra, onun düşüncesinin izleyicisi olarak Akademinin başına geçiyor. Bu durum kısmen, bu dönemde şüpheçiliğin

'felsefi bir konum' olmakla beraber, 'bir yaşam biçimi' olmasıyla açıklanır olsa da filozofların şüpheciligi anlamakta zorluk çekmelerinin nedeni şüpheciligin bu tarafını genellikle es geçmiş olmalarından kaynaklanır. (7) Ama bir 'yaşam biçimi' olarak şüpheciligi anlamaya çalışmış düşünürler için durum daha kolay değildir. Şüphecilerin yaşamları üstüne güvenilmez kaynaklar pek fazla olduğundan, şüphecilik üstüne herşeyi şüphecilikle okumak kaçınılmaz gibi görünüyor.

Şüpheciligin kurucusu sayılan Pyrrho da, 'yazmadığından' onun felsefesinin ana hatlarını Sextus Empiricus'tan öğreniyoruz. Pyrrho 'yaşamıyla bir örnek' teşkil ettiği için anlaşılabilir daha henüz o hayattayken, hayat hikâyesi yazılmaya başlanmış. Bu kayıtların başka kayıtlarına ilk bakışta insan, büyük bir kafa karışıklığıyla karşılaştığı hissine kapılıyor. Sanki Pyrrho'nun bize aktarılan yaşamı bir çelişkili anekdotlar yumağı haline gelmiş. Elbette bu durum, onun fikirlerinin nasıl farklı anlaşılacağına işaret ediyor. Eski şüphecilik ya da pyrrhonizm onaltıncı yüzyılda tekrar ortaya çıkmış ve Montaigne, Pascal ve Peter Bayle gibi düşünürleri oldukça etkilemiştir. Onyedinci yüzyılın belki de en önemli felsefe sözlüğünün yazarı Bayle'in Pyrrho maddesinin dipnotlarına dalınca, en revaçta tartışma konusu haline gelmiş olan şu meselere rastladım. (8)

1. 'Pyrrho'nun kayıtsızlığı şaşkıncıydı!': O, ne hiçbir şeyi sever ne de hiçbir şeye kızardı. Rivayete göre, Pyrrho'nun hocası Anaxarchus birgün bir çukura düşmüş ve durumu gören Pyrrho'dan bir yardım görmemiş. Pyrrho, ona elini uzatmaya bile zahmet etmeden yoluna devam etmiş. Ee, haklı olarak, etraftan eleştirilmiş: insan böyle bir durumda tanımadığı bir kişiye bile yardım eder, değil ki kendi hocasına... Ancak hocası bu konuda öğrencisinden de bilmiş çıkmış: Anaxarchus, Pyrrho'yu suçlayanlardan yana tavır koymak bir yana, Pyrrho'nun hiçbir şeyi sevmeyeceği için eleştirilecek yerde övülmesi gerektiğini söylemiş.
2. 'Pyrrho'ya göre, hiçbir işin değerinden iyi olduğunun söylenemez.' Filozofların tersine, Pyrrho günlük adı işlerden hiç yüksünmezmiş. Kızkardeşi ile birlikte yaşadığı evi siler süpürür, satmak için pazara tavuklar, domuzlar taşımış. Ancak bu dipnota Pyrrho'nun bir gün

kızkardeşine çok kızdığı da yazılmış: kızkardeşinin bir adağı yüzünden, hayvan almak için pazara gitmek zorunda kalan Pyrrho burnundan solurken, bu ruh halinin vaaz ettiği şeylere ters düştiğini söyleyenlere, kadınlarla ilişkilerin ilkeleri bozduğunu söylemiş.

3. 'Pyrrho için ölmekle yaşamak arasında bir fark yokmuş.' Başka bir istisna hikâyesi ile başlayalım. Hem de köpeklerle ilgili: Bayle'in Mothe le Vayer'den aktardığına göre, Antigonus Carystus, Pyrrho'nun üstüne doğru gelen bir at arabası ya da gözü dönmüş bir köpek karşısında çıktığında dahi hiç istifini bozmadan yoluna devam ettiğini ve yalnızca dostlarının yetişip duruma müdahale etmeleri sayesinde Pyrrho'nun bu tehlikelerden kurtulduğunu söylemiştir. Mothe le Vayer şöyle devam eder: Ama niye bu pyrrhonist sekti üstüne sekiz kitap yazmış *Ænesidemus*'a değil de Antigonus'a inanalım? *Ænesidemus* liderlerinin hiçbir zaman bu tür aşırılıklar yapmadığını söylüyor. Hem, pyrrhonistler bunları yapsaydı, bu kadar çok filozofun onlara saygı duyup onlara inanmasını açıklamak çok zor olurdu. Hem, Pyrrho'nun yaşamı da Antigonus'un iddialarını çürütmektedir: Pyrrho uzun yaşamış ve yaşamının büyük bir kısmını gezi yaparak geçirmiş, hatta Hindistan'a kadar gitmiştir. Kendisini bu kadar çok çeşitli tehlikeye maruz bırakan bir adamın bu kadar uzun yaşamasını anlamak kâbil değildir. Üstelik, gittiği her yerde onu bu tehlikelerden koruyacak kadar çok arkadaşı nereden bulacaktı? Mothe le Vayer, bu hikâyeleri, büyük bir sekin kurucusu olan ve hemşerilerinden çok saygı gören Pyrrho'yu çekemeyenlerin ve Pyrrho'yu kişisel olarak küçültmek suretiyle bu sekti karalamak isteyen kişilerin düşmanlığıyla açıklıyor. Öte yandan, Bayle'e göre, Antigonus'un böyle birisi olduğu şüpheli. Bir kaç dipnotu alayarak Bayle'in Antigonus'tan bahsettiği yere geliyorum: Antigonus, Pyrrho'nun deli bir köpeğin kendisini izlediğini farkedince, can havliyle bir ağaca çıktığını yazar. Etraftan buna gülenler olunca Pyrrho, 'insandan sıyrılmak çok zor' demiş. Bayle Pyrrho'nun gerçek bir deli olduğuna ihtimal vermiyor, ama onun için yaşamakla ölmek arasında bir fark olmadığını inanıyor. Bu konuda bir hikâye de Stobaeus'a dayanıyor: Pyrrho'nun tehlike karşısında ilkelerini bir tarafa bıraktığını söylemesin kimsel! diyor Stobaeus. 'Yolcusu olduğu gemi batma tehlikesi geçirirken, fırtınadan korkmayan bir tek oydü. Herkesin korku ve üzüntüyle perişan olduğunu gördü ve olanca sakinliğiyle herkesin, o sırada gemide olan bir domuzu kendisine örnek almasını ve onun gibi yemeyi sürdürmesini istedi.'

4. 'Hiç kimse Pyrrho kadar herşeyin boş olduğuna inanmamıştır': Bayle'in anlatığına göre, Pyrrho, herşeyden çok insan doğasını küçümserdi, ve Homeros'un insanları ağaç yapraklarına benzeten dizelerini ağızından düşürmezdi. Rüzgârda yapraklar nasıl bir o yana bir bu yana sallanırlarsa, insanların fikirleri de öyle döner durur. Tanrı, insana zekâsını sanki günlük rızkı verir gibi vermiştir. Bayle, Pyrrho'nun bu konudaki hislerini onyedinci yüzyıl sürekli yaratım düşüncesini andırır bir tonda destekler: insanlardaki gelgit zekâ hal, o zekânın her gün ve hatta her dakika tanrı tarafından sürekli yeniden verildiğini ya da en azından canlı tutulduğunu düşündürmektedir.

Hegel, eski Yunandaki şüpheciligi modern şüphecilikle karşılaştırır ve ilkinin ikincisine tercih eder. Modern şüphecilik, Hegel'in söyledikleri genelleştirilirse, dogmalara karşı kullanılan şüpheci tartışmaların yardımıyla, deneyimin ötesine geçmenin imkânsızlığına varır ve ardından da kendisini sağduyunun pekiştirilmesine teslim eder. Modern şüphecilik, keşif yolunun sonunda kendi bahçesine varır ve onu ekip biçmekten öte bir yolu kalmaz. Buna karşın, ilkçağ şüpheciligi felsefi dogmalara olduğu kadar günlük yaşamın kesinliklerine de saldırmaktan kaçınmadığı için hep yoldadır. Eski Yunan'daki şüphecilik, daha çok günlük yaşamın kesinliklerine saldırısıyla belirlenirse eğer, duylulara dayalı belirlemelerin hiçliğini savunan Platon ve hatta Parmenides'te 'şüpheci'dir.

Hegel'in şüpheciligi kendisine özgü bir cömertlikle okuduğuna kuşku yok. Ona göre, şüphecilikte, bilinç 'diyalektik' deneyimler. Diyalektik bir deneyim olarak şüpheci deneyimde, bilinç hem kendisinin hiçliğini hem de büyüklüğünü yaşar. O, kendisine belli bir bağımsızlık ve sabitlik içinde, olumlu bir değermiş gibi sunulan, bilgiye dönük deneyimleri, yaşamsal farkları, somut, ahlâki durumları bir beyhüdelik içinde eriten bilinçtir. Hegel, şüpheci bilincin, dünyanın çoğul deneyimini yok ettiğini ve tüm başkâlığı olumsuzladığını düşünür. Tam da bu yüzden şüpheci bilinç mutlak bir biçimde kendinden emin olur ve 'mükemmel düşünce' haline gelir. Onda özgür özbilincin olumsuzluğu, 'gerçek olumsuzluk'

bulunur. Ve o, böylece, öznelğin derinliklerinin keşfine açılmıştır. Ama hayatın acı ve tatlı yanlarına karşı başışıklık kazanma savaşımını veren bu 'mutlu bilinç,' -Pyrrho'nun yaşamına dair Bayle'in derlediği anekdotlarda karşımıza çıkan ve faturası, yalnızca dost ya da düşman yorumculara çıkarılamayacak olan çelişkilerde de belirginleştiği gibi- yadsıdığı şeyin içinde, yani günlük yaşamın sağduyuyu haklı çıkaran kazaları içinde takılıp kalmıştır. O, 'sıyrılmadığı insan'a çakılmıştır. Ne yazık ki, epokhe'si ile kafa sakinliğine ve gönül rahatlığına ulaşabileceğini uman 'mutlu bilinç,' kendi mutsuzluğunun keşfine açılacaktır. Öznelliğini keşfetmeye çalışırken mutsuzluğunu keşfeder. Hegel'e göre, şüpheci bilinç, neşteri yemiş, kendi içinde ikiye bölünmüştür, yadsıdığı başkâklara hem de kendi içinde esir düşmüştür. Başkâlık, ondan ayırık ve onun içinde tezahür etmiştir. O, artık kendi içinde çifttir: Kâh, gökyüzüne çıkıp askıya aldığı dünyayı seyrederek, kâh indiği yeryüzünün bir arızası haline gelir.

Hegel'e göre, felsefe tarihi birbiriyle ilgisi olmayan kuramların kafalarda başıboş dolaşıp durması ya da fikirlerin birbirine zincirlenmesi değildir; bu tarih, kendi içinde bir birliğe sahip olan bir süreçtir, bir yere, birilerine giden bir yoldur. Felsefe, bu süreç içinde düşüncenin kendi kendisini keşfetmesidir. (9) Şüphecilik, yol, felsefe, Hegel'de bu üç kelime arasındaki ilişki yeniden kurulmaktadır. Spekülatif olarak bakıldığında, bir kendi kendini keşfetme yolu olan Tinin Fenomenoloji'si, ereksel olarak bakıldığında, şüpheciligin mutsuz bilinç haline gelerek, mutlak bilgide duran bize varan bir hüsransız otoyolunu katetmesi gibi görünür. Jean Wahl Hegel'in Felsefesinde Bilincin Mutsuzluğu adlı eserinde, Tinin Fenomenoloji'nde mutsuz bilincin, eski Yunandan bize kadar yapılan yolculuğu anlamakta önemli bir motif olduğunu ileri sürer. (10) Jean Wahl'e göre, mutsuz bilinç, 'somut evresel,' olmayan her bilinci kapsar. Eski Yunan'dan başlayalım: Eski Yunanlılar hem mutlu hem de

mutsuzdular; ama onların ki 'eslenikli bir mutsuzluktu'. Yahudilik, en alásından mutsuz bilinçti, çünkü köle efendi diyalektiği içinde sıkışıp kalmış, 'sevgi'den çok 'görev'le belirlenmişti. İsa da mutsuzdu çünkü hem tanrıdan hem de müritlerinden ayrılmıştı. İsa'dan sonra, havarilerinin yorumları şimdi-burası ile öte arasında bir uçurumun uçulmasına neden oldu. Orta çağ kilisesinde köle efendi diyalektiği yeniden ürettiğinden kilise efendisini reddetmek zorunda kaldı. Aydınlanma mutsuz bilincin doruklarından birisidir. Kant'ın Yahudiliğe geri dönen ahlâklı bilincinin de mutsuzlukta üstüne yoktur. Fichte'nin ve Jacobi'nin de düşüncesi mutsuzdur çünkü bunlar mutlak sonluluğun, acının ve sonsuz yeğnilik (Sehnsucht) filozoflarıdır. Ve son olarak da güzel ruh mutsuzdur, zira kendi bireyselliği içinde hapsolmuş ve atalete düşmüştür. Peki ya biz, mutluluğu sonsuz mutsuzluklardan doğmuş olanlar, mutlak bilginin içinde mutsuzluktan ve acıdan arındık mı? Eğer felsefenin işi bütüne karşılaşmanın ve acının tüm enerjisini sokmaksa, felsefede barındığı haliyle acı ve karşıtlık, felsefenin olumlanması ve mutluluğudur.

Fenomenoloji bir mutsuz bilinçler geçiti değildir. Onda eski Yunan'ın gelişmemiş birliğinden 'biz'de tamamlanmış birliğe kadar gelen bir kendi kendini keşif hareketi vardır. Mutsuz bilincin ayrıcalığı, onun tinin şekillerinden yalnızca birisinden ibaret olmamasıdır; onda tin önümüzde durmaktadır. Özbilinç kendi kendisini ikiye ayırmıştır; ama iki parçanın tindeki birliği ile kıyaslandığında, mutsuz bilinçteki birlikleri mükemmel olmaktan uzaktır, çünkü onda karşıtlıklar tekrar tekrar yeniden doğmaktadır. Bu, Hyppolite'e göre 'öznellik'tir. (11) Benliğin içindeki çatlak, düşüncede kendi kendine kaçışmanın imkânsızlığı öznelliğin temelidir. Öznellik kendi yetersizliğini yaşamalı, kurmak zorunda olduğu birliği kuramamanın acısını çekmelidir.

Wahl, Hegel'in fenomenoloji'sini mutsuz bilincin

arayışlar tarihinin bir anlatısı olarak okumakla kalmaz, tezini Erinnerung kavramı ile bağlar. Bu anlatı içinde, 'biz', mutsuz bilincin hatasının izini sürer, onu anımsayıp tekrar yaşarız. Bu yazının sahası, geleceğin adil bir biçimde deneyiminin keşfi için yeterince geniş olmasa da, bu yolculuğu şimdilik bitirirken dikkati Hegel'in şüphecilerle ilişkisine çekmek isterim: Hegel'e göre, stoacılarla şüpheciler arasında süregelen 'hangi kriter bizi doğruya götürülebilir?' veya 'bizi doğruya götürülen bir kriter mümkün müdür?' tartışması epistemolojik bir paradigma içinde kalır. Böyle bir paradigmanın ayakta kalma şansı olmadığından aşılması gerekmektedir. Buna karşın, Hegel, kriter probleminin gerçek problemine kendisinin pozitif bir çözüm bulduğunu iddia eder. Hem de bunu, şüphecilerin negatif prosedürlerini radikalleştirerek yapar. Şüphecilik, ölümlü insanoğlu için kuşkuya yer bırakmayan bilginin imkânsızlığını vurgulamıştı. Hegel de kriterci bilginin doğru bilgiye ulaşmakonun şüphecilik kendi içinde başkalaşmasından hareket ederek mutsuz bilinç için aynı zamanda bir hüsranslar otoyolu olan, bir kendi kendisini keşfetme yoluna çıkmış olması sanırım. Levinas'la Hegel şüphecilik felsefenin 'meşru çocuğu' olduğunda anlaşılıyorlar. Ama, Levinas şüphecilik tüm farklılıkları kendi kendisini felsefi olarak keşfetme yoluna çıkmak üzere olan bir bilince indirgediğinden şüphe eder. Levinas'a göre, şüphecilerin söyleyişlerinin zamanı, felsefenin ne bütütün içinden ne de bütütün dışından gelen, yakalanamaz bir zamandır ve felsefi söylem onu senkronize etmeyi başaramaz. Hegel şüphecilik ne olduğunu ve felsefi keşifle nasıl bir ilişki kurduğunu düşünmüştür. Levinas, buna karşın, şüphecilik 'olduğuyla' ilgilendir. O, şüphecilik yolculuğunda karşılaştığı tüm farklılıkları erittiğinden ve yolculuğunun sonunda, kendi kendisini felsefi olarak zaten keşfettiğini anımsayan mutlak bir bilince vardığından kuşku duyar. Öyle olsaydı, şüphecinin yolculuğu Ulysses'in yolculuğuna benzemez miydi?

Oysa, şüphecinin söyleyişi, annesinin kolundan birden sıyrılıp koşmaya başlayan bir çocuk gibi, bazen aniden felsefenin döngüsel yolculuklarından kaçıp kurtulur. Levinas'a göre, şüphecilerin söyleyişlerinin zamanı, felsefenin ne bütütün içinden ne de bütütün dışından gelen, yakalanamaz bir zamandır ve felsefi söylem bu söyleyişi senkronize etmeyi başaramaz.

Notlar:

(1) Edip Cansever, **Çağrılmayan Yakup**'tan.

(2) Sokrates doğruluğuna inandığı bu doktrini dini meselelerde bilgi olan kişilerden ve Pindaros ve onun gibi tanrısal şairlerden öğrendiğini söyler. (Menon, 81 b) 'Bunlar, insanın ruhu ölmez, bazen hayattan uzaklaşır (ki buna ölüm diyoruz), bazen yeniden hayata döner; ama hiçbir vakit yok olmaz; bunun için insanın hayatı sonuna kadar dine uygun olmalıdır, diyorlar. (81 c) 'Persephone'ye kefarelerini ödeyenlerin ruhları, ondokuzuncu yılda yeniden yukarıya, güneşe dönerler. Bu ruhlardan ünlü krallar, kuvvetleriyle üstün, bilgileriyle tanınmış büyük adamlar meydana gelirler. Bunlar ölümlülerin arasında lekesiz kahramanlar olarak anılırlar.' Böylece, birçok kere yeniden doğan ölmez ruh, yeryüzünde ve Hades'te her şeyi görmüş olduğundan, öğrenmediği hiçbir şey kalmaz. O halden onun, erdemle başka şeyler üzerinde önceden edindiği bilgilerin anılarını saklamış olması şaşılacak bir şey değildir.

(3) Şüphecilik kabaca Stoacılıkla kaçışan uzun bir tarihi vardır. Stoa, Kıbrıslı Zeno tarafından milattan önce 300 yıllarında kurulmuştur. Şüpheci hareketin başlangıcı ise aynı yüzyılda yaşamış olan Elis'li Pyrrho'ya dayanır. Şüphecilikle stoacılık yaklaşık yedi yüzyıl devam ederler. Şüphecilik hakkında temel kaynağımız, milattan sonra üçüncü yüzyılda yaşamış olan yunanlı doktor ve şüpheci Sextus Empiricus'tur. Sextus Empiricus'un eserleri birer bilgi deposudur: 'Pyrronizmin Anahatları,' 'Dogmatiklere karşı,' 'Profesörlere karşı,' 'Matematiklere karşı' (herhangi bir teknik bilgi sahibi olduğunu iddia edenlere karşı, sanata ve bilime karşı şüpheci stratejiler geliştirir. Sextus Empiricus, pyrronizmi akademik şüphecilikten üstün tutar. Bu noktada akademik şüphecilik ile akademik olmayan şüphecilik arasında bir ayrım

yapalım. Bu ayrımın kaynağı tarihsel olarak, milattan sonra 3. Yüzyılda, Platon'un kurmuş olduğu Akademinin, Arcesilanus başında iken, şüphecilğe dönmüş iki yüzyıl kadar şüpheci kalmış olmasıdır. Bu arada Carneades ve Anesidemus gibi akademik şüpheciler akademinin kalıntı dogmatizmine karşı "mücadele etmişlerdir. Bu ayrımın teorik dayanağı tartışmalıdır: Bir iddiaya göre, pyrrhonik şüphecilik kendi paradoksal konumundan kaçmaz, oysa akademik şüphecilik kendi paradokslarından kurtulma mücadelesi verir. İkinci bir iddiaya göre ise, akademik şüphecilik yalnızca felsefi dogmalarla uğraşmayı iş edinmişken, pyrrhonik şüphecilik ya da 'eski şüphecilik' günlük yaşamın sarsılmaz kabul edilen kesinliklerini sarsmayı da şüpheci mücadeleye dahil etmiştir. Şüphecilik üzerine göz atılabilecek İngilizce kaynaklar: i) Michael Williams, **'Scepticism without Theory'**, Review of Metaphysics 41, 1988: 547-88; ii) **Skeptical Tradition**, ed. Myles Burnyeat, Berkeley, University of California Press, 1983; iii) **The Modes of Skepticism**, ed. Julia Annas and Jonathan Barnes, Cambridge, Cambridge University Press, 1985; ve **Doubt and Dogmatism**.

(4) Friedrich Hölderlin, *Sämtliche Werke*, ed. F. Beissner, Stuttgart: Ausgabe vol. 3, Stuttgart, Kohlhammer, 1957, 81; tr. W.R. Task, **Hyperion or the Hermit in Greece**, New York, Ungar, 1965, 93.

(5) Robert Bernasconi, 'Skepticism on the Face of Philosophy,' Re-reading Levinas, ed. Robert Bernasconi and Simon Critchley, Indiana University Press, 1991 s. 151.

(6) Emanuel Levinas, **Autrement qu'Être** s. 213; *Otherwise than Being* s. 167

(7) Bkz, Bernasconi s. 150.

(8) Peter Bayle, **The Dictionary of Mr Peter Bayle**, Ed. By Burton Feldman and Robert D. Richardson Jr., Garland Publishing, Inc. New York and London, 1984, Vol. 4, ss 553-558.

(9) Hegel, **Leçons sur L'histoire de la philosophie**, ed. Hoffmeister, 1940, vol I s.81

(10) Jean Wahl, **Le Malheur de la Conscience dans la Philosophie de Hegel**, ed. Gerard Monfort (1929). Özellikle, bkz., ss, 22,37,53,61,114.

(11) Jean Hyppolite, **Genesis and Structure of Hegel's Phenomenology of Spirit**, Northwestern University Press (1974) ss. 190,191

Tansu Çelikel

Yabancı

"Herkes bilime hizmet için yaratıldığını anlamaz. Maksim Gorki 'Benim Üniversitelerim'de, bir arkadaşının onu üniversiteye girmesi için şu sözlerle kandırmaya çalıştığını anlatır: 'Siz bilime hizmet için yaratılmışsınız Peşkov.' Gorki, 'Ben daha o zamanlar bilime bir tavşan olarak da hizmet edebileceğimi bilmiyordum,' diyor. Mustafa da bilime bir hoca olarak hizmet etmeyi düşünüyordu." Genç adam, "Herkes neden anlamaz bilime hizmet edebileceğini?" diye sordu. "Anlar da, genellikle işine gelmez. Herkes Mustafa gibi bu çağrıya karşılık vermez. Çoğu zaman çağrılmayanlar bilimin hizmetine giriyor bizde. Bilimin asıl sahiplerinin yerleri genellikle boş duruyor henüz. Bilim ordusu gerçek gönüllülerini bekliyor."

Bir Bilim Adamının Romanı, Oğuz Atay

Tanıyamamışım, tam olarak ne olduğunu ve kimi sevdiğimi bilememişim. İlk olarak onu görmem sabah koşularına başlamama denk gelir. Yerden kalkmayan yüzü, hep çekingen bakan gözleri ve sanki hayatta aramaktan çok, yönlendirildiği yerlere doğru giden yaşam tarzı ile çoğumuz için belki hiç yabancı değil, belki de olabildiğince uzakta yaşayan bir yabancı idi. Koşular sırasındaki sıkça rastlaşmalar önceleri gözleri ile baktığı yer arasındaki aşkı soğuttu. Sonraları bir adım daha atmaya karar verdi belki de, çekingenliğini attı, ilk defa gülümsedi bana. Bu bir devrim miydi, yoksa şimdiye kadar saklanmış bir maskenin yeniden keşfedilişi miydi, bilmiyorum. Önceleri cesaret diye adlandırdığım işime geldi ta ki... Daha sonraları böbürlenmek için bir fırsat yarattım kendime ve bu gelişmenin sadece ben olduğum için gerçekleştiğini düşündüm. Koşuların ve yarışmalarının monotonlukları kısa bir süre sonra akşam üstü cafelerin civdularında kayboldu. Artık ben koşmuyordum. Belki böyle bir zevkin sadece kendime kalması içindi, belki de tatmin olacak başka bir yol bulmuştum. Onun da benimle birlikte iken tatmin olduğunu düşünüyordum. Gülüyor, paylaşıyor, hissediyor ve yaşıyordu tüm yoğunluğu

ile mutluluğu. Bunları daha önceleri hiç kimse ile yaşamadığını, yaşayamadığını, kimsenin 'bizken' hissettiklerini hissettiremediğini söylüyordu. İnanmıştım ona. Hem de o kadar inanmıştım ki ben de aynı şeyleri hissetmeye başladığımı düşünüyordum. Hatta daha önceleri yaşamış olmama rağmen.

Ama tüm söylediklerini yanlış anlamışım, onu tanıyamamışım. Bunu anladığımda çok geçti, beni kendisine bağlamış, onsuzluğu bir ceza olarak yaşatmaya başlatmıştı. Bağlanmıştım, ta ki onun gerçek yüzünü gerçek aşkını görünceye, tanıncaya kadar.

Gerçi şüphelenmiyor da değildim, özellikle son zamanlarda, söylediklerinin, yaşadıklarının ve hissettiklerinin bunlar olamayacağını hissediyordum ya da belki o böyle hissettiriyordu. Başka bir aşk vardı hayatında. Bunların doğrulanmasını bekliyordum, fakat hiçbir zaman açık vermedi, ipucu göstermedi; ben yaklaştığımda uzaklaşmam için her şeyi yaptı. Ta ki çalıştığı yere götürünceye kadar beni.

Bilim adamı olmaya çalışan yeni mezun bir akademisyendi o. Bir laboratuvarı ve onun içinde sınırlandığı bir hayatı vardı, sonradan öğrendiğim gibi hayatı için kurduğu tüm planlarında da laboratuvarlar vardı. Aslında planlı bir ziyaret değildi oraya gidişim. Bir akşam sinema dönüşü laboratuvarda işlerin yolunda gitmediği gibi bir paronoyakça bir düşünceye kapılmıştı ve kontrol etmek istedi. Böylece de benim tüm sorularıma cevap oluşturacak koşulları sağlamış oldu. Laboratuvar baştan aşağıya beyaza bürünmüş, kimi yerleri fayansların soğukluğu kimi yerleri ise deney aletlerinin bilinmezliğinden gelen bir çekicilik ile dolu idi. Sadece kapıdan sevgilimin yaşam arkadaşı ile tanıştıktan sonra, kendisinin biraz işi olduğunu istersem beni evime bırakacağını ya da kendisini odasında bekleyebileceğimi söyledi. Beklemeyi tercih ettim. Odada altı tane masa vardı, herkesin farklı kişiliklerini bir araya koyduğu bir asistan odası

Simyacının Laboratuvarı, Joseph Wright

olduğu hemen belli oluyordu. Bu ipuçlarını değerlendirmeye karar verdim. Önce masasının üzerindeki kitapları karıştırdım, sonra çekmecelerini. Beklediğimi bulmuştum. Adım gibi emindim bir günlüğünün olduğundan. Aslında bu beklediğimden biraz daha değişik günlüktü. Her şeyi sınıflandırmış, hayatına ait ayrı ayrı dosyalar oluşturmuştu. İlk sayfalar ailesine ait bir kaç küçük ayrıntı ile dolu idi. Sanki yıllar sonra onları zorunluluktan hatırlaması gerekirse diye bir kaç küçük ipucu. Daha sonraki kalın bir kısım bir çok adsız insanın tanımlanması idi. Fiziksel özelliklerinden kişiliklerine kadar bir çok tanımlama ve sınıflandırma bir aradaydı. Kişileri yazarken sıkça ünlem kullanması, bu insanların sanki gerçekte olmayan, hayalindeki kahramanların birer kopyaları olduğunu düşündürüyordu. Sonradan öğrendiğime göre gerçekten de bu insanları tanıyıyordu, sokakta veya bir şekilde topluluk içerisinde sadece bir defa gördüğü insanlar hakkındaki denemelermiş bunlar.

Üçüncü ve yer sınırlandırması bırakılmamış bir kısım olarak laboratuvar başlığı bulunuyordu.

"İlk bilim adamı olma isteğim lise yıllarına denk gelir. Etrafımdaki herkes o kadar sıradandı ki kendimi muhafazakar bir toplumdaki homoseksüel gibi hissediyordum. İstekleri o kadar tekdüzeydi ki sıkılmıştım onlardan. Kızların çoğu hangi üniversiteye girerlerse erkek arkadaşlarının nasıl bir kişi olacağını düşünerek bir meslek seçmeye çalışıyorlar, erkekler ise nasıl daha çok para kazanırım veya toplumdaki en iyi yerleri hangi meslekler paylaşıyor diye tartışarak bir üniversiteye girmek istiyorlardı. İlk bu sıralarda bilim adamı olma isteğimin doğru olduğunu düşünmeye başladım. Eğer bu insanlar bu meslekleri yapacaklar ise ben onlardan mümkün olduğunca uzakta durmalıydım, üstelik merak ettiğim bir alanda istediğim işi yaparım.

Üniversiteye girdim, bilim adamı olmak için ideal temel bilimlerden birisine. Okul bitti. Hiçbir zaman pışmanlık duymadım seçtiğim yolda. Daima kendi

kararlarına güvenerek, her bilimadaminin olması gerektiği gibi kendi doğrularımı sınavarak cevaplarına göre yollar açtım önüme, şansımın yardımı ile..."

Kendine olan bu güvenini bizim hayatımıza hiç bir zaman taşımamıştı halbuki. Ne zaman yemek yiyeceğimizden hangi konsere gideceğimize kadar her kararı ben veriyordum. Ya gerçekte iki kişilikliydi ya da ilişkimize karşı olan tutkuları işine karşı olana göre daha değersizdi.

"...Su anda mutluyum. Ama gerçekten mutluyum, sevgililerimle hissettiğim gibi bir mutluluk değil bu. Siz hiç çalıştığınız yere sabırsızlıkla girdiniz mi? Bu çalıştığınız ortamdan kaynaklanan bir şey değil, orada yapılanlardan, yapılanlara karşı olan hayranlığınızdan, daha iyisinin yapılabileceğini bilmenizden ve her şeyden öte onu sizin yapabileceğinize olan inancınızdan gelen bir sabırsızlık bu. Her laboratuara girdiğim anda bunları tekrar tekrar yaşıyorum, azalmaksızın dönem dönem artarak. Laboratuvarıda çalışmak sanki birden fazla sevgili ile bir arada ayrı ayrı aşkları kısa bir zaman dönemine sıkıştırmak gibi bir şey aslında. Ortam temel olarak aynı, fakat her yeni çalışma ile yeni bir tecrübe başlıyor hayatımda. Her tecrübe bilinmezliğin görmenizi verdiği heyecanı beraberinde getiriyor. Merak ediyorsunuz. Attığımız adımın doğru olup olmadığını, sonuçlarının sizi tatmin edip etmeyeceğini, sonuçları elde etmenizden sonra nasıl bir adım atmanın doğru olacağını ve galiba herşeyden önemlisi bu çalışmadan sonra hangi çalışmayı yapacağınızı merak ediyorsunuz. Eğer ilişkilerinizde bunları hissediyor ve yaşıyorsanız sorun var demektir. Genellikle aç gözlü olarak tanımlanır hatta adını tatminsiz bile çıkabilir. İşte bu özellikler gerçekte bilim adamı olmak isteyen bir adamda olması gereken özellikler bence. Siz düşünemiyor musunuz ki bir insan bilimadamı olmak istiyor fakat onun için önemli olan sadece o ortamda bulunmak ve bir çalışmanın sadece bir boyutu ile yıllar geçirmek. Kısaca kendini tekrarlamak. Onlar

aynı şeylerin üzerinden geçtikçe bıraktıkları izleri koyulaştırdıklarını düşünüyorlar ama aslında izleri sildiklerinin ve bilim adamı olma gerçeğinden uzaklaştıklarının farkında değiller. Ben öyle bir bilim adamı olmak istemiyordum. Ben şimdi hissettiklerimi sürdürmek tatminsizliğimi işimin her koluna yaymak, merakımı sadece çalıştığım alan ile sınırlandırmayıp benim gelişmeye yardımcı olacak her alana yaymak istiyordum, tek alanda söz sahibi olan bir bilim adamı değil, gelecekte, geçmişteki büyük bilim adamları gibi birden fazla bilimsel alanın temel çalışmacılarından birisi olmak istiyordum. Yaratmak istiyordum, temellerini ilk defa benim bulduğum olayların insan hayatındaki etkisini görmek istiyordum. Yani gerçek bir bilim adamı olmak istiyordum. Bilimi hakkını vererek yapmak, makyaj ile bilim adamı kılığında görünmek istemiyordum."

Etkilenmişim, herhangi bir insanın cansız bir olgu ile ilgili olarak bu kadar istekli ve hırslı olduğunu hiç görmemişim. Aslında ben de akademik hayata pek uzak bir insan değilim. Ağbım de bir üniversitede ders veriyor ve günlük okuyuncaya kadar onun gerçek bir bilim adamı olduğunu ve bilim için herşeyi yaptığını düşünüyordum. Fakat şimdi...

"Çoğu kişi abartılı davrandığını düşünüyor. Geceleri sabahlamamı, sosyal anlamda çok fazla bir etkinlikte bulunmamamı... Ama ben gerçekçi davrandığımı düşünüyorum. Bir gün gelecek ya ben konum için yetersiz kalacağım, ya da o benim için. İşte o günün gelişine, her şeye hazırlıklı olmak istiyordum."

Devamını okuyamadım. Hiçbir zaman da okumayacağımı, çünkü şimdi onu tanıyorum. Kiminle hayatımı sürdürdüğümü ve niye birlikte olduğumu biliyorum. Sevgilimin sevgilisini de çok kıskansam bile onların aşkına saygı duyuyorum. Ama gerçeklerin böyle olmasının gerektiğini de düşünüyorum. İnsanların hayatlarında yer tutan etkenler arasında sınırlar koyması gerektiğini ve bu sınırlardan birisinin diğerini icerisine almaması gerektiğini düşünüyorum. Ama ilişkimizde bunu savunan sadece benim galiba.

↓

Esrarın Keşfi

Sevgili Alex,

Şimdi herşey değişti. Olup bitenlerden sonra düşünebildiğim tek şey yazmak. Yazım bitip monitörün karşısından ayrıldığımda ne yapabileceğime dair en ufak bir fikrim yok. Görebildiğim en uzak şey buydu. Olabilecek milyonlarca ihtimalden olmasını isteyebileceğim en son şey gerçekleşti ve sesinin kılavuzluğunda yaşadığım yüreğim hiçbir şey söylemiyor şimdi. Belki de kelimelerin arasında gezinmek, hep göz önünde olan ancak bağlantılarını bir türlü kuramadığım bir gerçeği netlikle görmemi sağlayabilir, yaratılış günü tek bir söz ile varolan hayat bu kez bir başka sözle yeniden şekillenir... Hala bu umudu taşıyorum.

Ancak çok yalın bir gerçek: Adam, bir deniz kazasında öldü.

Ölümün keşfi:

Üzerinde ilk kez giydiği subay kıyafetleriyle Akdeniz'de sürüklenen ceset, bir hastane morgunda bekletiliyordu. Haber bana ulaştığında hiçbir şey hissedemiyordum. Onu görmekten başka bir düşüncem yoktu. Sonra o Akdeniz kentinde kapının önündeyim. Kapı beni ve onu ayırıyor. Tanıdığım herkes orada. Kapı yaşayanlarla ölüyü ayırıyor. Herşeyin geri dönüşsüz biçimde içinin boşaldığını, dönüştüğünü hissediyordum. Geldiğimde burada bulduğum insanlara o insanlar değil. Onu düşünerek daldığım uykularda mutlu rüyalar görmem imkansız. Bir süre sonra geri döneceğim şehirde artık ne yapacağımı bilmiyorum. O'nu bu haliyle nasıl göreceğimi bilmiyorum. Ama bizi ayıran çatışma, yani yaşayan olmak ve bir ölü olmak, ikimizin de yaşadığı zamanlarda bizi ayıran sınırlardan daha büyük değil. Onunla yalnız kalmak istiyordum. Herkes buna itiraz ediyor. Onunla yalnız kalmaya kararlıyım. Kapı açılıyor. Büyük ve serin bir boşluğa giriyordum. Az ileride bir mermer masa. Üzerinde beyaz örtü olan bir ceset uzanıyor. Örtüden siyah rügan subay ayakkabıları çıkıyor. Yaklaşıyorum.

Örtüyü bütünüyle kaldırıyorum. Subay kıyafetleriyle O. Yüzünün çizgilerine bakıyorum. Tenini mavileştiren deniz olmalı diye düşünüyordum. Saçları alışık olmadığım, doğal olmayan bir şekilde dağılmış. Artık bir ceset olduğunun en büyük kanıtı bu. Saçlarını düzeltiyordum. Yüzündeki bu mavi ışığı tanıyorum. Gözkapaklarını aralassam huzursuzlanarak uyanacak sanki ve ölümün geri dönüşsüz olduğu yalanı sona erecek. Kaşlarının birleştiği alandaki yara izine dokunuyordum. Memenuniyetle gülümsediğinden eminim. Yüreğindeki tüm çocukluk yaralarının görünür sembolü olduğunu düşünüyordum bu izin, bedeninin en zayıf noktası. Birden dehşetle anlıyorum ki orası hala yaşıyor. Belki de ölüm ne olursa olsun sessiz kalmak, tepki vermemek, soluk almamak dışında duygularda hiçbir değişikliğe neden olmuyordur. Hatta bundan eminim o anda. Onun toprağa konulmasına izin vermem. Artık soluk almaması herşeyin sonu olamaz. Onu tanıyorum. İşte omuzlarıyla ensesini birleştiren beyaz boynu, işte uğradığı haksızlığa içerlemiş bir ifadeyle asılmış yüzü, işte yirmibeş yaşındaki elleri, işte sarsılmaz bir güvenle uzanan bacakları... Bir canlıyla yaşamının yolları vardır. Bir kediyile örneğin yalnız yaşadığın şekilde yaşayamazsın. Bir bitki için yaşamsal temposunda farklı düzenlemeler yapması gerekir insanın. Neden ille de iki canlı? Onu seviyorum. Bildiğim tek şey bu. İki yaşayan olarak denediğimiz onca şey, bir arada kalmak için doğamızda yaptığımız tahribat, cevherimizdeki dönüşüm, hatalar, ihanetler... Herşeye rağmen gerçekliğini bir an olsun yitirmeyen aşk... Bir cesetle yaşamının yollarını öğrenmeye karar veriyordum. Onu buradan kurtaracağım.

Odanın keşfi:

Birkaç gündür bu odadayız. Gül kurusu bir abajur aydınlatıyor odayı. Ham keten dokular, duvarlarda el yazması sureler, anatomi çizimleri, tropikal bitki yaprakları, yamyam bitkilere ait çiçekler, kuru

çiçekler, çok küçük ve kırmızı elmalar, üzüm salkımları, sarı başaklar... O kadife bir kanapede uzanıyor. Başı yastıklarla yükseltilmiş. Yastığında, başının çevresinde, göğsünde çiçekler, meyvalar ve sebzeler var. Bu haliyle iştah açıcı bir tören yemeğini andırıyor. Üzerindeki üniformayı çıkarıyorum. Kravat, gömlek düğmeleri, rügan makosen ayakkabılar, çoraplar, yanları şeritli askeri pantolon, iç çamaşırları... Sevgilim hasta. Onun hastalığı ölüm. Bu bir aşkı bitirmek için fazlasıyla yetersiz bir sebep. Keten örtülerle kasıklarını ve boynunu örtüyorum. Onun da herşeyi hissettiğinden eminim. O'nu seviyorum. Zaman, herşeyin sorumlusu zaman... Başka türlü olabilecek herşeyi geçişiyle imkansız kılan zaman şimdi de onu çürütüyor. Şimdiden yüzündeki mavilik menekşeleşmeye başladı bile. Birkaç güne kadar vücudundan çürük sıvılar sızmaya başlayacak. Bununla başedebilirim. Sevgi ve tarçın kabukları zamanı durdurabilir. Bir kaba biraz su, biraz baharat koyuyorum. Vücutta göllenen kan sırt, kalça ve baldırlarda toplanıyor. Pençe pençe mor oluyor sırtı. Onu böyle görmeye dayanamıyorum. Onu seviyorum. Bir zamanlar çocuk, sonra delikanlı, bir gün aşık olduğu için. Çok korktuğu, kış geceleri dışarıda amansız bir fırtına dalları savurur, suları dondururken kederle sarılıp, huzurla uyuduğu için, bir zamanlar ölümlü, şimdi ölü olduğu için...

Onu çeviriyorum. Vücudunu ovalayarak kanı dağıtıyorum. Bunları onun da hissettiğini biliyorum. Beni gördüğünü, yeniden birlikte olacağımızı biliyorum. Alnına ve vücuduna sıcak suyla ıslatılmış bezler koyuyorum.

Biraz ısınmalısın hava soğuyor.
Çok güzelsin, sen hiç değişmedin...

Şehrin keşfi:

Sonra sokağa çıkıyorum. Akşamın son ışıkları ve dışarıda dore bir güz hüküm sürüyor. Bu sarılık içinde yürüyorum. Aklımda hep o var. Aynalı vitrinlerden geçirdiğim bedenim, hızla yanımdan geçen kalabalık, binaların nemli yüzleri, neon ışıkları

ve var olan herşeyim üzerinden zaman aynı hızla geçiyor. Bu ağırlık altında nasıl çokmeden kaldığımızı anlayamıyorum. Evde, kadife bir kanapede sessizce beni bekleyen adamın kaybettiği şey ne kadar önemli olmalı ki bütün haklarını kaybetmesine neden olsun? Öylesine reddedilsin ki bir düşünce olarak bile iğrensin bütün şehir ondan. Kendi kendine dağılıp ayrışan alyuvarları ve heterojenleşen plazması nedeniyle ve hareket etmiyor diye ve tepki vermiyor diye bir kedi leşine gösterildiği kadar bile şefkat gösterilmesin ona. Bu iki yüzlülükte yerimi alamam. Atan yüreğimin sesinden, damarlarımda dolaşan kandan, beynimin sıklık salgılarından ve onların bana sağladığı bu ayrıcalıklardan tedirginim. Yoollarda hızlanan kalabalığın ve akşam trafiğinde giderek çirkinleşen şehrin bir yaşayan olmam nedeniyle kolayca ve doğallıkla bana sunduğu göz önünde olma, bilinme ve varlığını sürdürme gibi hakları aynı kolaylıkla, yalnızca artık soluk almadığım için bir gün benden geri alacağını biliyorum. Ve netlikle kavriyorum ki, zaman şehirdeki herşeyin üzerinden aynı hızla geçerken yalnızca yaşayanları yok ediyor, bunun dışındaki herşeyi dönüştürüyor. Bir çiçekçiden Adam'a sarı güz çiçekleri alıyorum.

Bedenin Keşfi:

Eve döndüğümde evi ve Adam'ı daha soğumuş buluyorum. Yarı karanlık odada yüzündeki izleri inceliyorum. Giderek gerilen kasları nedeniyle sertleşen ifadesi onu tanımayan birine kolaylıkla acıdan haykırmak üzere olduğunu düşündürebilir. Ama ben tersini düşünüyorum. Biliyorum ki zamanın ya da ölümün oynadığı kötü bir oyun olabilir ancak bu. Bu oyunu bozmak için yüzünü önce beyaz bir pudrayla kapatıyorum, sonra gözlere geliyor sıra, gözlerini siyah Hint sürmeleriyle çevreliyorum, gri farlar sürüyorum gözkapaklarına. Sonra bileğimde bulduğum bir damarı deliyorum, sabırsızca dışarı sızıyor kan ve birkaç damla dudaklarına damlatıyorum, biraz da yanaklarını

renklendiriyorum. Ölüm geldiği yere yeniden dönüyor, çünkü sevgilim bir meleğ olarak yeniden gülümsüyor.

Mananın keşfi:

Odalarda dolaşmaya başlıyorum. Evin her yanında yabani mantarlar boy veriyor. Yatağın, kanapenin altından likenler fıskırıyor. Üzerimdekileri çıkarıp aynanın karşısına geçiyorum. Vücudumu izliyorum. En çok ellerim ve gözlerim tanıdık geliyor. Adam'ın sevdiği şey bu olamaz. Bacaklar, karın, kol altları, boyun, saç çizgisi... Bu ben olamam. Ön kolumda ve boynumda atımını sürdüren damarlar, sistol ve diastol arasındaki tedirgin edici boşluk ve eğer ben buysam sevgi koca bir yalan olabilir yalnızca...

Sonra monitörün karşısından kalkıyorum. Bana bir soru sorulmadığı halde neden bu kadar ısrarla bir yanıt aradığımı anlamıyorum. Aklımdan çocukken okuduğum kitaplar, atasözleri, masallar, dini öyküler,

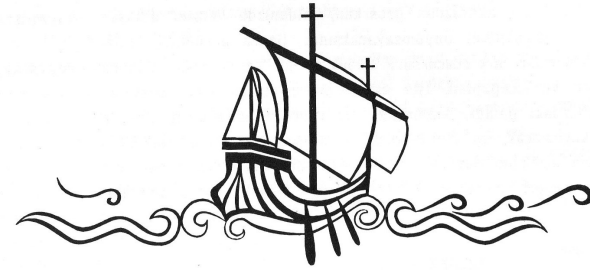
kıssadan hisseler geçiyor. Hepsine inanıyorum. Ve bu beni hasta kılıyor. Aradığım yanıtı bu kez bulduğumu biliyorum. Karanlıkta parlayan ışığı görüyorum. Aşkın ve yaşamın binlerce yüzü geçiyor aklımdan. Aşka yakın durmayı seçiyorum.

Aynada yüzümü Adam'ınki ile bir örnek boyuyorum. Abajuru kapatıyorum. Kadife kanapede onun yanına uzanıyorum. Kollarımız birbirine dokunuyor. Gülümsüyoruz. Sanki ben onsekiz, o ondokuz yaşında. Sanki üzerimizden yaz bulutları geçiyor. Sanki sonsuza dek burada kalacağız. Serum hortumunun ucundaki iğneyle damarına giriyorum. Diğer uç benim damarımda ilerlediğinde kırmızı bir hat oluşuyor aramızda.

Ona bakıyorum. Kederle gülümsüyor bana. Oda soğuyor ve karanlık artıyor. Kanatlarının arasına alıyor beni ve herşey değişiyor.

J

Parça/bütün limanında buluşalım

Yazışma adresi: MBE 281 Levent İstanbul 80600
tel: (212) 265 67 98 faks: (212) 629 82 86 e-posta: hayalet@wavenet.com
internet: <http://www.wavenet.com/~ulay/hayaletgem/>
radyo frekansı: 94.9 Açık Radyo, Her Cuma Geceyarısı

Nurdan Beşergil**Deneyler****DENEY 1****Gerekenler:**

1. Bir telefon,
2. evde olmadığından kesinlikle emin olunan birinin telefon numarası -kış aylarında yazlık numaraları gibi-;
3. bir parmak -tercihan işaret parmağı-;
4. heyecanlı bir ruh hali -tercihan heyecanlanmak için bir dış uyarana gerek duymayacak kadar-;
5. öldürülecek zaman.

Yapılışı:

Cevap vermeyeceğinden kesinlikle emin olunan telefon numarası, parmak kullanarak tuşlanır veya çevrilir. Beklenir. Numara düştüğünde karşıdan gelen düdük sesleri dinlenir. Bir süre telefon kapatılmaz.

Sonuçları:

Üç yada dört düdük sesi boyunca kendi kendinize, ya ben ne yapıyorum burada, dediğinizi farkedeceksiniz. Beşinci, en çok altıncı düdük sesinde içinizdeki huzursuzluk kıpırdanmaya başlayacak. Telefonu kimsenin açamayacağını bildiğiniz halde garip tikirtilar duyuyor olacaksınız. Sanki karşı taraftan biri ahizeyi kaldırıp kulağına götürmek üzereymiş gibi hissedeceksiniz. İçinizdeki ses telefonun açılmasınının aksızlığına söyleyecek. İçinizdeki sesin sözünü kesen düdük sesiyle birlikte artık birinin telefona cevap vereceğinden emin olacaksınız. Hayır, hayır, hayır, diyecek mantığınız. Ama siz ona evet, evet, evet diyerek cevap verme gereği duymayacak kadar iyi biliyor olacaksınız telefonun açılacağını. Önce iki düdük arası dayanılmaz gelecek. O sessizliğin arasından talaşın içinde yürüyen böcek seslerine benzeyen cızırtıları her duyduğunuzda ırkileceksiniz. Şimdi birisi "alo" diyecek, diye hızla aklınızdan geçerken, midenizde belirten ılıklığın boğazınızdan beyninize aktığını duyumsayacaksınız. Sonra gürültülü düdük seslerinin içindeki tikirtıları fark edeceksiniz. Düdük sesinin yarıda kesileceğinden ve telefona cevap verileceğinden, işte aynen böyle olacağından kuşkunuz kalmayacak. Aklınızdaki damar, kalbinizin atış ritmiyle uyumlu olarak bir belirleyecek bir kaybolacak, bir belirleyecek bir kaybolacak. Birkaç dakikaya kalmadan telefonun açıldığını duyacak va alo diye heyecanlı sesleneceksiniz. Karşıdan düdük sesleri gelmeye devam ediyor olacak. Artık telefonu kapatacaksınız.

DENEY 2**Gerekenler:**

1. Tatile giden komşunun çiçekleri sulamanız için bıraktığı anahtar,
2. kendi evinizde yalnız kaldığınız bir zaman,
3. yapılacak bir iş -yatak toplamak, kupon kesmek, patates kızartmak gibi-. (Bu

Önce iki düdük arası**dayanılmaz gelecek. O****sessizliğin arasından****talaşın içinde yürüyen****böcek seslerine****benzeyen cızırtıları****her duyduğunuzda****ırkileceksiniz. Şimdi****birisi "alo" diyecek,****diye hızla aklınızdan****geçerken, midenizde****beliren ılıklığın****boğazınızdan****beyninize aktığını****duyumsayacaksınız.**

deneydeki gerekenler listesi, sizin ve tatile giden komşunun evinde iki ayrı numaraya bağlanmış bir telefon olduğu varsayılarak hazırlanmıştır.)

Yapılışı:

Komşunun evine gidilir. Çiçekleri sulanır. Fazla su çeken saksıların dibindeki delikten akan suların, saksının altına konan tabağı doldurulup parkeye taşmasına özen gösterilir. Çıkmadan önce komşunun telefonundan kendi eviniz aranır. Beklenir. Numara düşüncü ahize telefonun yanına bırakılır ve komşunun evinden çıkarılır. Kendi evinize girdiğinizde telefon çalmaktadır. Telefonu açmadan yatak toplanmaya, kupon kesilmeye, patates kızartılmaya başlanır.

Sonuçları:

Kendi kapınızın dışında anahtarı deliğine uydurmaya çabalarken, senelerdir tıkır tıkır işleyen kilidin ilk kez sorun çıkardığını fark ederek şaşıracağız. Birden kapıyı rahatlıkla açamayışınızın nedenini anlayacaksınız. Telaş. Telefonunuz çalıyor, çalan kapının dışından duyuluyor ve siz de telaşlanıyor olacaksınız. Önce kendinize gelecek ve telefonun neden çaldığını biliyorum, diye içinizden geçireceksiniz. Bu tutumunuz, kilidi kolaylıkla açmanızı sağlayacak kadar sizi rahatlatacak. Evinize girecek, çalan telefona anlamsızca bakıp yatak odasına gideceksiniz. Telefon çalıyor olacak. Çarşafın her bir köşesini ayrı ayrı kendinize doğru çekeştireceksiniz. Telefon çalıyor olacak. Çekiştirdiğiniz çarşaf bölümlerini yatağın altına sıkıştırarak kırışksız bir görünüm sağlayacaksınız. Telefon çalıyor olacak. Yorganı uzun kenarlarından tutarak yukarı doğru savuracaksınız. Zırrn. Havalanmış yorgan kırışksız çarşafın üstüne yığılacak. Zırrn. Önce iki uzun kenarı içe doğru katlaya Zırrn caksınız, sonra da aya Zırrn kucunu yerleştireceksiniz. Yatak örtüsü Zırrn nü sermeden yastıları Zırrn başuca ko Zırrn ya Zırrn c Zırrn a. Koşarak telefona açmanız ve ne kadar aptal bir duruma düştüğünüzü anlamamızın ardından komşunun telefonunu kapatmayı unutmayınız. (Çok tehlikeli, yangın çıkabilir.)

DENEYLER BİZE NEYİ KANITLIYOR :

Deneyler bize mantık yönetiminin acizliğini kanıtlamaktadır. Her iki deneyden de anlaşıldığı gibi mantığın maddi ve manevi varlığımız üstünde kurduğu yönetsel baskı telefon düdükleriyle bile altüst olmaktadır. Mantığı yücelterek ona heyecanlar, kötü deneyimler, kötü seçimler kurban etmeyi öngören düşünceler, onun yönetici koltuğuna iyice kurulmasına, en sıradan kararlara bile burnunu sokmasına yol açmaktadır. Türlü çeşit yetkilerle donatıldığı halde zırrn ve düüt gibi sıradan sesler duyunca bırakıp kaçan bir yöneticiye ne kadar güvenilebilir? Söyleyin, ne kadar?

↓

Deneyler bize mantık**yönetiminin acizliğini****kanıtlamaktadır. Her iki****deneyden de anlaşıldığı****gibi mantığın maddi ve****manevi varlığımız****üstünde kurduğu****yönetsel baskı telefon****düdükleriyle bile altüst****olmaktadır. Mantığı****yücelterek ona****heyecanlar, kötü****deneyimler, kötü****seçimler kurban etmeyi****öngören düşünceler,****onun yönetici koltuğuna****iyice kurulmasına, en****sıradan kararlara bile****burnunu sokmasına yol****açmaktadır.**

Funda Çeşit

Keşfe, Kaşife Dair

if ever you go to old Stamboul
Mark well the pathway by which you came,
For there isn't a street laid out by rule,
And hardly one you can call by name,
and it isn't easy to ask your way
To the pilgrim centre that first allures,
Though the throng that passes has much to say
In every tongue in the world but yours!
(Mary A. Poynter, 1921)

İstanbul'u keşfe gelen sayısız erkek kaşif-seyyahın anlatıları sadece Avrupalıların değil bugünden Osmanlı'nın İstanbul'una bakan bizlerin de anlatılarının kaynakları arasında yer almaktadır. Kadın seyyahlar, kadınları, tarihi yazan erkek söyleminin konusu oldukları bir noktadan hikayeci, tarihçi, aktarıcı rolüne götürmede bir adım attılar. Onların anlatıları, oryantalist söylemden etkilenmekle birlikte, gülümseten, şaşırtan, hüzünlendiren renkli usulularla bezendi. Anlamaya, keşfetmeye çalıştıkları mekanlar -insanlar-topluluklar üzerimizde daha derin izler bırakmaya başladılar.

Onlardan biri, Julia Pardoe, aşağıdaki satırların sahibi. Onu ve onun İstanbul'unu keşfi size bırakıyorum. 1835 yılı Aralık ayının 30'uncu günü, gemimiz Haliç'te demir attı. Bu memleketi görmek için yıllardan beri duyduğum büyük istek, sonunda gerçek olmuştur! Şehirlerin kraliçesi İstanbul! Saraylarla bezenmiş Boğaziçi, ayağının dibinde akıp giderken O, meskun tepelerin üzerinde tahtına kurulmuş oturuyordu.

Limanı dolduran birçok gemilerin arasına biz de girdik. Sahilde, çeşit çeşit renkli evleriyle, yedi tepenin iki renkli küme halindeki manzarası, karşımızdaydı. Bu kümelerden biri evleri kaplayan servi ağaçları, öteki de, güzellikle onlardan üstün olan çınar ağaçlarıydı.

Pardoe, Boğaz'ın özelliklerini ve İstanbul limanını şöyle anlatır:

Evler son derece denize yakın, sayısız deniz kuşları limanı doldurmuş... yunusbaliği sürüleri ise, beyaz

karınlarını göstererek, büyük şehrin çeşitli sesleri ve hareketleri içinde, sanki hiç bir tehlike sezmiyorlarmış gibi, emniyet içinde oynanarak yuvarlanıyorlardı.

İstanbul limanını, canlı bir güirden daha güzel hiç bir şeyle kıyas edemedim. Manzaranın eşsiz özelliğini, hiç durmadan hareket halinde olan güzel, zarif insan kabileleri, peri gibi birbiri ardına akıp geçen kayıklar, garip diller, kara, keskin bakışlı gözler meydana getiriyordu.

1836 yılının Ocak ayının birinci günü Pardoe, kocaman bir kartopu yığını haline gelmiş Beyoğlu ve Galata'da dolaşır:

Türklerin kutsal günü olan cuma, ...bütün dükkanlar kapalı ve sokaklar ıssızdı. Sokakların birçoğu, araba geçişine elverişli değildi. Onun yerine, dört kolları, elle taşınan sedye gibi bir şey (tahtarevan) kullanılıyordu. Fakat bunlar arabalar kadar kullanışlı olmadıkları gibi, bazı şahısların kendi malları idi. Pek tabii, kiralamak da mümkün değildi. Bu yüzden kalacağımız yere kadar süren yaya yolculuğumuzda çekmediğimiz zorluk kalmadı. ...kazara bir an, üstü kar yağılı büyük çukurlardan birine battığımız zaman, dizlerimize kadar kara gömülüyor, topuklarımıza kadar da suya batıyorduk.....bir taraftan da sokaklardaki, ara ara yapılmış küçük hasır kulübeler gözümde dolduran sayısız sokak köpeklerinin barınmaları için kurulmuşlardı.

Donanma gösterilerine Osmanlı kadınlarının ilgisi Pardoe'yi şaşkınlığa düşürür:

Öte taraftan kıyıya yaklaştıkça, kadınların sayısız beyaz yaşmakları, havai fişeklerin ışığıyla, kesif bir köpüklü sahil dalgasının üstüstü yığılmış şekline benziyordu. Kadınların bu kadar çok toplaşmalarının sebebi şu idi: Başka zamanlarda Türk kadınlarının gece saat sekizden sonra sokakta gezmeleri yasaktır..

Pardoe, merasimler, sünnet, veliaht nişan ve düğünleri sayesinde Osmanlı'nın eğlence anlayışı ve temayülleri

ile de tanışır:

Akşam faslında, eğlenceye yeni bir şey daha katılmıştı. Sarayın dış avlusuna yüksekçe sahne gibi bir şey yapılmış, bunun üzerinde yarı zırlı oyuncular, bahçede yer yer yakılan ateşlerin ışığında harp dansı yapıyorlardı. Bu ışıklar sıra ile yanıp sönüyorlar, yenenlerle yenilenlerin parlak kostümlerini gösteriyorlar ya da onları kalın bir bulut tabakası içine alıyorlardı. Yapılan bu gösteri, baştan aşağı başarısızlıktı....Türkler, gerçekten dans edici bir millet değiller.

Ancak, sünnet düğünleri Pardoe'yi zaman zaman eğlendirecektir:

Paşasından tutun da, sucusuna kadar İstanbul ve civarındaki her sınıf halkın çocuğu, Padişahın iki küçük oğlu ile birlikte debdebe ve saltanat içinde sünnet edilecekti....Padişah sarayında ailesini eğlendiriyor, paşalar da çadırlarında, her gün ziyafetler veriyorlardı. Bu yüzden, Beyoğlu ve İstanbul tarafında tutulmadık araba kalmamıştı... Kağıthane'ye gittik ...manzara pek hoştu.... Gezici manavlar, küçük sepetlerin içine özentilerle dizdikleri ve meşe yaprakları ile süsledikleri çilekleri, yağın yağın kirazları, sağ, solu dolaşarak satıyorlardı. Hele muhallebi ve yoğurt her tarafı sarmıştı....Bu törene çağrılan Türk çocuklarının manzarası da ilginçti....seçkin aile çocukları dışında kalan bütün çocukların üzerinde, Padişahın ihsan ettiği bir örnek elbiseler vardı.

Seslerin meftunu olmuştur Pardoe; Eğlencenin sesi, Boğaz'ın sesi, Türk kadınının sesi:.

II Mahmut'un ablası, Azime Sultan'ın sarayını, çalgı sesleri duymadan geçemezsiniz. Bu sultanın maiyetindeki hanımların pek çoğu, Türk musikisi bilimine göre, üstün yetiştirilmişlerdi. Köçek havası, uzayıp giden keman sesleri, tambur sesleri ve hep birlikte söyledikleri şarkılar, öyle sürekli bir halde kafeslerden sızarak suyun üzerine yayılırlar ki, kayıklar, sarayın önüne gelince, ellerinde olmayarak kürekleri yavaşlatırlar. Şark müziği hafiflemek için

dağılacak geniş saha ister. İşte saraydan gelen bu sesler, Okyanus derinliklerinden çıkmış gibi, suların üzerinde dalgalanır, yayılırlar..O zaman, esnek tamburun gümüş tellerinden sesler çıkarken, havada dalgalanan beyaz kolları, tellere basan narin parmakları, ortalığa yayılan tok çalgı seslerine karışarak onlara incelik veren dolgun kırmızı dudaklarla siyah gözleri, göz önüne getirmemek elde değildir. İnsan o sırada Apollo'nun lirini, ilk defa Türk haremindedir çaldığını sanır.

Kayıklarla kayıklar O'nun Boğaz tasvirleri içinde hak ettikleri yeri almışlardır:

Şu yavaş yavaş giden kayak, iki Rum kürekçinin çekmesinden çok, akıntıya kapılmış gidiyor. Kıç tarafında yığılı yeşilliklerle ne kadar ferahlık verici ve ne kadar hoş bir manzara almış! Bu kayak, denizi yüksekte gören evlerin meyvalarını taşıyan kayıklardan biri. İçindeki meyvaclarını, ortalığı cınlatarak ne sattıkları bağırın sesleri, havada dalgalanıyor... Öte yanda da, İngiliz Elçiliğinin şahane kayığı geçiyor. Bunu yedi kürekçi çekiyor. Elçi, bir gazete okumakta.

Hem şekli, hem de içindeki yükü ile ötekilerden ayrılan kayak, koyu renktedir, ağır gider ve yolcu taşır. .... Boğaz'ın her tarafından, adam başına otuz paraya insan taşır. Bu dolmuş yapan kayıkların hem kayak içi, hem de kayak dışı müşterileri vardır. Dış müşteriler, bacıklarını kayığın kenarlarından dışarı sarkıtarak ve ayaklarını, kayığın dış kısmına bağlanan direklerin üzerine koyarak dört saat süren seyahat için on para eksik verirler.

Genel olarak söylemek gerekirse, kayıklar, dünyanın en iyi cins insanlarıdır.

Bir Türk güzeli, uzayıp giden kafese betimlenirken görürüz Pardoe'yi:

Başka bir kayığın, kendi kayığına doğru geldiğini görünce, narin, düğün eli, feracesinin bol kıvrımlarını tutuyor. Biraz sonra, bu hanımın hafif kayığı gözden kayboldu... Bu kadını, şimdiki

hayalinizde, kapalı yalısının serin, gölgeli, geniş salonlarında yaşatırsınız. Burada, üzerindeki onu bütün gözlerden kiskanarak yaşamak çıkmış, yerini, daha da kiskanç olan kafesler almıştır.

Avrupalı bir kadın seyyah olarak, ancak, peşin hükümlerden sıyrılarak Osmanlı kadınının tanınabileceği gerçeği üzerinde durur:

Açıkça söylemek zorundayım ki, hiç bir Avrupalı kadın topluluğu, iki yabancı kadını, Küçüksu'da geçirdiğimiz gün, Türk hanımlarının bizi karşıladıkları kadar candan karşılamazdı... Burası geniş bir saha kaplayan çimenlik bir yerdir. Hanımlar seccadelerini yayarlar, araba ile gezerler, uzun süren yaz gününü geçirirler... Başka bir yanda da, beylerin, efendilerin ve emirlerin eşleri, İran seccadeleriyle, al renkli halılarını sererler. Bunların yaşlıcaları, yaşmaklarının, yüzlerinin alt kısmını örten tarafını kaldırarak, kadınlara özel çubuklarını tütürüp keyif çatarlar. Daha genç olanları da, seccadenin kenarına diz çöken halayığın tuttuğu aynaya bakıp fotozlarını düzelterek eğlenmekte büyüklüklerinden aşağı kalmazlar.

Aynalar, düşünülebilen en güzel oyuncaklardır. Bir şark güzelince, bunların işlenmesinde gösterilen zevk, yapıldığı madenin değerinin yüksek olması kadar önemlidir. ....bu aynaların bir kısmı, ağır oyma işi işlenmiş, altın veya gümüş çerçeve içine geçirilirler. Üzerleride kıymetli taşlarla süslenir.....Daha aşağı sınıftaki kadınların aynasız oldukları sanılmasın. Bunların da aynaları vardır. Fakat çerçeveleri tahtadandır. Üzerleri boyalarla süslenmiştirler, hem de pek küçüktürler.

Gerçek bir masal diyarı resmi çizer Pardoe, bülbülleri gülleriyle, masal kahramanları da tüm gerçeklikleri ile yerelacaklardır anlatıda :

Çok geçmeden Bülbüller Tepesi'ne geldik. Buraya bu ad, pek yerinde konulmuş. Çünkü, bu kuşların sesi, gün ortasında havayı dolduruyor ve

ormandaki ağaçların sık yaprakları da yine bu kuşların ötüşleri ile titreşiyordu. ....Bu güzel tepenin altındaki deniz kıyısını, Rum, Ermeni ve Türk evleri doldurmuştu. ....Hristiyanların evleri, ne büyüklükte olurlarsa olsunlar, görenlere büyük malikaneler etkisini vermek için genel olarak dış taraftan iki renye boyanırlar. Halbuki, asıl Türklerin yalıları, sahiplerinin o andaki buldukları durumu olduğu gibi aksettirirler.

Osmanlı, halin adamıdır. Geçmişini hiç düşünmez. Kendi kendini aldatacak parlak hatıraları yoktur. Tarihinin her yaprağı, acıklı bir olayla gölgelenir. Geleceği de düşünmeye cesareti yoktur. Çünkü baskı yapan bir idarenin uyuşudur. Bugünün yanından geçilemeyen mağrur paşası, yarın yok edilebilir. Yahut da en hafifinden, evsiz barksız bırakılabilir... Gözden düşmüş bir devlet adamın kapısında da işsiz dolaşan hizmetkarları, muhteşem kayık iskelesi ve bu iskelenin yanında, oynayan suların üzerinde kıpırdarak duran kayığı gözükmektedir. Bu manzaranın üzerine bir gam çöktüğü anlaşılır. ...Yaz güneşi ve kış rüzgarı, binanın açık mavi, yahut açık zeytuni rengini soldurmuş, ...merdivenleri ot bürümüş, çiçek saksuları yuvarlanmıştı... Yerlerine konabilirler, fakat bunları, sahipleri ile birlikte, olduğu gibi ıstırap çekmeye devam ettirmek daha uygun bir siyasettir.

Türkiye'de, babalar, oğulları için ev yaptırmazlar. Bir şey dikmezler ve onlar için bir şey satın almazlar. Babaları da onlar için bir şey yaptırmamıştır. Çünkü yaptırmış olsalar, belki de geleceğin bozulmasına ve menfaat kaybına sebep olabilir. Pardoe, İstanbul'un veba ve yangın afetleriyle de yüzleşmiştir:

İstanbul'un adını duyan herkes, burasının veba ve yangın şehri olduğunu bilir....Vebanın en şiddetli geldiği gün, bugünkü (Eylül başı). ....hastalık, her tarafta iki baştan, müthiş bir şekilde patlak verdi. Beylerbeyi sarayı, içeride bu hastalığa tutulan

olduğu için dışarı ile münasebetini kesti. Yedikule, Rumlara veba hastanesi oldu.

Vebaya tutulanların çoğu, Türklerin fakir halkı arasındadır. Çünkü hamallık yapan, yahut diğer adi işlerde çalışan bu insanlar, pislik içinde yüzmeye alışmışlardır... Eğer pislik vebanın yayılmasında başlıca sebep ise, sayısı pek çok olan bu gibi kimselerin, bütün yıl, ölüme sürüklenmeleri şaşılacak bir hal değildir. Aynı ölüm olayları Musevilerde de görülür. Bunlar, fazla olarak da, vebadan ölen kimselerin elbiselerini, ucuz alma pahasına, kendilerini ve başkalarını ne türlü acı akıbetlere sürükleyeceklerini düşünmeden, onların akrabalarından satın alırlar. Böyle bir hareket, inanılmayacak bir çılgınlıktır. Fakat böyle iken, durum, inkar edilemez bir gerçektir.

Bana dehşet veren şey de, vebanın şiddetle hüküm sürdüğü bir mevsimde, herkesin, korkudan hiç kimse ile temas etmemesi, en yakın arkadaşını,

mahvedici bir vasıta diye düşünmesi, akrabaların birbirlerine yaklaşmamaları, cömert insanlarda hiç görülmemiş olan bencilik duygusunun belirtileri oldu.

Julia Pardoe 1935 yılı Aralık ayının 30'unda, İstanbul'a geldi. Dokuz ay İstanbul'da kaldı. Kendisinden 118 yıl önce şehre gelen Lady Montague'den farklı, bir kadın seyyah olarak İstanbul'un gündelik hayatına, yönetsel ve kültürel özelliklerine, yaşam mekanlarına ilişkin tanıklığı 'The City of The Sultan and Domestic Manners of Turks' ve 'The Beauties of the Bosphorus' eserleriyle güntümüze taşındı.

↓

Hayalet Gemisinin
Sürekliliği Yölcüsü Olmak İçin

T. C. İş Bankası, 1136 Beylerbeyi Subesi, Sedef Erkan 1136 888 166348 hesabına 1 500 000 TL (yüzdüysü için 25 US\$) yatırıp makbuzu, adınız/adresiniz/telefon numaranız ile birlikte aşağıdaki adrese göndermeniz yeterli olacaktır.
MBE 281 Levant 88688 İstanbul

Faruk Ulay

Neredeyse Avignon'da Bir Akşamüstü

Kapıyı çaldım. Açılmayacağını, bir daha çalacağımı beklerken hiç kapanmamış gibi açıldı kapı. Kız karşıdaydı. Benden dört sınıf büyüktü. Aynı okuldaydık. Sabahçıydı. Öğlenciydim. Aynı sınıfta ders görüyorduk, hergün okul bittiğinde, kapıda karşılaşıyorduk. Bir yığın arkadaşı vardı. Adı, adresi herkesin defterindeydi. Bugün doğum günümüdü, sınıf arkadaşlarım armağanımı almam üzere beni kızın evine göndermişlerdi. Son derse girmeden adresi cantamla birlikte elime tutuşturmuş, "Bizden bu kadar, gerisi sana kalıyor." demişlerdi.

"Gecikmedim ya..." dedim, ötesini getireceksen parmağını dudaklarıma yapıştırıp konuşmamı yarıda kesti, elimden tutup içeriye aldı, kapıyı açılmamış gibi kapattı. Ne olduğunu anlayamadım. Beni bekliyor muydu? Armağanım neredeydi? Elinde değildi. Evinde miydi? Tanımadığım bir evde işim neydi? Kandırılmış mıydım? Arkadaşlarının oyununa mı gelmişim? Neden son dersi asmak zorunda bırakılmışım? Yarın alay edilecektim. Öğretmenimden azar işitecektim. Hiç olmazsa eve geç kalmasaydım. Kapının tokmağına asıldım. Kız dışarıya çıkmamı engelledi. Beni yakaladığı elimle birlikte odaya, kendine, son dersten, okuldan, eve dönmekten çok uzaklara çekti.

"Hava soğuk mu?"

"Çok değil."

"Neden buz gibisin?"

"Artık değilim."

Sıcacıktı. Sol göğsü... Sağ göğsüne değmemiştim. İkisinin arasına oturttuğu elimi hemencecik çekip sol göğsünün üzerine koymuştum. Göğüs tutacak yaşa gelmemiştim. Yine de göğsündeydi elim. Tutmadığıma, yalnızca koyduğuma kendimi inandırmaya çalışıyordum. Tutmasam düşerdi. Elim... Düşmüyordu. Demek ki tutuyordum. Kızlara bakmam bile ayıp karşılanırken tanımadığım bir kızın evine dek gidip bana yabancı bir göğüs tutuyordum. Ev bombuştı. İyi ki annesiyle babası yoktu. Elimi görseler ne derlerdi? Annemle babam, ya onlar ne derdi? Elim göğsünde, gözlerim yüzündeydi.

"Kokuyorsun...uz...mis gibi...sınız." dedim. Senli benli olmak için daha çok erken olduğunu düşündüm. Ortaokuldaydım, çocuktum; tanımadıklarına "siz" demeliydim. Ama... "Siz...Siz...Beni bekliyormuşsunuz." diyebilirdim. "Sizi mizi bırak şimdi, bizim evde böyle konuşmalara yer yok." deyiverdi kız. "Pekiyi." dedim.

Kız gülümseyerek elime baktı, hep orada mı tutacağımı sordu. Kıpkırmızı oldum. Cebime sokup otobüse vereceğim bozuk paralarla oynamaya başladım. Öteki elim ne yapacağını bilemedi. Az sonra iki göğsün arasında duruyordu. Galiba o bölge şimdilik en sakıncasız yerd. Paraları şingurdatan elimi bileğinden yakalayıp cebimden çıkardı, bir kuş tutarmışçasına avuçladı, beni odanın ortasındaki arkalıksız sedire doğru çekti. Oturacakken vazgeçti, haliya köktü. Yanına ilişirken sağa sola bakıp armağanımı aradım. Ne aradığımı bilemediğimden bulamadım. Kız da merakımı gidermemekte diretliyordu. Elimi avucundan avucuna aktarıyor, gözlerimin içine bakıp duruyordu. Gözlerimi gözlerinden kaçırabilirdi duvarları inceliyordum. Üst iki köşesi şamdanlanmış bir boy aynası, siyah/beyaz bir köprü fotoğrafı, iki çivi deliği, küçücük bir guguklu saat, yuvarlak bir çerçevenin içine oturtulmuş bir kedi surati, kaloriferin bittiği yerde başlayıp yükseldikçe açılan, tavanla duvarın birleştiği çizgide koyulaşan ışık, birbirine yakın iki çivi deliği daha, sırları köşelerinden kararmış bir başka ayna, çerçevelemeden dört köşesinden raptiyelenmiş upuzun boyunlu bir kadın portresi, tam karşımda da yerde başlayıp tavana biten, altın yaldızlı bir çerçevenin içine sıkışık kalmış beş cıplak kızın tika basa doldurduğu bir tablo.

"Bu tablo kimin?"

"Avignonlu bir ressamın."

"Adı nedir?"

"Ressamın mı?"

"Tablonun."

"Avignonlu Kadınlar."

"Kıza benziyorlar."

"Nereden anladın?"

"Tenleri pespembe."

"Önemli olan yüzleri."

"Yüzleri maskeyi andırıyor."

"Ortadakinin de mi?"

Ortadakine baktım, maskesi yoktu. Elini başının altına koymuş, ayakta durmuş, bize bakıyordu. Koltukaltı kılları traş edilmişti. Sol eliyle bacağındaki örtüyü sıyırmak üzereydi.

Önündeki masada duran üzümlere değmek üzere yerimde doğrulurken az sonra çayla kurabiye getireceğini söyleyince vazgeçtim. Susamıştım. Açıkıştım. Doğum günümüdü. Pastam evde beni bekliyordu. Geç kalıyordum. Bu gidişle pasta yerine kocaman bir tokat yiyecektim. Evde, okulda azar işitecektim. Kız yanıma uzanmış, elini başının ardına koymuş, tavana bakıyordu. Tablodaki kızın gerçekte yatmış olduğunu yanmda yatana bakarken anladım. Tablodaki gibi duruyordu. Teni pespembeydi. Resim gibiydi. Gözlerimi ondan kaçırımıyordum artık. Daha çok erkendi. Gençtim. Çocuk yaşıyaydım. Bir kızın yanında yatamazdım. Yatmak da ne demek, yan yana bile duramazdım. Ayağa kalkabilirdim de gözlerimi takıldıkları yerden kurtaramadım. Kız kaşla göz arasında gıysilerini çıkarmış, sedirin üzerinden aldığı şalı bacaklarına çekiyordu. Ne yapabiliyordum? Hala çok erkendi.

"Dur...un. Öyle kal...in. Bir resmini...zi yapmak istiyorum sen...izin."

"Yapamazsın."

"Neden yapamam ki?"

"Çünkü... Çünkü Avignonlu değilim."

Resim yapmayı bilmiyordum, fotoğraf makinam da yanımda değildi. Ders kitaplarımın sayfaları arasında cıplak bir kız resmi yoktu. Beni buraya yollayan arkadaşlarımın kitapları böyle resimlerle doluydu. Şalı dizinin üzerine dek çekip orada bıraktı. Koltukaltı kılları yeni traş edilmiş olmalıydı. Burnuma mis gibi kaynatılmış limon koktu. Annem gibi koktu kız. "Annem gibi kokuyorum değil mi" diye sordu kız. Şaşkınlığımı gizlemeyi unutarak "Nereden

anladın...ız?" diye sordum. "Her kadın gibi koktuğumdan." dedi kız. İçime şüphe düşmüştü; annem kız değil miydi? Avignon'a adım atmamış mıydı?

"Her kız Avignon'da yaşamış mıdır?"

"Yaşamamıştır elbette ama bir resmi yapılmış, bir fotoğrafı çekilmiştir."

"Avignonlu olmasalar bile mi?"

"Evet."

"O zaman neden resmini...zi yapamam ki her kızın yapılmışsa?"

"Bir dahaki sefere. Şimdi yapacak başka şeyler var."

Evimin duvarlarını gözümün önüne getirdim, fırtınalı bir denizle piriç tarlalarını gösteren iki manzaradan başka resme rastlamadım. Önce yalan söylemeyi düşündüm ama daha erkendi. Yalan söyleyecek yaşa gelmemiştim. Ne diyeceğimi bilemezken babamın balayında yaptığı karakalem resim aklıma geldi; annemin başucundaki komodinin orta çekmeceğinde duruyordu. Elini başının ardına koymuş, gövdesi yorganın altında kaybolmuş bir kıza gösteriyordu.

"Doğru. Yağlıboya olmasa bile annemin karşımda asılı tablodaki kıza benzeyen bir resmi var, köşesinde yapıldığı tarihle babamın imzası bile var."

"Baban nereli?"

"Bilmiyorum. Buralı olmalı. Ama değil galiba. Bilmiyorum."

Babamın Avignonlu olduğunu sanmıyordum ama nereli olduğunu bir türlü çıkaramıyordum. Az daha düşünebilmek için bir soruyla yanıtladım kıza.

"Babam Avignonlu mu dersin...ız?"

"Nereden bileyim? Çok mu gerekiyor babamın nereli olduğu?"

"Bilmem, sanki Avignonlu olsa daha iyi resim yapar gibi geldi de."

Komodinin çekmecelerini aceleyle taradım. Babamın karakaleminden başka resim yoktu. Birden kızdım. Bunu bile doğru dürüst yapamamıştı, Annemin gövdesini saklamış, koltukaltılarını traş etmeye unutmıştu. Üstelemek boşunaydı. Gerçeği kabullenmeliydim.

"Annem kız değil."

"Üzülme, benimki de değil."

Doğruldu, halıya bıraktığı elimi yakalayıp yeniden uzandı. Ben de elimi tek başına bırakmamak için yanına yatmak zorunda kaldım. Keyfim kaçmıştı. Zaten yoktu ya şimdi iyice kaçmıştı. Annem kız olmadığı gibi babam da Avignonlu değildi. Nereli olduğunu da anımsayamıyordum. Elim göğüslerin arasındaydı yine.

"Pekiyi babamı tanıyormusun...uz?"

"Hayır, genç değilse tanımam."

Babam kaç yaşındaydı? Kaç yaşına değin genç olunabilirdi? Ben genç miydim? Çocuk muydum? Annemle babama bakılırsa çocuktum. Hıslım, akrabaya bakılırsa delikanlıydım. Genç değildim. Yaşlı değildim. Çocuk olduğumu sanmıyordum. Delikanlı olmaktan hoşlanmıyordum. Ortaokula gittiğime göre orta yaşlı bir çocuk olabilir miydim? Ya bu kız... Genç miydi? Yaşlı değildi. Delikanlı mıydı?

"Babam delikanlı."

"Ama genç mi?"

Genç miydi babam? Olacak iş değildi, babamla ilgili ne biliyorsam unutmuştum. Üstelik annemin Avignon'da yaşamadığını, kız olmadığını öğrenmiştim. Dahası, annem kız değilse nasıl annem olabilirdi? Kızlıkla annelik arasında bir ilinti olduğunu duymuştum. Neydi bu ilinti? Düşünmek istemedim. Bugün bilmediğim bir yığın gerçeğe karşı karşıya kalacağımı, böylesine üzüleceğimi beklemiyordum. Annemin Avignonlu olmaması üzmüyordu artık beni. Kız olmadığına üzülüyordum şimdi. Yıllardır babam ve benle uğraşmaktan kız olmayı aklına getirmesi, anneliğe zaman ayırması düşünülemezdi. Bir kez olsun bana bu konuyu açsardı belki yardımım dokunabilirdi. Benim yaşadıklarım da birşeyler bildiği muhakkaktı. Ne olursa olsun, annem ya da evdeki kadın, bunca yıldır okula uğurladığı bir çocuğun eve döndüğünde az daha bilgilenmiş olduğunu anlayabilirdi. Bundan sonra nasıl çağıracaktım onu? Adıyla seslenemeyeceğime göre

anne demeyi sürdürecektim. Inanmadığım şeyleri yapmak zorunda kalmak beni büyültüyor mu yoksa küçültüyor muydu? Akhım iyice karışıyordu.

Bu eve neden geldiğimi, ne olduğumu çözemedikçe sıkıntım artıyordu. Doğum günü pastamın tadı damağımdan dilimin ucuna yürümüş, beni eve çağırıyordu. Babamla bana oğlum diyen paketine sarılmak, armağanımı bir an önce almak istiyordum. Hiç olmazsa gecikeceğimi haber verseydim. Sınıftakilere iyice kızdım. Daha delikanlı bile olamamışken böyle bir deliliği nasıl yapabiliştim? Kötü kandırılmışım. Kız elimi yeniden avuçladı, içine bir anahtar koydu, şalı bacağından sıyrıp atarken artık kapıyı açma zamanının geldiğini söyledi. Anahtarı avucumda sıkıttım, hangi kapıyı açacağımı kestiremedim. Kalktım, sokak kapısına gittim, kilide sokmaya çalıştım, girmedim. Anahtarı odaya fırlatıp eve dönmek istedim ama kız haldaydı, sırtüstü uzanmış beni izliyordu. Kendimi ondan kaçıramadım. Yattığı yere doğru yürüdüm, karşısına geçtim, evde gizli bir kapı olup olmadığını soracakken gözüm göbeğine takıldı. "Buraya, daha yakınım." dedi kız. Göbek deliğine soktuğum anahtar ince çıtıllarla yuvaya oturdu. Sağa döndürdüğümde kızın bacakları belli belirsiz aralandı. Kapılardaki kilitlerin iki döndürüşte açıldığı gibi bacakların da iki seferde açılacağını sandım ama anahtarı kerelerce döndürmem gerekti. Sonunda, önümde beliren daracık yolun sonunda belli belirsiz bir parıltı seçtim. Elimi oraya doğru uzatacakken kız benim girmemi istedi. Dediğini yaptım. Ayakkabılarımı çıkardım, ayaklarımın ucuna basarak içeri girip sessizliği bozmadan yürümeye başladım. Yaklaştıkça parıltı biçimlenmeye başladı, yine de ne olduğunu seçemiyordum. Elimi uzatsam degecektim. Değebilsem ne olduğunu anlayacaktım. "Değmek ve dokunmak aynı şey değildir." demişti öğretmenlerimizden biri. Dokunmalıydım o zaman. Ama dokunamadım. Değemedim de... Gözlerimi kapattım. Açtığımda her yan karanlığa boğulmuştu. Parıltıyı yitirmiştim. Daha fazla yürümek istemedim.

Korkmaya başlamıştım. Düşe kalka çıkışa doğru koştum. Geldiğim yere döndüğümde ter içinde kalmıştım. "Terledin." dedi kız. "Gözlerim karardı da." dedim.

"Yoruldu mu?"

"Biraz."

"Dinlenmek ister misin?"

"Hayır."

"Hosuna gitti mi?"

"Parıltı mı?"

"Herneyse, bir daha denemek ister misin?"

Anahtar kilitteydi. Çevirdim. Bacaklar açıldı. İçeriye göz attım. Parıltı oradaydı. Ama onca yolu yeniden tepmeyi gözüm yemedi. Otobüs bulamazsam eve yürüyerek dönmek zorunda kalacaktım; gücümü dönüştürmek için. Yorulduğumu bahane ederek halıya uzandım. Bacaklarını kapattı, şalını kullanarak almını ter damlalarından temizledi, yanaklarımı okşadı, kocaman bir çocuk olduğumu, ilk seferin herkesi düş kırıklığına uğrattığını söyledi. Nasıl bir düş kırıklığına uğramam gerektiğini soracakken şalını beline dolayıp mutfığa gitti. Çay ve kurabiyelerle dönene değin duvardaki tabloda yatan kadına baktım. Ilık çayı bir yudumda içtim. kurabiyeleri yerken bir bardak çay daha istedim ama saati gösterip annesiyle babasının neredeyse eve döneceklerini belirtti, giyinmeme yardım etti, çantamı elime tutuşturdu, kolunu omuzuma atıp kapıya kadar benimle geldi. Ne zaman açıldığını anlayamadığım kapıdan dışarıya adımımı attım, kapandığında evdeydim.

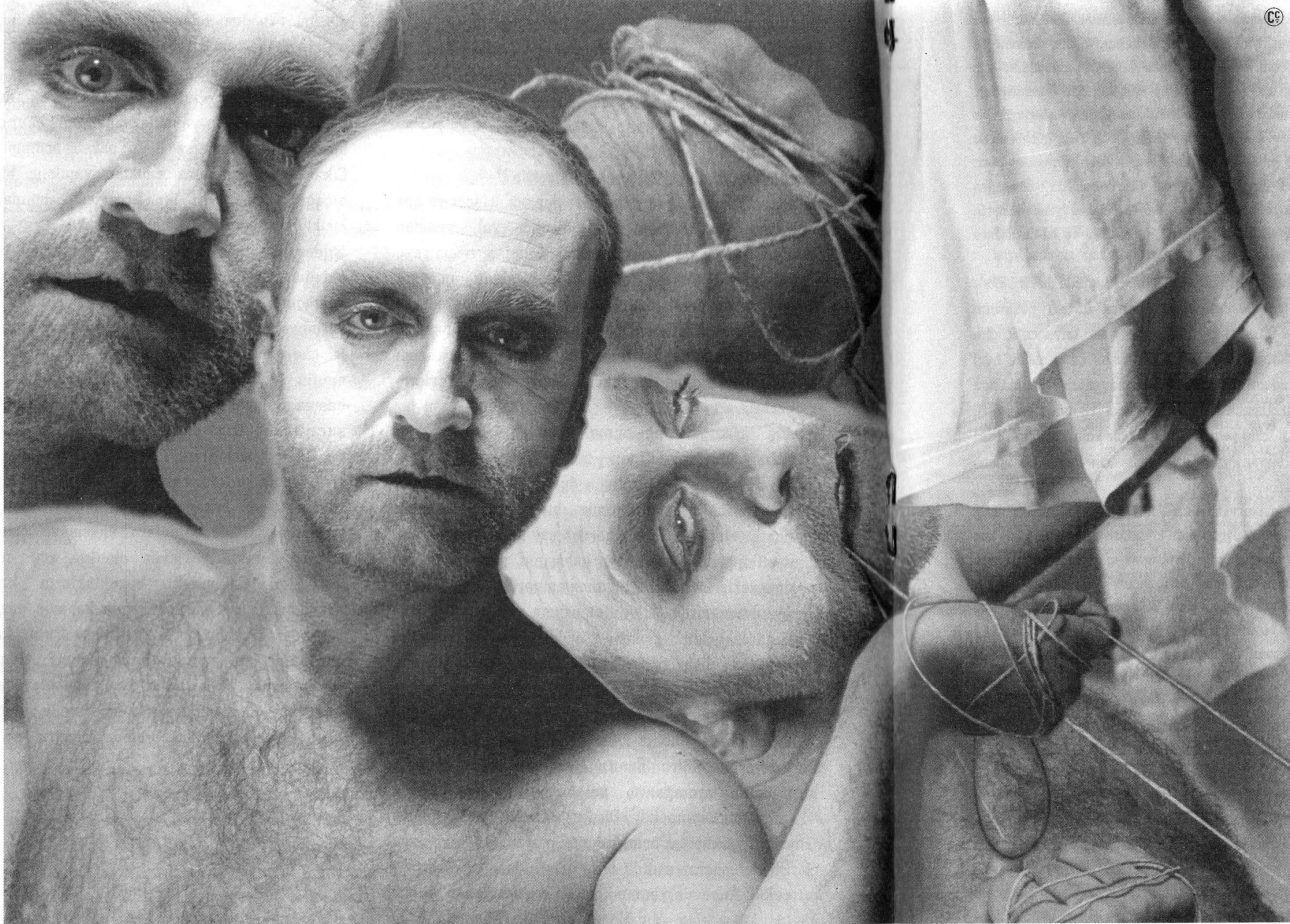
Geç kalmamıştım. Annem mutfakta akşam yemeğini hazırlıyordu. Babam isten dönmüş, banyoda yüzünü yıkıyordu. Sofra henüz hazırlanmamıştı. Pastam dolapta, armağanım salonda olmalıydı. Kimse geldiğimi duymamıştı. Bir koşu odama gittim, önüme coğrafya kitabımı açıp Avignon'u aramaya koyuldu. Ülkeler coğrafyasında ülke adlarından başka birşey yoktu. Annemin yanına koştum, evde Avignon'la ilgili bir kitap olup olmadığını sordum. Olumsuz yanıt alınca gözlerim doldu, dayanamadım, kollarına

atıldım, ağlamaya başladım. Artık ağlayacak yaşı geçtiğimi, kocaman adam olduğumu, doğum günümü unutmadıklarını söyledi. Bugün kocaman olduğumu söyleyen ikinci kişiydi annem. Gözlerimi kuruyan ellerini okşadım, odama döndüm, yatağa uzandım, değemediğim parlaklığa ne zaman dokunacağını düşünürken babamı kırmızı fiyonklu bir pakette yanımda bekler buldum. O da artık delikanlı olduğumu söyleyip yanaklarımdan öptü, okul çantamı bıraktığım sandalyeye ilişip paketi açmamı izledi. Çıka çıka paslanmaz çelikten yapılmış bir tıraş bıçağıyla sert kılı bir fırça çıktı içinden. Düş kırıklığına uğradığım belli olmasın diye boynuna atıldım. Parıltıyla tıraş olmak arasında gizli bir ilişki olduğunu düşünürken babam da oğlunun kendisi gibi koktuğunu söyleyerek yemeğin hazır olduğunu haber vermeye, odama gelmiş annemi güldürdü.

Ertesi gün okula gittiğimde çevremi alan arkadaşlarımı sınıfın bir duvarını kaplayan dünya haritasının başına toplayıp Avignon'u göstermelerini istediğimde suratlarını asıp sıralarına dağıldılar. Coğrafya dersinde parıltıyı düşünmekten öğretilene Avignon'un yerini sormayı unuttum. Gün çabuk geçti. Son zil çaldı. Arkadaşlarım beni beklemeden sınıfı terkettiler. Okuldan onlara yetişmeye çalışmadan çıktım. Durakta bekleyen otobüse ağır adımlarla yürüdüm. Cebimdeki bozuklukların kaldırılma saçıldığını gören sürücü kapıyı kapayıp gaza bastı. Bir sonraki otobüsü beklemedim. Birini kaçırınca sonrakini ne zaman beklemişim? Hem artık kocamandım. En azından çocuk kalamayacak denli büyüdüm. Elimi cebime soktum. Nerede olduğunu bir türlü keşfedemediğim Avignon'a doğru tek başıma yürüdüm.

O Gece Tanıştık*

Orhan Cem Çetin
Makyaj: Merih Atalay

Fotografçının Notu:

Önemli bir çekimdi. Herkese izin vermiş, stüdyoda yalnız kalmıştım. Haftalardır bu akşamı bekliyordum. Hazır ve sabırsızdım. Ancak modelim son anda telefon ederek acil bir işi çıktığını ve gelemeyeceğini bildirdi. Şok geçirmiştım. Ne yapacağımı bilemiyordum. Daha fazla bekleyemezdim. Fotoğrafların mutlaka çekilmesi gerekiyordu.

Ve ortalıkta bana poz verebilecek birtek kişi vardı, o da bendim.

↓

* Kader/Şifre/Dip/Keşif dörtlemesinin dördüncüsüdür.

Selim Ergun

Mekanik Düşler

"Tüm çağların en büyük buluşu, deneyimin pöyzağ olarak zamandır."

Daniel J. Boorstin

Eylül ayının 15'i, New York JFK havaalanında vakit geçiriyorum. Sık sık 14. Caddede'ki bir dükkandan 15 dolara aldığım saati cebimden çıkarıp bakıyorum. Altın sarısına boyalı zevksiz, metalik bir kayış var bu saatin. Aldığım andan beri koluma takmayı aklımdan bile geçirmedim. New York'a geldiğimim ertesi günü Yasemin'in çalıştığı dükkandan önünde sigara içerken almıştım. Yıllardır koluma saat takmaya bir türlü alıştıramamıştım kendimi ama New York'ta ihtiyacım vardı. Hem de acilen...

"Ay ve güneş döngülerinin birbirlerine uymamaları insanı çok eskiden beri düşünmeye yöneltmiştir. Salt ay döngülerini çarparak yılı ve mevsimlerin dönüşümünü belirleyebilsaydık, insanlık büyük bir sorundan kurtulacaktı. Ancak bu durumda gökleri inceleme zorunluluğu ortadan kalkacak ve belki de matematikçi olamayacaktır."

Yasemin'le randevularıma gecikmemem, New York'taki her günümü iyi bir program yaparak geçirebilmem için saate ihtiyacım vardı. Ucuz giysilerin satıldığı dükkandan önündeki tezgaha yaklaşıp yaklaşmaz içerideki tezgaharlardan biri hemen bana konsantre oldu. (Bu kenitte profesyonel güvenliğin sağlanmadığı her dükkanda, müşteri tezgahlar için bir stres kaynağıdır. Acaba hırsız mı? Alıp kaçacak mı? Onu rahatsız etmeden nasıl gözleyebiliriz? Ani bir hareket karşısında nasıl önlem alabiliriz?) Fakat benim de çabuk karar vermeme mümkün değil. Küçük tezgahtaki saatlerin tümü de birbirinden zevksiz dizaynlara sahip. Seçmek gerçekten zor. Üstelik bir an önce alıp bu işi de bitirmek istiyorum. Sonunda en sadelerini, cebimden çıkartıp baktığımda beni çok da rahatsız etmeyecek bir kadrana sahip birini seçiyorum. Markası Seiko. Ya çalıntı ya da fason mal.. Umurumda değil.

"Mısır'ın en ilkel takvimi, tahmin edilebileceği gibi su düzeylerinin her yıl üzerine çizildiği bir direkten yapılmış bir 'nilometre'den oluşuyordu. Bu takvimin birkaç yıl gibi kısa bir süre izlenmesi bile suların yükselip alçalmasının Ay'ın evrelerine göre olmadığını göstermişti. Bu nedenle, Mısırlılar, daha çok eskicilerde her biri otuzar günden oluşan on iki aya beş günlük bir ekleme yapıldığında 365 günlük kullanılabilir bir takvim oluşturmuşlardı. MÖ 4241'den beri kullanılan 'Nil yılı' bu gelişmelerin bir ürünüdür."

JFK'nin geniş bekleme salonunda aylak aylak dolaşırken

cebimden çıkardığım bu saate bakarak İstanbul'da saatin kaç olduğunu hesaplıyorum. Gecenin 10'u. Orada henüz takvimler Eylül'ün 15'ini gösteriyor. Ben uçağa bindiğimde orada saat 11 olacak, burada ise 5...

"Örneğin Yahudiler kamer takvimini korumuşlardır. Günümüzde her Yahudi ayı, yeniayın görünmesiyle başlar. Kamer takvimi ile mevsimsel takvim arasında gerekli köprüyü kurabilmek için Yahudiler, her dört yıla bir ek ay katıkları için 'kalenderoloji' Yahudi din adamlarının öğrenimlerinde dinsel gizemin bağımsız bir dalı niteliğindedir. Yahudi takvimi; 29'ar ya da 30'ar günlük on iki ay içeriyor ve yıl toplam olarak 354 gün oluyordu. Güneş ylına ayak uydurmak için Yahudi dördütlü yılları -Babil'de benimsenen metonik döngüye koşut olarak- her on dokuz yıllık dönemin üçüncü, altıncı, sekizinci, on birinci, on yedinci ve on dokuzuncu yılına birer ek ay sokuşturulmaktadır."

En iyisi bir cafe-bar'a girip bir viski içmek, yanında da bir sigara tütürmek diye düşünüyorum. Sonra birden gastritimi düşünüp New York'ta geçirdiğim bir hafta boyunca içtiğim kahvelere, içkilere ve kolalara hiç sesini çıkarmadan beni idare eden midemi düşünüp ona bu saygısızlığı yapmaktan vazgeçiyorum. Üstelik aç sayılırım, saat 12'de öğle yemeği niyetine iki hot -dog yemiş yanına da bir kola içmişim... Peki ama ben ne yapacağım? Bizim uçuş için henüz bir anons bile yapılmadı.

"Papa XIII. Gregory'nin takvim reformu, Jül Sezar'ın Mısırlılardan aldığı ve o günden beri Batı uygarlığınca kullanılan yılın güneş yılına tam eşit olmaması nedeniyle bir gereksinme oluşturmaktadır. Gerçek güneş yılı -Dünya'nın Güneş çevresindeki yörüngesinde tam bir dönüş yapması için gereken süre- 365 gün, 5 saat 48 dakika ve 46 saniyedir ve Mısırlıların 365 1/4 günlük yılından 11 dakika 14 saniye daha kısadır. Bu durumun bir sonucu olarak takvimdeki tarihler Güneş olayları ve mevsimlerle ilişkilerini bir süre sonra yitirmişlerdi. Paskalya'nın belirlenmesinde kullanılan kritik tarihi oluşturan ilkbahar noktası Birinci İznik Konseyi'nce 21 Mart olarak belirlenmişti. Ama Jülyen takviminin biriken yetersizliklerinin bir sonucu olarak 1582'de ilkbahar noktası 11 Mart gününe kadar kaymış bulunuyordu.

1572'de Aziz Bartholomew gününde Paris'te Protestanlara karşı korkunç bir soykırım uygulayan Papa XIII. Gregory başka alanlarda ise ilerici bir reform yanlıydı ve takvimi düzenli bir tabana indirgemeyi amaçlıyordu. En az bir yüzyıldır süregelen bir takvim reformu çabasının doruk noktasında, Papa Gregory, 1582'de 4 Ekim'i izleyen günün 15 Ekim olması konusunda bir bildirge yayınladı. Böylece mevsim 325 yıldaki durumuna dönmüş

bulunuyordu. Ardından Jülyen takviminin dört yılda bir, bir gün ekleme uygulamasına göre düzenlenmesi yapıldı ve ileride yılda 11 dakikalık kaymanın önüne geçilebilmesi için Gregoryen takviminden 100 ile biten yıllara raslayan ek günlük yıllar, 400'e bölünür olmadıkları durumlarda çıkarıldı. Böylece Batı'nın bugün bile kullandığı en ileri takvime erişilmiş oldu. (...) 1582'de Papa Gregory'nin takvimden on gün birden çıkarması büyük karışıklıklara ve direnmelere neden olmuştu. İşçiler kısaltılan ay için tam aylıklarını isterlerken, işverenler buna yanaşmıyor; insanlar yaşam sürelerinin bir papalık genelgesi ile kısaltılmasını olumlu karşılamıyordu. Ancak İngiltere ile onun Amerika'daki kolonilerinin en sonunda değişikliği benimsemeleri üzerine gelenen yayınlansında kırk altı yaşında olan Benjamin Franklin yitirdiği on gün ile ilgili olarak Poor Richard's Almanack'da bilinen esprî anlayışı içinde şunları yazmıştı:

"Yaşamınızdan gün eksilmesine şaşırmanın ve kızmamanın sevgili okuyucular. Olayın iyi tarafına bakın: Yaşama giderleriniz azalacak ve buna sevineceksiniz. Ayrıca uykuyu sevenler için de ayın ikisinde yatağa girip on dördü sabahına kadar uyumak da ne güzel olacak!""

"En iyisi mağazaları gezmek" diye düşünüyorum. Kaldı ki mağazaların bir kapısı ya da camı yok. Akıllıca bir fikir. Çünkü eminim kapıyı açıp surl dolaşmak için bir mağazaya girmekten hoşlanmayan benim gibi bir sürü insan vardır. Kapısız bir mağazada dolaşmak, sokakta yürümeye benzer. İnsan üstüne bir sorumluk düşmeyeceğini bilerek rahatça mağazanın içinde gezebilir.

"İslam dünyası ise, Muhammed'in ağzından çıkan tek sözcüğü bile değiştirmeden ona bağlı kalma ve Kuran'ın belirttiklerine tartışmasız boyun eğme gereği nedeniyle Ay'ın döngülerine göre yaşamayı sürdürmektedir.

Yeniay, birçok İslam ülkelerinin bayraklarında yer alır. Yeniayın bir simge olarak benimsenmesinin temelinde yatan nedenler konusu bilginler arası tartışmaların bugün de sürmesine karşın Ay'ın tanrısal olarak denetlenen evrelerine bağlanan insanlar için uygun bir seçim olduğu tartışma götürmez. (...) Daha XIII. yüzyılda, Ay, Osmanlık Türklерinin savaş alanı ve din simgesi olarak benimsenmesinin ve yaşamasının bir ay süren ramazanın başlangıcını ve bitimini belirlemesi yanında takvimin tümü için de bir belirleme noktası oluşturmasının bu seçimde bir rol oynadığı söylenebilir."

Bekleme salonuna girdiğimde mağazalardan biri hemen gözümde çarpmıştı. Çünkü geniş bir saat reyonu vardı. Neden bilmem saatlere bakmayı severim ben. Huzur duygusu

verirler bana.. Ayrıca saatin insanlığın icat ettiği en estetik aksesuarlardan biri olduğunu düşünürüm. Gerçi 14. Caddede'ki o mağazada olduğu gibi inanılmaz zevksiz saatler de var ama bu mağazanın büyük cam muhafazalar arasında sergilenen saatleri ümit vaat ediyor. Hepsine tek tek baksam, kadrانlarını, rakamlarını, akrep ile yelkovanını ve diğer görünebilir, seyredilebilir özelliklerini incelesem, en az bir on beş dakika daha geçirebilir, içimde giderek büyüyen viski-sigara fantazisini unutabilir, boş midemi de hiç beklemediği bu asit yağmuru altında taciz etmeye bilirim. Saat reyonuna doğru yöneliyorum...

"İslam yılı, dönüşümlü olarak 29 ve 30'ar günden oluşan on iki aydır. Kesri düzeltilmesi de, sistemi Ay'ın evrelerine uyarlamak için on ikinci ayın uzunluğu ile oynanarak yapılmaktadır. (...) Hicri takvimde yılda 354 ya da 355 gün bulunduğundan aylarla mevsimler arasında herhangi bir bağıntı yoktur. Orucun tutulmasını gerektiren ve gerçek Müslüman'ın ayrıca özelliğini belirleyen bu koşulun yerine getirildiği ramazan ile ilk iki haftası içinde hac görevinin yerine getirildiği on ikinci ay olan zilhicce hem yaz ve hem de kış aylarına rastlayabilmektedir. Bu durumda Ramazan Bayramı ve hac her yıl on ya da on bir gün geride kaymaktadır. Bu tür bir takvim uygulamasının günlük yaşam üzerindeki etkileri müslümanın, Tanrı'nın istencine tartışmasız boyun eğmesinin bir başka simgesidir. Başkaları için yaşamın programlanmasında bir araç olan takvim, İslam dünyasında inancın bir kez daha vurgulanmasını belirleyen bir olgudur."

Tam da tahmin ettiğim gibi, hiç sıkılmıyorum. Vitrinlerdeki yüzlerce saat beni oyalıyor. Bu arada gerçek saati de öğrenmek istiyorum ama büyük bir çoğunluğu içinde bulunduğumuz vakti göstermiyor. Birden cebimdeki ucuz saati hatırlıyorum ve onu çıkartıp bakmaya utanıyorum. Birkaç dakika da böyle geçiyor: Gerçek saati bana söyleyen bir saat bulmak için...

"Devrimciler sık sık takvimi yeniden yapmaya çalışmışlar, ancak çabaları kısa süreli olmaktan ileri gidememiştir. Fransız Devrimi Ulusal Konseyi matematikçilerden, bir eğitimci, bir ozandan ve olağanüstü ussal bir simetri gösterir nitelikteki bir takvim düzenleyen büyük astronom Laplace'tan oluşan bir Takvim Devrimi Komitesi kurmuştu. Geliştirilen takvimde yedi günlük hafta 'decade' adı verilen ve üçü bir ay oluşturan hafta ile değiştiriliyor, haftanın günlerine Latince olarak sayısal adlar veriliyor, gün 10 saate, saat 100 dakikaya ve dakika da 100 saniyeye bölünüyor. Otuzar günlük on iki ay oluşturan 360 günlük yıla ek olarak verilen 5 ya da 6 güne de anlamlı adlar verilmişti: Erdemler, Düşünce, İnanç,

Çalışma, Üdül. Dört yılda bir söz konusu olan ek gün ise, 'sansculotide' (pantalonsuzlar günü) adı altında spora ve dilenceye ayrılmıştı. Kişinin günlük yaşam ve düşünce üzerindeki kontrolünü kurtak amacıyla geliştirilen bu takvim sıkıntılı bir on üç yıllık dönem için uygulandı. Napolyon Fransa kralı olduğunda Gregoryen takvimini geleneksel azizler ve tatil günleri ile birlikte geri getirdi."

"Ne tuhaf" diye geçiriyorum aklımdan, "aslında bütün bu saatlerin hepsi bir uydurma. Evrenin bir kol saati hiçbir zaman olmadı ki. Zamanı ölçmek sadece ve sadece insanoğluna ait bir özellik." Belki de bu yüzden bir türlü koluma bir saat takamamıştım. İlk saatime çoğu Türk çocuğu gibi sünnet yatağında değil de Aksaray'daki bir saatçide kavuşmuşum. Yahüokuldan evci çıktığım ilk haftasonu babam vitrindeki saatleri göstererek "İstediyimi seç" demişti. Ben de koyu yeşil bir kadranlı olan bir saat seçip satıcıya sormuştum: "Fosforlu mu?" Satıcı gösterdiğim saate bakıp "Evet" demişti. Babam, gülerek "Fosfora ne ihtiyacın var senin?" diye sormuştu. "Hiç" demiştim, "gece yataktan bakabilmek için..."

"1929'da Sovyetler Birliği Hıristiyan yılına bir son vermek amacıyla Gregoryen takvimi yerine bir devrim takvimi getirmiştir. Bu takvimde dördü iş biri tatil olarak beş gün vardı ve her ay altı haftadan oluşuyordu. Yılı 365 ya da 366 güne tamamlamak için gereken ek günler de tatil olarak benimseniyordu. Ayların Gregoryen takvimindeki adları korunmuş, ancak haftanın günleri sayısal olarak belirlenmişti. 1940'ta Sovyetler Birliği, Gregoryen takvime dönmüştür."

Vialux marka ilk saatim fazla yaşamamış ve iki yıl sonra durmuştu. Kaldı ki her gün kurmayı unutuyordum ve üç tane de kayış değiştirmek zorunda kalmıştım. Tamirciye götürmeye de üşeniyordum. Arında dayım bir Ziraat Bankası çalışanı olarak yıllar önce kendisine hediye edilen eski saatini hediye etmişti ama ben o büyük kadranlı eski usul kol saatini bir türlü kendime yakıştıramamıştım. Yakın bir arkadaşım ise çok daha yeni bir saatini, "Al senin olsun ama önce tamire götür" diye bana vermişti... Ama o da her gün 2-3 dakika ileri gidiyordu ve ben onu da tamire götürmüyordum. Sonuçta evdeki çekmecelerimden birinde tam üç tane saatin yatığı küçük bir saat mezarlığım vardı.

"Üçüncü yüzyılda Roma imparatorluğu içinde her yerde yedi günlük hafta yaygın biçimde kullanılır olmuştu. Günlerden her biri yedi gezegenden birine ayrılmıştı. Günümüz astronomisine göre bu yedi

gezegen Güneş ve Ay'ı içermekle birlikte Dünya'yı içermemektedir."

	İngilizce	Fransızca
Pazar	Sunday (Sun)	Dimanche
Pazartesi	Monday (Moon)	Lundi (Lune)
Salı	Tuesday (Mars)	Mardi
Çarşamba	Wednesday (Mercury)	Mercredi
Perşembe	Thursday (Jupiter)	Jeudi
Cuma	Friday (Venus)	Vendredi
Cumartesi	Saturday (Saturn)	Samedi

Peki ama yıllardır süren bu uyumsuzluğa bir son vermenin artık zamanı gelmemiş miydi? Pekala kendime tam da bu mağazada bir saat seçebilir, koluma takabilirim. Artık saatlere alıcı gözüyle bakmaya başladım. Fiyatlarını öğrenmek için uzakdoğulu kadın tezgahlara seslendim. Mağazadaki diğer görevliler gibi özel bir lacivert üniforma giymiş ortayışlı kadın benimle hemen ilgilendi, gerçek bir alıcı olduğumu hissetmiş gibi tek tek saatlerin fiyatlarını söyledi, seçimlerime yardımcı olmaya çalıştı. Ben arap rakamlarının kullanıldığı, beyaz kadranlı klasik bir saat seçtim kendime, postmodern saat dizaynlarıyla tanınan Amerikalı bir firmadan. Kadın "İyi seçim" diye gülümsedi, "Bu iyi bir markadır"...

"Güneş'in gölgesi yüzyıllar boyunca zamanın evrensel ölçüsü olmuştur. Bu amaçla güneş saati, yapılması yüksek bir beceri gerektirmediği ve özel gereçler istemediği için, en sık kullanılan zaman ölçme aracı olmuştur. (...) Güneş saati Güneş'in oluşturduğu gölgeyi ölçer: Güneş yoksa, gölge de yoktur. Ayrıca gölge saati yeryüzünün ancak bol güneşli ülkeleri için yararlıdır ve ancak Güneş'in parladığı saatlerde çalışabilir.

İlk güneş saatlerinin bazı eksiklikleri vardı. Örneğin III. Tutthmose'nin yalay çubuğu, T eklentisinin günün ilk ve son saatlerinde kuramsal olarak sonsuza değin uzaması ve dolayısıyla da kadran üzerinde izlenememesi nedeniyle sorunlar yaşıyordu. Güneş saati tasarınmada eskilerin yaptığı en büyük gelişme gündüz saatlerini eşit dilimlere ayıramılmaya olanak veren yarımküre biçimidir. Bu tasarında yarımküre içbükey olarak yerleştiriliyor, tam ortasına da dikey olarak gösterge yerleştiriliyordu. Bu durumda herhangi bir günde gölgenin izlediği yol Güneş'in yukarıdaki gök yarımküresinde izlediği yörüngeyi eksiksiz bir kopyası olmaktadır."

Uzakdoğulu tezgahlar kadın kendi kolundaki saate baktı ve gülümseyerek artık benim olan saati ayarladı. Sordu, "Takacak mısınız? Yoksa kutuda mı istersiniz?" diye. Saatin orijinal kutusu o kadar güzeldi ki bir süre onu koluma

takmadan bu kutusuyla bile taşınmayı düşündüm. Ama saçma bir düşünceydi. Kutuyu ceketimin cebine koydum ve saati de koluma taktım.

"Güneş saatinin gündüzü eşit dilimlere bölecek biçimde tasarlanmamasından sonra bile zamanı bir mevsimden ötekine göre karşılaştırmak olanaklı değildi. Yazın gündüzler uzun, kışın da kısa olduğundan işler karışıyordu. (...)

İnsanoğlu kendini güneşten nasıl kurtardı? Acaba geceyi nasıl yendik ve onu nasıl anlaşılabilir Dünya'nın bir parçasına dönüştürdük? Ancak Güneş'in gaddarlığından kurtularak zamanı evrensel olarak eşit ölçülere göre saptama olanakları elde edilebilecekti. Ancak o zamandır ki eylem reçeteleri her yerde ve her zaman aynı biçimde algılanabilecekti. Zaman Eflatun'un deyiimi ile "Sonsuzluğun devinen imgesidir." Ölçümünün gezegenimiz her yerinde insanoğluna çekici gelmesi belki de bundandır.

Akabilen, tüketilebilen ya da tüketilebilen her nesne geçmişte bilinmeyen bir tarihte zaman ölçümü için kullanılmıştır. Güneş'in gaddarlığından kurtulmak, zamanı daha sıkı yakalamak, onu daha belirlenebilir kılmak ve insanın kontrolüne vermek için girişilen bu çabalar oymak, titreşen, çizgileri belirsiz olabilen gölge yerine daha güvenilir bir sistem aramaya yöneldi."

Yeni saatime baktım, bilet kontrolü yapıpır uçağa bineceğim bölüme geçmeye karar verdim. Bu bölüm çok tenhaydı. Geniş, ferah bir metalik yalnızlık... Bir koltuğa oturup tekrar saatime baktım. Vakit azalıyordu.

"İnsan bir kaptan damlayan suya bakarak zamanın akışını ölçebileceğini çok eskiden görmüştür. İlk güneş saatinden beşyüz yıl sonra Mısırlılar su saatini kullanıyorlardı. (...)

Koşulların bir saatten kısa sürelerin belirlenmesini gerektirdiği durumlarda bir su saati, günümüzdeki yumurta pişirme saatlerinin sunabildiği duyarlık derecesi düzeyinde işe yararmaktaydı. Örneğin Roma yarış organlarında her iki tarafın avukatlarının eşit sürelerle konuşmalarını gerektirdiğinde, Atina'da olduğu gibi, dibinde bir delik bulunan su dolu bir çanak kullanılmaktaydı. Bu çanaklar yaklaşık olarak yirmi dakikada boşalıyordu."

Çocukken kıtalar arasındaki saat farkını öğrendiğimde çok keyiflenmiş, nedense bunu çok eğlenceli bulmuştum. New York'ta geçirdiğim günlerde de arasıra İstanbul'da saatin kaç olduğunu hesap etmişim. Uçak İstanbul'dan sabah saat 11'de havalanmıştı, New York'a vardığımızda da yanılmıyorsam öğleden sonra üçtü. Akşam geç gibi Yasemin'in evine gittiğimde arkadaşlarımla beni aramız ve İstanbul'da saatin gece 12 olduğunu söylemişlerdi. O ilk gece New York'un yerel saatine göre saat 1'de uyumuştum. Oysa

vücut saatime göre olay sabahlanmış bir geceden ibaretti. Ona göre ben sabahın 7'sinde yatıp uyumuştum. Ertesi gün hiçbir güçlük çekmeden yerel saatle sabahın yedi buçüğünde uyanduğumda çok şaşırmışım. Hayatı boyunca öğlen saat 12'de uyanabilmek için bile çalar saat kullanan ben, nasıl oluyor da sabah yedi buçükta en ufak bir dış uyarıya gerek kalmadan gözümü açabiliyor ve hayata hazır olabiliyordum ki? Hayır, tatilde olmam değildi mesele. Hayatımın en güzel ve en önemli olayımı yaşayacağımı bilsem bile sabahın 7.30'unda bu kadar dinç uyanmam mümkün değildi. Bunun tek bir nedeni vardı. Vücut saatim beni hala İstanbul'da zannediyor ve öğleden sonra saat 13.30'da beni uyanıyordu. New York'ta geçirdiğim bir hafta boyunca da vücudum meseleyi anlamadı ve benim her sabah yedi ile sekiz gibi bir saate uyuyup, öğleden sonra da iki gibi bir saate uyanacağımı hesap etti. Ben de böylece hayatımda ilk kez bir hafta boyunca normal insanlar gibi sabah saat 8'de çalar saatsiz, uykumu alarak uyanmanın nasıl bir şey olduğunu keşfettim... Kısaca jetlag denen şeyi kesinlikle yaşamadığım gibi, olaylar da tam istediğim gibi geçmişti. İstanbul'daki nesnel saatle uyumsuz çalışan iç saatim New York'taki nesnel saate kesin ve tam bir uyum sağlıyordu. Gece 12 gibi uykum geliyor, en geç 1 gibi mışıl mışıl uyuyor ve sabahları da 8 civarında cin gibi kalkıyordum. İstanbul'a dönünce de yine herşey eskisine dönecekti herhalde. Jetlag büyük ihtimale sabahları erken kalkıp akşamları erken yatan normal insanlar için yaşanan bir şeydi. Bilet kontrolü başlamıştı, tembel tembel oturmaya devam ettim, daha vakit vardı.

"Kum saati gün boyunca zaman ölçümü için çok uygun bir gereç değildir. Böyle bir amaç için ya Charlemagne'nin yaptırıldığı gibi on iki saatte bir kez döndürülmesini gerektirecek denli büyük yapılması, ya da başında birinin bekleyerek son kum tanesi aşağı düştüğü anda ters yüz edilmesi zorunludur. Dönemin kimi kum saatlerinin üzerinde de ufak birer gösterge ile donatılmış birer kadran vardı ve saatin her başaşağı edilmişinde gösterge bir saat ileri alınıyordu. Bütün bu güçlüklerle karşılık kum saati benzeri başka bir gereç bulunmadığı dönemlerde en küçük zaman aralıklarının ölçümü için başarı ile kullanılmıştır. Kristof Kolomb gemilerinde yedi gündüz saatini belirlemek için yarımşar saat süreli kum saatlerinden yararlanıyordu."

Bilet kontrolünden geçip uçaktaki yerime oturdum ve gözüm hemen televizyon ekranına kayd. Film göstermedikleri

zaman bu ekranı uçağın bilgisayarına bağlıyorlar ve yolculara bazı bilgiler veriyorlardı. Neredeyiz? Kaç metre yükseklikteyiz? Kalktığımız alandaki yerel saat? Bulduğumuz yerdeki yerel saat? Varacağımız yerdeki yerel saat?

"Zaman ölçme makineleri uygarlığın gelişmesinde şaşılacak derecede geç erişilen gereçler olmuştur. Gerçekten, Avrupalıların mekanik saatle tanışmaları XIV. yüzyıla rastlar. O döneme değin zaman ölçümü gölge saatine, su saatine, kum saatine, değişik tür mumlara ve kokulu saatlere bağlıydı. Zaman ölçümü konusunda beş bin yıl içinde önemli gelişmeler elde edilmiş olmasına ve gün sayıları değişik bile olsa çeşitli hafta kavramlarının kullanılmaya başlamış bulunmasına karşılık günün bölümlere ayrılması ile ilgili olarak büyük bir gelişme yoktu. Saate ve daha sonra da dakikaya göre yaşamaya başlanması yeniçağların bir ürünüdür.

Zamanın mekanik olarak ölçülmesi yönündeki ilk adımlar çiftçi ya da çobanlardan değil, Tanrı katındaki görevlerini yerine getirme çabasındaki din adamlarından gelmiştir. Keşişler dua etmek için kesin saati bilmek zorundaydılar."

Atlantik'in üstüne gelen kadar ikram sürüyor uçağta. Vakit de rahat geçiyor. Önce bir aperiatif, ardından sıcak bir yemek ve sonra da çay ya da kahve... Check-in'e erken gittiğim için pencere kenarında oturuyor ve dışarı da bakıyorum. Arada kolumdaki saate gidiyor gözüm. Çabuk alışacağına galiba. Ama gösterdiği saat artık anlamını yitirmiş durumda. Üstünde uçtuğumuz topraklardaki yerel saat büyük bir süratle değişiyor.

"Uygarlığın gelişmesinde başka pek az buluş esnek saatlerden değişmeyen saate geçiş kadar önemlidir. Bu gelişme insanı güneşe bağımlılıktan kurtarıyor ve çevresini ve doğayı kontrol edecek duruma gelmesini sağlıyordu. Bu evrimin önemi ve insan yaşamında makinenin elde ettiği ayrıcalıklı yer ancak çok sonraları gerektiği gibi anlaşılabilmiştir.

İlk saatlerde kadran, akrep ve yelkovan yoktu. Bu saatler son çözümlenmede süreyi göstermek yerine seslendirme amacına yönelik olduklarında bunlara gerek de yoktu. Çünkü okuması ve yazması kit olan bir toplum günün neresinde olduğunu sayılar yerine çan seslerini izleyerek daha kolay belirleyebiliyor, ayrıca çanın sesi gözün görebileceğinden daha uzak yerlerden de algılanabiliyordu. Eşit gün dilimlerinin esnek olanların yerine geçmesi ve bu dilimleri yalnız bir makinenin çana vurduğu bir tokmakla belirlemesi en kolay çözüm olmaktadır. Ama mekanik ivme artık güneşin gökteki gezişinin izlenmesinin yerine geçmişti."

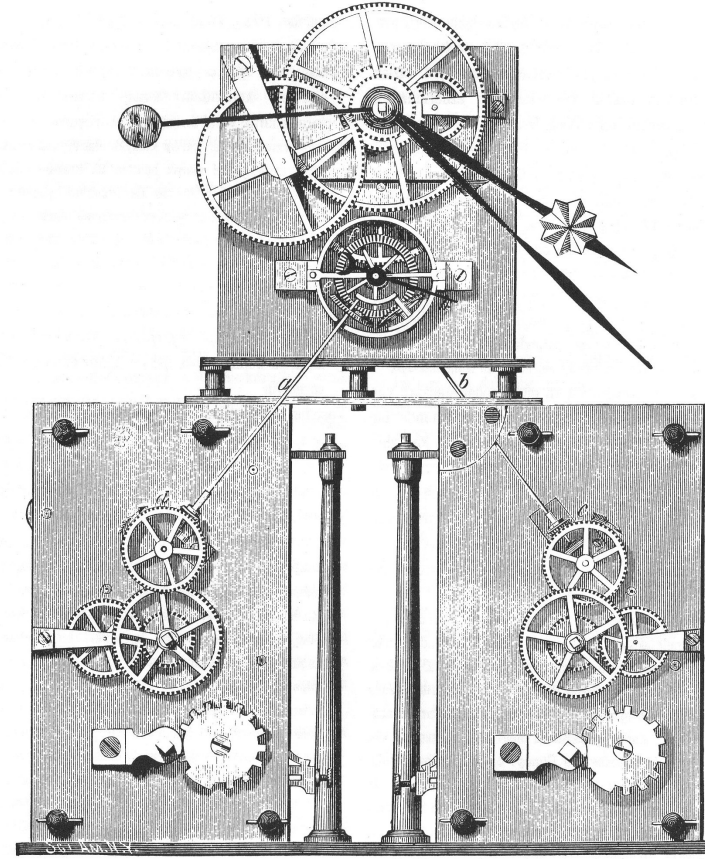
Meridyenler arasında süratle hareket etmek kol saatini manasız

kılıyor. O, geride kalan bir yere ait bir zamanı gösteriyor artık. Tuhaf bir duygu. Gecenin içine doğru gidiyor uçak, karanlık her geçen an biraz daha artıyor. Aynı zamanda geriye doğru da gidiyorum... Bin yıl önce birisi gökyüzünde bulutların üstünde böyle bir yolculuk hayal etse herhalde saatlerin sorun olabileceğini düşünemezdi. Belki sürekli güneşi takip eden ve geceyi hiç yaşamayan bir kuş hayal edilebilirdi. Ama ne yalan söylemeli, bunlar bana çok da etkileyci gelmiyor. Medeniyet saati uydurmuş, uydurmak zorunda kalmış. Saatin ölçtüğü şey zaman değil aslında, başka bir şey... Ama ne? Aklıma gelen tek olası tanımlama şu: İnsanın medeniyeti kurmak için muhtaç olduğu bir şey.

"1500'lerde çeyrek saatlerde çan çalan İngiltere'nin Wells Katedrali'nde dakikaları belirleyecek düzen daha yoktu. Dakikaların kum saati ile saptanması uygulaması yaygındı. Dakikaları belirleyecek kolun kullanılmaya başlanması ancak sarkacın saat makinesine başarıyla uygulanmasının bir sonucudur. Sarkaç daha sonra saniyelerin gösterilebilmesinde de yararlı olmuştur. 1670'lere gelindiğinde periyodu tam bir saniye olan 78 santimlik bir sarkacın denetlediği yelkovanlı saatlerin yavaş yavaş ortaya çıkmakta olduklarını görüyoruz. Böylece mekanik saat daha önceki tüm buluşlardan daha etkili bir biçimde gece süresini gündüz süresine katmayı başarabilmişti. Ancak süreyi doğru olarak gösterebilmesi için makinenin hiç durmaksızın çalıştırılması gerekmektedir."

Şimdi ben 16 Eylül gününe tam olarak ne zaman ve nerede gireceğim? Film gösterisi başlamasaydı belki ekrandaki yerel saat göstergesinden anlayabilirdim bunu. Kolumdaki saate göre hala 15 Eylül'deyiz... Aklıma Umberto Eco'nun "Önceki Günün Adası"ndaki kahraman geliyor. Gemisinin bulunduğu yerden karşıdaki adaya bakar ve o adanın geçmişte kaldığını düşünür. Çünkü o adayla kendi bulunduğu yerin arasından hayali bir çizgi geçmektedir: Meridyen...

"Acaba gün nereden başlar? Bu soruya verilen yanıtların sayısı en azından haftada kaç gün olması gerektiği sorusuna verilenler kadar çoktur. İncil'de Genesis'in ilk bölümünde 'Akşam ve sabah ilk gün idi' der. Öyleyse gerçek ilk 'gün' bir gece idi. Belki de yaratılışın gizini anlatmak için başvurulan bir başka yol da Tanrı'nın gizemlerini gerçekleştirmek için karanlık saatleri kullanış olmuştur. Babililer ve eski Hintliler günlerini güneşin doğuşundan, Atinalılar ve Yahudiler de batışından başlatmışlar ve bu uygulama XIX. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Dini inançlarına sadık müslümanlar Kuran buyruğuna göre günün başlangıcı olarak Güneş'in batışını alır ve batış anında saatlerini on ikiye getirirlerdi."

Bu arada gerçek saati de öğrenmek istiyorum ama büyük bir çoğunluğu içinde bulunduğumuz vakti göstermiyor. Birden cebimdeki ucuz saati hatırlıyorum ve onu çıkartıp bakmaya utanıyorum. Birkaç dakika da böyle geçiyor: Gerçek saati

hana söyleyen bir saat bulmak için...

Meridyen denen hayali çizgilerin üstünden hızla geçmeye devam ediyor uçak. Bu meridyenleri bulmak için insanlığın neler çektiğini düşünüyorum. Oysa bizler rahatız, meridyen ilkokul ve ortaokulun ezberlenmesi gereken konularından biri sadece. İnsanlığın bir adım daha ileri gitmesi için bütün ömürlerini bu işlere adanmış eski "kaşifler" ise saat farkı meselesini halletmek için yıllarca didinip durdular. Sonunda bu hayali çizgileri keşfettiler ve bunları yerlerine tek tek yerleştirdiler.

"Niçin yirmi dört? Tarih araştırmacıları bize bu konuda çok yardımcı olamamaktadırlar. Mısırlılar günü yirmi dört geçici dilime ayırmışlardı. Bu uygulama büyük bir olasılıkla Babillilerden aldıkları altmış tabanlı sisteme dayalıdır. Dolayısıyla olayın gizi daha eski yüzyıllara uzanmak zorundadır, çünkü Babillilerin aritmetiklerini niçin altmış tabanına oturttuklarını bilmemekteyiz. "

Ömrümden tanık olup olabileceğim en güzel doğal manzara var karşımda. Güneş doğuyor, uçak Avrupa'nın üstünde bir yerlerde... Bulutlar, ışık oyunları, batı tarafındaki karanlık, doğudan yükselen güneş ve hafızama bütün ayrıntılarıyla kayıt edemeyeceğim kadar muazzam bir görüntü. Şanslı hissediyorum kendimi. Uçakta büyük bir çoğunluk mışıl mışıl uyuyor, geri kalanlar da "12 Maymun" filmi seyrediyor. Çok sevdiğim bu filmin görüntülerine şöyle arada bir bakıyorum, zaten kulaklığım da bozuk...

"Ortaçağın en yaygın ve sevilen oyunları tiyatro sahnelerinde değil, çan kulelerinde sunulmaktaydı. Kentlerin dev saat kulelerinde çanlar her saat başında çalarken bir oyun da sergilenmekteydi. 1392'de yapılan ve daha sonraki yıllarda sürekli olarak geliştirilen Wells Katedrali saatünde çok ilginç bir gösteri vardı. Çeşitli kadranlı saatleri, günü ve ayın evrelerini gösterirken ayın tam karşısında dik duracak biçimde yerleştirilen ve Güneş'i betimleyen bir Apollo heykeli vardı. Bir başka kadranda da saati gösteren kol ile eşmerkezli, her 24 saatte bir dönüş yapan ve üzerinde bir Güneş simgesi bulunan bir kol daha bulunuyordu. Daha yukarıdaki bir girişimde zirhlar donanmış iki soylu savaşçı birbirleriyle dövüşüyorlar, çanın saat başını vurduğu anda savaşçılardan biri atından düşüyor, üzerinde buldukları platform dönüp gözden uzaklaştığı zaman da yeniden eğrine turmanıyordu. Yeni üniformalı bir figür; Jack Blandifet, her saat başında büyük çanı ve her çeyrek saatte de topuğu ile vurarak daha ufak iki çanı çalıyordu."

Yolculuk bitmek üzere... Yol boyunca gözümü dahi kırpmadım. New York'ta yerel saat sabahın üçü. İstanbul üstünde ise

sabahın 10'u... Vücut saatim büyük bir ihtimalle "Bu serseri artık sabahın sekizinde bile uyumayı bıraktı" diyor... Haksız değil, eve gidince uyurum herhalde. Uçak alana doğru inerken kolumdaki saati ekrandaki göstergeden yararlanarak yerel saate göre ayarlıyorum.

"Okuma yazma bilenler için bir kolaylık olarak saat kadranı ve süreyi işitsel değil görsel olarak belirten ilk mekanik düzeni 1344'te İtalya'da Chioggia'lı Javopo de Dondi'nin yaptığı söylenir. Bu başarıya için kendisine daha sonra soyadı olarak aldığı Saatçi (Del Orologio) adı verilmişti. Jacopo anılarına şöyle başlar: 'Değerli okuyucu, bu çan kulesinin tepesinden buluşum sayesinde saati salt sayılar okuyarak anlayabileceksin!'"

İstanbul güneşli, serin tatlı bir Eylül sabahı yaşıyor. Taksiyer sahilinden gitmesini söylüyorum. Arabanın camından taze, ferah bir deniz kokusu geliyor. Şoför dün geceki yağmurdan söz ediyor.

Yasemin'in 12. Caddede'ki evinden Valideçeşme'deki evim arasında neler vardı onu düşünüyorum. Uzakdoğulu uzun boylu bir şoförün kullandığı bir Yellow Cab, JFK havaalanı, Atatürk Havaalanı ve doğma büyüme İstanbullu olduğunu söyleyen Doğu şiveli bir şoförün kullandığı bir sarı taksii... Az sonra evimde olacağım. Keşifleri, icatları, bugün adlarına kitaplarda rastladığımız on binlerce mucidi düşünüyorum ve aklıma yine Çinli bilgin Su Sung geliyor. Evet, Su Sung...

"Bilgin bir kamu görevlisi olan Su Sung 1077'de Kuzey Çin'in bir Sung imparatorunca daha kuzeydeki bir 'barbar' imparatora doğum günü kullamaları sunmak üzere gönderilmişti. O yıl barbar imparatorun doğum günü bir kış gündönümüne gelmişti. Sung gideceği yere vardığında bir gün erken geldiğini gördü. Görünüşe göre barbar takvimi Çinlilerinkinden daha doğruduydu. Ancak kendi imparatorunun takviminin yanlış olduğunu açıkça söylemekten, Sung diplomatik görevinin gereklerini öngördüğü gün yerine getirme konusunda kuzeyli barbarlarla anlaşma sağlayabilmişti.

Çin'de yeni bir takvimin yürürlüğe girmesi, tıpkı Avrupa'da yeni paralar basılması gibi, yeni bir hanedanın yönetime getirilmesini simgelemekteydi. Takvimin çarpıtılması ya da onaylanmayan bir takvimin kullanılması imparatora karşı işlenen bir suç sayılıyordu. Yanlış bir takvim ayrıca çiftçi için de yıkım olabilecek sorunlar yaratabiliyordu. Astronomi ve matematik yalnızca çok güvenilir kişilerin yetki alanına bırakılmaktaydı. Çünkü bu bilgilerden yararlanarak astrologlar, rejimi ve imparatoru devirmek için en uygun günü kolayca belirleyebileceklerdi. İmparatorun görevi yeryüzü olaylarını düzenleyerek gökleri hoşnut kılmak zorundaydı.

Sung, görevini tamamlayıp geri döndüğünde imparator ona Çin ve barbar takvimlerinin hangisinin doğru olduğunu sorunca Sung, Çin kaynaklarında yazıldığına göre, gerçeği söylemiş, bunun üzerine imparator da astronomi bürosu görevlilerinin yetkilerini elinden alıp malvarlıklarına el koydurtmuştu. İmparator ayrıca Sung'a astronomiyle ilgili eskisinden daha yararlı ve daha güzel bir saat yapma görevini de vermişti.

Su Sung'un amacı herkesin yararlanabileceği bir saat değil, Güneşin Oğlu için bir takvim makinesi, bir gökssel saat geliştirmekti:

Geçmiş kral soyları boyunca birbirlerine benzemeyen birçok astronomiyle ilgili saat tasarımları ve modelleri, değişik ayrıntılarıyla üretmişlerdir. Ancak çalıştırma ortamı olarak su gücünden yararlanılması ilkesi değişmemiştir. Gökler hiç durmadan devinmektedirler, ama suyun akışı için de aynı durum geçerlidir. Dolayısıyla suyun tam bir düzenlilik içinde akması sağlanabilirse göklerin ve makinenin dönüş ivmeleri birbirlerine kesinlikle uyacak ve uyumsuzluktan doğan yanlışlıklar ortadan kalkacaktır.

Onun 'yeni bir mekanik halkalı ve gökssel küre tasarımı', üretim çizimlerinin elde edilebilmesine ve saatin yapılabilmesine olanak verecek derecede ayrıntılıydı.

Dokuz metre yüksekliğindeki astronomik saat kulesi beş katlı pagodamsı bir yapı içine alınmıştı. Dışardan ayrı bir merdivenle ulaşılan en üst platformda, içinde gökküresinin otomatik olarak döndüğü bronzdan yapılmış dev boyutlu bir halkalı küre yer alıyordu. Beş katın her birinin dışında da belirli saatlerde ellerindeki gongları ve zilleri çalan heykeltik dizileri vardı. İçerideki ana kulede yerdin üç kat yukarıya kadar uzanan çok büyük saat mekanizması taban düzeyinden akmakta olan su ile çalıştırılıyor ve su dikey bir döner çark üzerindeki keçkeleri sıra ile doldurup boşaltarak devinimi sağlıyordu.

Her çeyrek saatte bir mekanizma çanlar ve ziller çalıyor, sular fıçkırtıyor ve dev çarklara takılı çançıklar seslerini duyuruyorlardı. Makinenin devinimini sağlayan ve durduran maşa tertibatı, saatin düzenli çalışmasını sağlamak üzere kullanılmıştı.

Su Sung'un gökssel saat makinesini görme olanağı bulan ayrıcalıklı birkaç kişi onun bu mekaniğin düşünün öve öve bitirememekteydiler: 'Makinede döksen altı pim vardır. Pimler o biçimde düzenlenmişlerdir ki her çeyrek saatte bir kulenin çan ve tambur mekanizmasını çalıştırmaktadırlar.

Güneşin batımında kırmızı giysili bir heykeltik, iki buçuk çeyrek saat sonra da karanlığın basınıcı belirtmek üzere bir yeşil giysili belirmektedir. Gece nöbetleri beş dilime ayrılmıştır. İlk nöbetin başladığını kırmızı giysili bir heykel simgelemekte, geri kalan dört

nöbet için de yeşil giysiler ortaya çıkmaktadır. Böylece beş gece nöbeti için yirmi beş nöbetçi kullanılmaktadır. Şafağı bekleme saati geldiğinde, on çeyrek saat süreli bu olay yeşil giysili nöbetçi ile bildirilirken Güneş'in doğuşunu da kırmızı giysili sonuncusu açıklamaktadır. Bütün nöbetçiler orta kapıda belirmektedirler.'

1090 yılında bu saat artık imparatora sunulacak duruma getirilmiş ve önünde yapılan bir törenle göreve başlatılmıştı.

1094 yılında yeni bir imparator tahta çıkınca, gelenekler uyarınca eski takvimi geçersiz saydı. İmparatorun koruması ortadan kalkınca da Su Sung'un saati gereksinimler için bir bronz sağlama yığını olarak kullanılmaya başladı ve bir süre sonra da bilgilerin belleklerinden silindi."

Varlığını Daniel J. Boorstin'in "Keşifler ve Buluşlar" adlı kitabında öğrendiğim Su Sung'u unutmak benim için kolay değil. Su Sung bu saati yaptığında Batı medeniyetleri onun bu mekanik dehasından henüz çok uzaklardaydı. Ama 500 yıl sonra, 16. yüzyılda Cizvit papazları Çin'e gittiklerinde imparatoru etkilemek için ona mekanik saatler yapmışlar ve imparator da bunlara bayılmış. Çin'in bu aptal imparatoru ve aptal saray bilgileri Su Sung'un 500 yıl önce ne yaptığını farkında olsalardı, Cizvit papazlarının saatlerine hayranlık duymalarına gerek kalmayacaktı. Çok şükür, Su Sung'un görkemli su saati sarayda değil ama halk arasında nesilden nesile aktararak bugünlere kadar gelebildi. Ama sadece bir mekanik düş olarak...

Ben mi? 16 Eylül 1996 günü öğle saatlerine doğru başucuma çalar saatimi koyarak derin bir uykuya daldım. Akşam saatlerinde uyandığımda kendimi sersem gibi hissediyordum. Bu sersemlik ve bitkinlik tam üç gün boyunca devam etti. Jet-lag'in ne demek olduğunu da böyle keşfettim.

↓

Not:

"Bu yazdaki bütün alıntılar Daniel J. Boorstin'in Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkan "Keşifler ve Buluşlar" (Türkçesi Fatoş Dilber) adlı kitabından yapılmıştır.

Balku

Çengelli Peri

İnsanın kendinden sadece bir kaç yaş büyük bir babaannesi olmasının tuhaf bir şey olduğunu otuz yaşındayken farketmedim. Henüz bir çocukken biliyordum: Diğer çocuklar her fırsatta babaannelerinin şefkat ve yaşlılık kokan kucaklarına oturup entari ceplerinden çıkardıkları ucuz bakkal şekerlemelerini mutlulukla ktırdatırken, ben asla yaşlı ve şişman olmayan babaannemden mümkün olduğunca uzak durmaya çalışırdım. Yine de o zamanlar ben çocuktum, o da benim babaannem. Şimdiyse akrana olabilecek kadar yakın yaşlardayız. O eski soğukluğu hala hissetsem de olgun bir insan olmanın sorumluluğuyla, onu anlamaya ve ondan korkmamaya çalışıyorum. Sağ kolumun üstünde, etine saplı çengelli iğneyi her gördüğümde ilk gördüğümde olduğu gibi anlamsız bir ürküntüyle yanından kaçma isteği duysam da.

Onu garip bulan tek kişi ben değilim sanırım. Köylüler, hatta yakın akrabalarımız bile onu sadece "Peri" diye değil, "Çengelli Peri" diye çağırırlar, etine saplı çengelli iğnenin ayrıksı bir şey olduğunu hatırlatmak istercesine. Ama babaannem bu açık garipsemeyi umursamıyor bile. Sabahtan akşama kadar evin önündeki dut ağacının altında kalın hatıra defterini tekrar tekrar okuyor. Saatlerce oturmasını bir kez olsun değiştirmeden, yüzünde tek bie kas bile oynamaksızın okuyor. Okurken gülmesini, hüzünlenmesi yada ağlamasını bekliyorum; arasına koluna saplı çengelli iğnenin çevresini kaşımak dışında birşey yapmıyor.

Dedemin hatıra defterini gizlice bende okudum. Yirmi yaşında başlayarak tüm yaşadıklarını yazmıştı dedem. Ölümüne kadar, diyemeceğim çünkü defterin son yirmibeş sayfası arap harfleriyle, büyük ihtimalle Farsça yazmıştı ve ben bu dili hiç bilmem. Yine de anladığım kısımlar sıradan bir insanın hayat karşısındaki çaresizliğini yeterince yansıtıyordu. Ben, satırların gezinen dedemin hayatı ve hisleri karşısında bazen ağladım, bazen onun olayları kavrayışındaki saflığa güldüm; cesareti karşısında kıvançlandığım, korkaklığından iğrendiğim oldu. Ama satırların

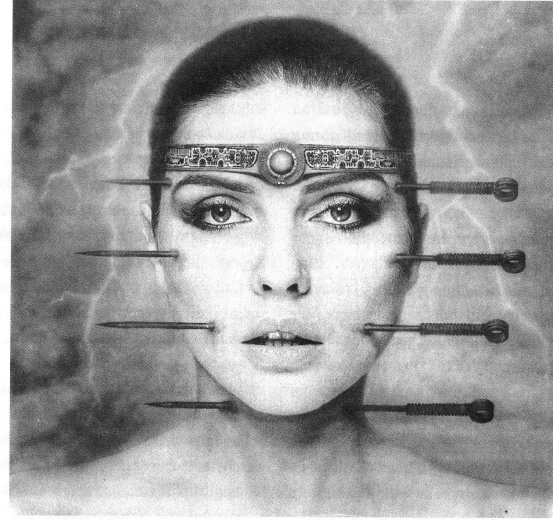
arasına gizlenen adamın benim dedem olmasına sevindim. Son sayfalardaki acayip yazılara ise korkunç bir merakla baktım.

Merakım yıllarca devam etti, ben defalarca defteri babaannemin ceviz sandığından aşırarak okudum. Ne o tuhaf harfler lütfedip bir kelime fışıldadılar ne de merakım dindi. Taki babaannemin beni dut ağacının altına yanına çağırıp hiçbir açıklamaya gerek duymaksızın bir masala anlatmaya başladığı o akşam üstüne değin... Onun birdenbire torununa masal anlatacak kadar gerçek bir babaanne olmasına şaşırırdım ama dinlemekten başka çarem yoktu.

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, kelimelerin düş tozuna bulandığı tarihlerden bir tarihte, köyün birinde diyelim ki hasan adında bir adam yaşardı. Otuz yaşlarında, varlıklı ve yakışıklı bir gençti Hasan. Doru kısağa atlayıp kendinden atına, atından kendine bulaşan bir kibirle belinde hançeri elinde tüfeği ava gideken, dere başındaki genç kızlar yüreklerinin gümbürtüsünü basturmak için çamaşır tokaçlarının patırtısına sığırdılar. Hasan başını çevirip bakmazdı bile kendisiyle evlenmek için can atan pembe yanaklı kızlara. Köyün dışındaki evinde tek başına, sadece ahırındaki dört cins atla ilgilenerek yaşardı. Köylüler ondan hoşlanmazlardı, o da onlardan.

Hasan bir sabah her zaman yaptığı gibi yataktan kalkar kalkmaz ahıra, atlarına bakmaya gittiğinde, alıştığı at gübresi kokusunun yerine keşif bir menekşe kokusu alınca bunu umursamadı bile. insanın çoğu zaman menekşe kokusuyla gübre kokusu arasında ayırım yapmadığını iyi bilirdi. Onu şaşırtan doru kısağın haliydi: Kısrak, uzun bir yoldan dötmala gelmişcesine ter içindeydi, derin derin soluyordu. Serin bir sonbahar sabahında olacak iş değildi bu. Ahırın sıcaklığından olsa diğer atların da terlemesi gerekirdi, oysa üçü de sakin sakin yem yiyorlardı. Hasan duruma bir anlam veremedi. Öğleden sonra doru kısağa binip ava çıkınca atta alışık olmadığı bir isteksizlik sezdi ve iyice merkalandı. Ama merak ettiği şeyleri başkalarına sormayacak kadar kibirliydi.

Kibrini beş gün sürdürdü. Her sabah kalktığında ahıra

H R G e i g e r

koştı ve doru kısağı menekşe kokusuna kesmiş ahırda sırsıklam tere batmış olarak buldu. Altıncı gün köyün yaşlılarından Hüseyin Dayı, alrından birini damızlık olarak almaya ahıra gelipte menekşe kokusunun sebebini şaşkın şaşkın sorduğunda Hasan artık dayanamadı ve her sabah karşılaştığı manzarayı anlattı. Hüseyin görmüş geçirmiş, gerçeklerden haberdar bir adamdı. Hasan'a başka varlık alemlerinden, doğaüstü güçlerden filan sözetti, en çok da Hasan'ı çekemeyen birinin ata büyü yapmış olabileceği ihtimalinden. Hasan adamı sabır ve saygıyla dinlediye de anlattıklarının kocamış insanların torunlarına anlattıkları masallardan pek farklı olmadığını düşündü. Ancak doru kısağı kan ter içinde bulunduğu sabahların ardı arkası kesilmeyince inadından vazgeçme zamanının geldiğini bilecek kadar da düşündü atına. Hüseyin Dayı'nın tavsiye ettiği adama gitti ve cübbesinin cebine bir tomar para sıkıştırdıktan sonra yarım ağızla doru kısağın üstündeki büyüü çözesini istedi. Hocanın yazdığı muskayı bir kova suyun içine atıp kovayı atın önüne sürdüğü anda bile inancı yoktu. Yaptığını doru kısağa karşı bir görev olarak görüyordu, o kadar. Bu yüzden,

aradan birkaç gün geçip de atın durumunda olumlu bir değişiklik olmayınca hiç şaşırmadı.

Onu asıl şaşırtan birkaç gün sonra yine atlara bakmaya ahıra gittiğinde gördüğü şeydi: O tuhaf, zarif, muhteşem şeyi gördüğünü sandığı bir kaç saniyelik zamanda, ahırdaki menekşe kokusunu ve doru kısağın halini anladığını, bunların hiç de garipsenecek şeyler olmadığını düşündü. Kısacık bir an sonra gördüğü şey bir serap gibi ortadan kaybolduğunda tekrar doru kısağın haline üzüldü ve ahırın için menekşe koktuğunu tekrar merak etti. Bir rüyadaymış gibi atlara yem verdi ve eve gitti.

Üç gün boyunca kimseyle konuşmadı, ava çıkmadı, atları yemlemek için ahıra gitmek zorunda kaldığındaysa doru kısağa bakmamak için özel bir çaba harcadı. Ama bir insandı o da; insani zaafaları olmaması mümkün değildi. Bir sabah güneş doğmadan gaz lambasını da alarak ahıra gitti. O şeyin orada olmayacağını umarak ve orada olması için içinden dualar ederek ahırın kapısını açtı. Oradaydı; gaz lambasının ölgün ve titrek ışığında bir kez daha gördü Hasan, oradaydı, doru kısağın sırtında. Hasan'ı görmüyordu. Titremesine engel olmaya çalışarak uzun

uzun seyretti. Seyrederken, dünyanın sıradan güzelliklerine lanetler yağdırdı içinden, kendi görme sınırlarından nefret etti. O şey, Hasan'ın ahıra girdiğini farketmesine rağmen öylece kısıp durdu. Alacakaranlıkta Bitişik iki dolunay gibi parlayan kalçaları çıplaklığını ele veriyordu. Oysa beline kadar inen sapsarı saçları biraz daha uzun olsaydı insan onun çıplak olduğunu düşünmeyebilirdi. Hasan, kadının tekrar ortadan kaybolabileceğinden başka bir şey düşünmez halde koşup kadının bacağında tuttu. Dışarda bir baykuş çığlık çığlık uçtu, lambanın ışığı titredi. Hasan kötüye yordu bunları. Kadının gideceğini sandı, telaşla sordu: "ın mısın cin mısın?" Kadın bir şeyler söyledi. Masmavi gözlerinde tuhaf ışımalar, yok denebilecek bir sesle ve Hasan'ın bilmediği bir dilde cevap verdi. Hasan anlamadı ama kadının gözlerindeki ifadeden ve ahırdaki menekşe kokusunun artmasından, onun kaçıp gitmeyeceğini hissetti, biraz rahatlar gibi oldu. Kadının anlayıp anlamadığına aldırmaksızın diz çöktü, küçük ve beyaz ayaklarını öperek ona aşık olduğunu, cehennemden ya da cennetten, nereden geliyorsa gelsin ona aşık olduğunu söyledi; geçen seferki gibi ortadan kaybolmaması için yalvardı. Kadın Hasan'ı elinden tutarak ayağa kaldırdı ve soluğundan menekşe kokuları saçarak dudaklarından öptü. Hasan bu olayı yıllar sonra karısına, "Ölme gibiydi. O bir anlık mutlulukta tüm hayatımın beyhudeliğini gördüm. Bilmediğim amellerden kokular aldım. Elim onun kadife omuzlarındayken, kapalı gözlerimle kapkara, kıllı yaratıklar gördüm. Ondan korktum. Ona tekrar aşık oldum." diye anlatacağı, o anı tekrar yaşıyormuş gibi yarı baygın.

Bir anlık şaşkınlıktan sonra kadının öpüşüne karşılık verdi Hasan. Artık kadının da onu sevdiğinden, kaçıp gitmeyeceğinden emindi. Oysa gitti. Hasan'la seviştikten sonra bir anda yok oldu. Ertesi sabah yine geldi, daha sonraki sabah yine.

Bu durum aylarca sürdü. Her sabah alacakaranlıkta

ahırda buluştular. Hasan artık ava çıkmıyordu. Zaten pek az görüştüğü köylülerle ilişkiyi neredeyse tamamen kesmişti. Ama köylüler ondaki değişikliğin farkındaydılar. Ertesi sabaha kadar vakit öldürmek için doluştığı nehir kıyısında onu dalgın ve düşünceli görenler, bunun onu köydeki kızlardan birine vurulduğuna ve derdini kimseye açmadığına yorarak yanına gelip bir derdi olup olmadığını soruyorlardı, derdini biliyoruz havalarında

Bir sabah ahırda seviştikten sonra kadına dönüp "Sana bir ad vermek gerek." dedi. Kadın itiraz etmedi. insanların kendilerini kandırmak için olmadık yollara başvurduklarını iyi biliyordu çünkü. Sonra Hasan kadına artık evine gelip karısı olması gerektiğini söyledi. Ancak önce bu gündüzleri ortadan kaybolma işini halletmek gerekiyordu. Ne yapmalıydı, bu işi çözebilecek nefesi kuvvetli bir hocaya mı gitmeliydi? "Hayır" dedi, kadın: "Bu derdin dermanı altın bir çengelli iğnedir." Hasan şaşırıldı. Çengelli iğnenin ne işe yarayacağını bilemiyordu ama kadına olan aşkından ve çaresizlikten ertesi sabaha kadar çengelli iğneyi temin etti. Kadın, çengelli iğneyi etine iliştirmesi gerektiğini söyledi. Böylece gün doğduğunda gitmesi gerekmecekti. Hasan denileni yaptı ve o günden sonra "Peri" adını verdiği kadın daima Hasan'ın yanında kaldı.

"Demek o kadın sendin?" diye bağırdım babaanneme. "Evet bendim dedi," o çengelli iğne Hasan'ın yanında kalabilmem tek yoluydu. Ona sırrımı verdim. Beni insanların arasında hapsedecek fermanı verdim."

Dedemin hatıra defterine Arap harfleriyle yazdığı sır aydınlanmıştı işte. O ecis bücüs harflerin benden gizlendiği sır babaannemin anlattıklarıyla birdenbire çözülünce tüm heyecanımı yitirdim. Çözümün değil, sırrı çözmeye çabasının daha zevkli olduğunu düşündüm. Hayal kırıklığı içinde kalkıp yatağuma gitmeye davrandım. Ama babaannem beni daima ürktürmüş olan buz gibi eliyle bileğimden yapışıp "otur" dedi, "otur ve dinle."

Pes, mırılıyla fısıltı arasında gezinene bir sesle

anlatmaya devam etti: "Altından yapılmış çengelli iğne yaşamını insanların arasında sürdürmem için şarttı. Ama çok geçmeden onlarla yaşamın başı başına bir sorun olduğunu, üstelik bu çetin sorunu ne altın bir çengelli iğnenin de başka bir tılsımın kolayca çözemeyeceğini anladım. Hasan beni yakınlarına ve köylülerine tanıştırdığı gün sıkıntılıydı, sürekli terliyordu. "Bu peri" dedi, "benim karım olacak." Köylüler şaşkınlık içinde benim kim olduğumu, nereden geldiğimi sordular. Hasan yine sıkıntıyla beni askerlik yaptığı yerden tanıdığını, orada sözleştiğimizi ve benim de işte bu sabah çıkageldiğimi söyledi. Bu saçmasapan cevap bitmeden bir ağızdan yeni bir soru sordular: "Askerlik yaptığın yerdeki tüm kadınlar böyle sarışın mıydı? "Hasan gereksiz yere öfkelendi. Beni elimden tutup eve doğru sürüklerken geriye, köylülerine dönüp, "Biz evleneceğiz!" diye bağırdı.

Bir imam aracılığıyla evlenmeyi ben istemedim. Hükümet nikahı kıydırmak için Hasan'ın cebinde yüklü miktarda bir paranın çıkıp muhtarın cebine girmesi, onun da bin bir dalavere çevirmesi gerekti. Sonunda evlendik. Evliliğimizin ilk gecesinde Hasan, mutluluktan sarhoş bir halde, "Her şey bir peri masalı gibi" dedi. Benim surat astığımı görünce de "Affedersin" deyip öptü beni. Birbirimizin hatalarını görmezden gelecek kadar yeni evliydik henüz.

Ama itiraf etmeliyim ki bir kaç ay boyunca her şey gerçekten de bir masal gibiydi. Sonra bir gün, komşumuz olan bir kadın kolumdaki çengelli iğneyi farketti ve doğal olarak bir yığın soru sordu. Doğduğum yerde bunun bir gelenek olduğunu söyledim de inanmadı. Üç gün sonra tüm köylüler beni "Çengelli Peri" diye çağırıyordu. Hasan duyunca köplere bindi ve beni dikkatsizlikle suçladı. Yine de köylülerin beni böyle çağırmalarına kısa sürede alıştı. Alışamadığı ve on yıllar boyunca alışamayacağı şey kendisiydi; yaşlanmasıydı. Gittikçe daha büyük bir hayalkırıklığıyla bakıyordu kırışan yüzüne, küçülen bedenine ve aynalara. Zamanın sonsuz şakalarından nefret ediyordu. galiba benden de. O yavaş yavaş çürürken; sırt ağrılarından, iyi işitmeden

kulaklarından ve takma dişlerinin damağını acıtmasından şikayet ederken ben, onun ilk gördüğü günkü gibi dinç, taze ve sarışındım. Sonsuz gençliğim onu rahatsız ediyordu: Köydeki yeniyetme delikanlıların beni görünce yüzlerinde beliren sırtkan ifade ve biz yanlarından geçerken haince fısıldaşmaları Hasan'ı çıldırıyordu. Ben hep, seni seviyorum, diyordum ona yarım yamalak sevimlerin ardından. "Yaşıma rağmen mi?" diye soruyordu her defasında. "Evet."

Bir gece, benim uymak nedir bilmediğimi, sadece sırtüstü yatıp onun gibi yapmaya çalıştığımı bilmeksizin kolumdaki çengelli iğneyi sökmeye çalıştı. Çengelli iğneye dokunduğu anda duyduğu acıyı, o cehennemi sesleri ve görüntüleri senin zavallı beyninin almaması mümkün değil. Bir saniye sürdü herşey. Bir saniyede anladı insanların kısacık yaşamlarını kendi zaaflarıyla nasıl berbad ettiklerini ve düşüp öldü. Onun için ağlamak elimden gelmezdi. Yapabileceğim tek şeyi yaptım ve saçlarımı toplayıp başörtüsüyle gizledim herkesten. O göremiyorsa kimse göremeyecekti.

Baban dedenden on yıl sonra, daha doğrusu senin geçtiğin yollardan geçtikten ve beni babasını öldürmekle suçladıktan sonra aynı şeyi denedi ve aynı tecrübeyle öldü. Aslında becerebilmesini isterdim ama yapamadı. Köylüler babanı gömerken onun da tıpkı babası gibi kalp sektesinden ölmesinin ne büyük talihsizlik olduğunu, bu belanın galiba irsi olduğunu filan konuşular. Bana gizli bir nefretle, sana ise acımayla baktılar. Ama sen bunların farkında olacak durumda değildin.

Şimdi gerçeği bildiğine göre ya gelecekte kızın yaşında olacak ve sen yaşlanıp ölüren bu dünyada kalacak bir babaanne ile yaşamayı seçersin ya da kalp hastalığının sizin ailede kalıtsal olduğu saçmalığını sevgili köylülerinize bir kez daha tekrarlatırsın."

Gözlerimi kolumun üstündeki çengelli iğneden ayırmadan yutkundum. İnsanın kendinden bir kaç yaş büyük ya da kızı yaşında bir babaannesi olmasının hiç de tuhaf bir şey olmadığını işte o akşam farkettim.

↓

İlyaz Bingöl

Postanedeki Sandalye

Patikalarda

Postanenin ana giriş kapısından gözlerinizi sol köşeye çevirirseniz yan yana dizilmiş kutular görürsünüz.

O kutulara yaklaşırsanız, üzerinde şöyle bir yazı: "Şehirici". O yazının hemen yanında da bi başka yazı: "Yurt dışı". Ancak o ikinci yazıyı şu anda okuyamazsınız, çünkü o yazının önünde bir bey ayakta dikilmekte. Üzerinde kestane rengi bir takım; hakkında tüm bilinen, şimdilik, bu. Bugüne değin bu postanedeki kestane rengi takımlı bir beye rastlanmamıştı. Bu bey üzerine kimse bir şey bilmemektedir. Henüz bir adı da yoktur.

Bu, düpedüz bir meydan okumadır okuyucu için. Bu beyin yaşamında ne olmuş da, onu böyle adsız, başkalarına benzemez bir yaratık haline getirmiş? Nedir onu daha önceden bilinen, tanınan ve tanımlanmış, betimlenmiş öteki binbir beyden, takımlıdan, müşteriye ayıran? Ne olmuş, nasıl olmuşsa olmuş, beygillerin gelişimi sırasında belli bir noktada bu bey atalarından, benzeşlerinden ayrılarak başkası tek kişilik bir toplum kurmuş ve kendine üreyebilmiş. Acaba çevresinde ne vardı ki, onun böyle bir kenara çekilip yeni bir hayat şekli geliştirmesine yol açtı? Bu eğilim başlangıçta kendini mütevazı bir biçimde göstermiş olmalıydı. Herhangi bir bölgedeki bir bey topluluğu birtakım değişikliklere uğrar ve belirli bir yerin koşullarının kendisine daha uygun geldiğini görür. Bu aşamada, daha yakınlarındaki benzeşleriyle çiftleşmek olanağına sahiptirler. Bu yeni tip beyler, yaşadıkları bölge içerisinde ufak bir üstünlük kazanmış, ama yine de her zaman asıl gövdeye bağlanabilecek bir dal olmaktan öteye gidememişlerdir. Ne var ki, zaman geçtikçe bu yeni beyler, çevrelerinin koşullarına daha çok uyarlırsa bir an gelecek, benzeşleriyle buluşmaktan kaçınmak, kendileri için daha yararlı olmaya başlayacaktır. Bu aşamada cinsel ve toplumsal davranışları, birtakım özel değişikliklere uğrayabilir. Öyle ki, öbür benzeşleriyle, yakınlarıyla çiftleşmeleri, önce ihtimal dışına çıkıp, sonunda da imkansız duruma gelebilir. Belki de

başlangıçta anatomilerinde, genlerinde, meydana gelen bir değişiklik, yalnızca o bölgeyi kendine yurt edinmişlerin kimi olanaklarından daha kolayca yararlanabilmelerini sağlamıştır. Ama ardından, çiftleşme çağrılarının ve devinimlerinin de yalnız kendi tiplerinden arkadaşları çekecek biçimde değişmiş olacağı, akla yakın gelebilir. Böylece bir kenarda sessizce yeni bir tip, yeni bir hayat şekli gelişmiş ve binikinci bey ortaya çıkmıştır.

Bu adı sanı bilinmeyen beye bakarken ya da onun hakkında birşeyler yazarken, ortaya ancak birtakım varsayımlar atabiliriz. Elimizdeki biricik kesin veri, kestane rengi takımlıdan dolayı yeni bir kahramanın söz konusu olduğudur, ama bu, basit bir belirti olmaktan öteye gidemez. Tıpkı vücudtaki kızartıların, bir hastalığın varlığını belirtmekten öteye gitmeyeceği gibi. Bu belirtiler, yeni kahramanın ne olduğunu anlayabilmemiz için sadece bir çıkış noktasıdır. İşe, en mütevazı yoldan, beyimize açık ve seçik bir ad takmakla başlayacağız, Kestane Rengi Takımlı Bey ya da Postanedeki Adam. Ardından öbür beylerden nerelerde ayrıldığını anlayabilmek için, yapısının ve davranışlarının hemen hemen bütün görünüşlerini elden geldiğince not edeceğiz. Böylece azar azar onun geçişini ortaya çıkaracağız.

Böyle bir kahramanı okurken/yazarken elimizdeki en önemli koz, gerek okuyucu gerekse yazarı olarak kendimizin kestane rengi takımlı bir kahraman olmayışıdır ya da "şehirici" yazılı mektup kutusunun bir buçuk adım berisinde olmayışımız. Bizim işimiz kahramanın karşısında yalnızca okuyucu/yazarı olarak kalmaktır. Bu tutum, her kendini bilen okuyucu/yazarı da bulunması gereken alçak gönüllülüğün ayrılmamızı sağlar. Ne yazık ki, insan denilen hayvanı okuma/yazmaya kalkınca, bu tutumumuza bağlı kalamayız. Öküzü öküz diye adlandırmaya alışmış olması gereken zoologlar bile, bu konuda derinlerden gelen bir çeşit üstünlük duygusundan kurtulmakta zorluk çekerler. Bu engeli aşmanın tek yolu, kahramana sanki bizimle ilgisi olmayan bir türdenmiş gibi bakmaktır. Öyleyse şimdi

kahramanı, teşrih masasına iki seksen uzanmış, yazılmayı ve okunmayı bekliyor varsayalım. Bakalım yazmaya ve okumaya nereden başlayacağız?

İlk önce kahramanımızı sıkı ilişki içinde olduğu öbür tiplerle karşılaştırarak işe başlayabiliriz. Dişlerine, ellerine, gözlerine, kafatasına ve daha başka anatomik niteliklerine bakarsak, bu şeyin besbelli gelişmiş bir memeli hayvan, bir primat olduğu anlaşılır, ancak mektup kutularının önünde dikilişi, gövdesinin sendeleyişi, kestane rengi takımıyla duruşuyla oldukça acayip bir primat. Bu acayipliği nasıl açıklamalı? Belki şöyle: Postane içinde bulunan binbir çeşit tipin giysilerini soyup uzun bir sıra halinde yan yana dizdiğimizizi, bu koleksiyonun içine bir de kestane rengi takımlı beyimizi, ama giysili ama soyunuk, soktuğumuzu düşünelim. Onu nereye koyarsak koyalım, yerini bulamamış olacaktır (bulmuş olmayacaktır, diye de yazılabilir/okunabilir). Sıranın en başında, en sonunda ya da içinde de dursa onu o topluluğun dışına bir yere koymak zorunda kalacağız. Çünkü acayipliği hemen göze çarpar. Bacakları daha uzun, kolları fazla kısa, omuzları goril irisi, yüzü oldukça çekici olduğundan mı? Hayır. Bu primat ya da kahraman tipi, kendine özgü öyle bir duruş biçimi bulmuş olmalı ki, bunun sonucunda yürüyüşü, oturuşu, elini kımıldatışı, dolayısıyla da ayağı, kıcı, sırtı, eli köklü bir değişikliğe uğramış olsun. Gören göze, yazan ele çok batan bir başka nitelik de, bu organların çıplaklık kertesinde yalın olması. Derisel bir çıplaklık. Başında, koltuk altında ve cinsel organının çevresindeki birkaç tutamın dışında, derisinde kil namına bir şey yoktur. Öbür primat türleriyle yapılan karşılaştırmalarda, onlardan şaşılacak denli ayrıldığı görülür. Romanı, öykü gibi kimi yazın türlerinde kışları, göğüsleri ya da yüzleri yer yer kılsız olan tiplere rastlanır. Ama bu binbir kahramanın hiçbirinde onun duruşuyla, duruşunun görünüşüyle bir yakınlık, benzerlik bulunamaz. Bu durumda yazınizi ilerletmeden önce bu yeni tipe kahraman ya da kestane rengi takımlı adam demek doğru olur. Bu

kendisi denli yalın olduğu gibi kendisini niteliyici bir andır da. Kaldı ki bu herhangi bir özel varsayımın etkisinde kalmadan takılmış bir ad. Bu belki bizim okuyucu ya da yazarı olarak belirli bir ölçüyü elden bırakmamamızı veya yansızlıktan sapmamamızı sağlayacaktır.

Bundan sonra yazarının -yoksa yazan elin mi demeli?-, birtakım betimlemeler yapması gerekecektir. Bu denli ayrıksı ve yalın duruşa sahip başka tipler var mıdır? Yazı dünyasında yaşayan bütün kahraman tiplerini gözönüne getirdiğimizde görürüz ki hepsi de koruyucu ve yaratıcı yazarlarının eline sıkı sıkıya sarılmışlardır. Bugün saptayabildiğimiz 36 olay ve binbir tip/hikaye arasında yazar elini sırtından atabilmiş olanlar kalem ucuyla gösterecek denli azdır. Kahramanın üzerine abanan bu kaşarlanmış elin hikayenin akışını, sürükleyiciliğini, sıcaklığını önleme konusunda önemli bir rolü vardır. Ayrıca, kültür güneşinin şiddetli yakıcı ışınlarının altında kahramanın aşırı su kaybetmesini ve derinin ışınların etkisiyle yanmasını engeller. Öyleyse, bu elin yok olması için, çok önemli nedenler gerekmektedir. Birkaç istisna dışında, kahramanların böyle bir fedakarlığa ancak büsbütün değişik bir ortama girdikleri zaman katlandıklarını görürüz. "Katip Bartelbley" gibi "yapmamayı yeğleyen" kahramanlar bile, öykülerine derinden derine işleyen o eli, üzerlerinden atmak isteseler de, bugüne aktaragelmek zorunda kalmışlardır. Kahramanları büsbütün o elsiz düşünmenin olanaksızlığından ötürü belki de. Moldoror gibi şirde yaşayan kahramanlar ise daha keskin bir profil elde edebilmek için yazarın elini bir ölçüde sırtından atabilmiştir. Ancak romanda yaşayan ve asıl kahramanı temsil eden tipler, ister bir ilkeyi bozmak için olsun, ister silik mi silik olsun, ister "ne oldu'nun altında kıvrılmıyor olsun genel olarak o kaşarlanmış elin hükmü altındadırlar. Ama yazar elini bir ölçüde aşip, geri plana iten ve handiyse ölümsüz dev tipler biryana bırakılırsa Kestane Rengi Takımlı Beyimiz, yaşayan o akıllı elin koruyuculuğuna sığınmış bütün öteki kahramanlara

oranla bambaşka bir tip olarak görülür. Yazıcı, bundan şu sonucu çıkaracaktır: Kestane Hengi Takımlı Beyimizin yeraltında, adada ya da değirmenler arasında serüvenci bir kahraman olması gerekir. Ne var ki, beyimizin gelişimi sırasında eşine az rastlanır, hatta hiç rastlanmaz bir olay meydana gelmemiş olsun?... Öyleyse bunu ortaya çıkarmak için geçmişini, hikayesini deşmek gerekecek, en yakın benzerini özenle incelemek gerekecek. Atalarından kopup ayrılan bu yeni tip hakkında, aydınlığa kavuşabilmek için, onu teknik bir olanak olarak çoğaltabilmek için belki de, başka izlerin ardınca yol sürmek, benzeşlerini gömüldükleri diplerden çekip çıkarmak gerekecek. Ama yüzyıllardan bu yana kıyıya itilmiş izleri, uçları burada sergilemek çok uzun sürer. Dahası onca yüzyıl boyunca biriken sayfaları şu güçsüz elin bir çırpıda kenara itebileceğini sanmak safdillik olur. Ancak en kolayından şu söylenebilir, belki: Kestane rengi takımlı adamın mensup olduğu kahraman tipi, ölümcülgillerden geliyordu. Bu ilk kahramanlar, hayvanlar alemi üzerinde egemenliklerini sürdürdükleri dönemde, ormanların kuytuluklarında yaşayan, yüpürgenlikle oraya buraya koşuşturan önemsiz yaratıklardı. Henüz öykü yiyici değillerdi, böcek yemekle yetindiklerinden ötürü. Bu küçük böcek yiyiciler yeni bir takım alanlara yayılmaya başladılar. Dağılarak çeşitli garip biçimlere girdiler. Kimisi böcek yiyicilikte karar kıldı, kimi ot yiyicilikte, kimi ise öykü yiyici oldu. Kimi güvenlik nedeniyle toprak altına çekildi, kimi düşmanlarından kaçabilmek için uzun deniz yolculuklarına çıktı, açık arazide dev değirmenler bulup savaştı kimi. Şunu bir kez daha belirtmeli, bu anlatıda, birçok kahramanın büyük bir övünçle anlatılan o devasa deniz yolculuklarından, dillere destan fırtınalı aşklarından, sürükleyici, heyecan dolu serüvenlerinden söz edecek değiliz. Bununla ilgilenen değiliz. Bunların çok sürükleyici birer

hikaye olduğunu biliyoruz. Ancak serüvenden serüvene koşan, bir aşktan bir başkasına konup başı dönen, hüznülenen, sevinçten kıvranan kahramanların başından geçen bu cilası parlak öykülerin altında, sıkışınca işemek zorunda kaldıklarının unutulması, ıskalanması doğrusu irkiltici.

Mektup kutularının bir buçuk adım önünde dikilen bu adamın ne gibi bir serüveni olabilir? Her şeyden önce, bizim onunla karşılaşmamıza bir göz atalım. Bu acayip kahramanla ilk karşılaştığımızda, ayrıksı ve o denli de ayrıksı bir niteliği olduğunu farketmiştik: kestane rengi takımıyla duruşu. Bu beyi Kestane Rengi Takımlı Bey diye adlandırmamızın nedeni de buydu. Ona uygun başka adlar verebileceğimizi de anımsatmalı, hele de geçmişine ilişkin kimi bilgiler edinince: İki Ayağının Üzerinde Dikili Duran Adam, Postanedeki Adam, Mektup Yazan Adam, Oturan Adam gibi. Ama bunlardan hiç biri ilk bakışta göze çarpan nitelikleri değildi. Bu yaratığın fotoğrafına bir katalogta rastlayacak olsak, bizi ilk şaşırtan şey, giysisi olacaktı. İyi ama, bu garip niteliğin anlamı nedir, neden postane içindeki öbür tiplerin arasından sıyrılıp göze çarpmaktadır? Giysi kuşanan tek canlı yaratık oluşu onu öbür canlılardan ayırıyor, bu doğru, ama bu durum öbür kahramanlar için de geçerli. Onu öbürlerinden ayıran, giysisine ek'lenen neydi?

Moda dergilerinin, patronların, çizim kataloglarının, ne yazık ki, bize hiç bir yardımı olmamakta, giysiye ek'lenenin ne olduğunu açıklayamamakta, tersine gizlenmekte. İşte tam bu noktada yazan elden umar beklemekle tehlikesiyle karşı karşıya gelmekteyiz: Yazmak ya da yazmamak, işte asıl mesele bu.

J.

Sedef Dicle Yaşatılan

İnanamıyorum, Sevmiyor Beni

Susmak. Kanamak. Akan kanın nasıl da damladıği boşluğa, izlemek izleyebilmek... Sabit, donuk, fersiz gözlerle... Umudun seni terkisinden attığı o yerde - yüzükoyun kapaklandığından olsa gerek- fark edememişindir ilk anda: Doğrulup sızlayan yaralarınla yürümeye başladığından karşılaştığın o manzarayı.... kolay olmamıştır kabullenmek kabullenebilmek.

Zamanla ikna olursun geleceğin sandığın gibi gelmeyeceğine; çünkü don tutmuştu ekinler. Yüreğinde o tanıdık iklim: Verimsiz. Dudaklarını değdirmediğin meyveler çağırır da seni bir bir, payına düşen, dikenli kabuklardır yalnızca: Soyman olanaksız! Zamanla ikna olursun zamanın mucizeler yaratmadığına, yaratmayacağına. Önünü ardını hissetmedem kendi "bildiği" yolda -ayrı ayrı- yürüyüp giden bedenlerinizi izlersin, beklentisiz..

Yıkım denkleminin sağ tarafına düşen sevgisizlik ve sadızım, gizli iktidarıyla bakışlarına çöker..Çöker?.. Ve çökertti seni yiten... Yiten?.. Yiten duyguların açtığı gedik.

Gece çöreklenince aydınlığına, tanık ararsın varlığına, "kendin" olduğuna. Gece boğar, gece örter çılgınlıklarını hücrende. Gibi görmelerin efendisi bir gülüş oturur dudaklarına. Olup bitenden etkilenmemiş, kayıtsız ve güçlü olduğunu duyuran başkasına. Suskunluğun kapatır, suskunluğun gömer o gömülmez. Ayrıt edilmez olur fiillerinin gerçeğiyle sahtesi.

Oysa hala pır pır etmektedir yüreğin, hala O'nu özlemektir dudakların, ellerin. Ürperirsin. Göğüs kafesinin içinde kanatları koparılmış bir güvercin aralıksız galgalamaktadır soluk borunu.

İçini oyan anılar, tiknefesliliğin... Kalakahrısın yolda. Dimdik yürümeyi de yıkılmayı da bir başına: Beceremezsin. Tanrılara yaraşan bir sarsılmazlığın hasreti yakarken gözlerini, çömelir olduğun yere, kıpırtısızlaşırısın. Kendi üstüne katlanıp dertop olan bir böcek gibi..

Katlanılmaz bir ağırlıktır artık gövden, görevlerin. Kaygı veren bir yükürgeçmişin, bugünün, geleceğin.

Dayanılmaz bir ağırlıktır içindeki O... Yadsımak istersin bir zamanlar... Yadsımak istersin seni sen kılan gerçeğiği... "Hayaldi hepsi!"

Söküp çıkarmak istersin kendini, O'nu seven kendinden. Söküp çıkarmak istersin O'nu geçmişinden, geleceğinden... Burgu burgu oyar içini düşlerinde O ve sen.

Kırılmış aynalarda kendini ararsın parça parça. O'nu ararsın soluk yansımalarda. Ve gördüğün göreceğin, silinmeye yüz tutmuş yüzlerinizdir sadece.

Düşle gerçek, yanlısamlarınla olaylar arasındaki sınır pasport vermez sana. Kurgularından sıyrılıp gerçeğe atılmak istersin alabildiğine. Aşkın mil çektiği gözlerine inat görmek istersin kendinden ötede neler olup bittiğini. Bütün hamlelerin boşa çıkar, boşluğa çıkarır seni yollar, boşluğa yollar seni tüm arayışlar. İster berisinde olduğunu düşün sınırların, ister tam üzerinde ve istediğin kadar aldat kendini katıksız gerçeğin peşinde... Gördüğün göreceğin, silinmeye yüz tutmuş o sınırları çizenin sen olduğundur. Kendinden öteye geçemezsin.

O'nda özel bir yerin olduğuna inanmışken önceleri, bu inanca bağlayıp zenginleştirdiğin kendini kendinden iplik iplik çözüp koparmak istersin. İç hazineni sarıp sarmalayan ve seni sen kılan ibrişimi bu kez, öfkenin alevine tutmak istersin... Yanarsın. Sakatlanırsın. İz bırakan yalımlarında tutkunun ve nefretin, aydınlanırsın: O'nu da sakatlamışlar, onları, bizi, hepimizi... Örselenmiş bir çocukluğun izini sürerken ötekinde, kör noktaya takılıyor kendi örselenmişliğimiz. "Sağlıklı olan, sağlıklı düşünen benim!" diyerek kuşkuyla yönelirken ötekine, içimizi kemiren kurtların eşliğinde çürüyoruz. Çürüyoruz, karşılaşıp da tanımadan geçip gittiğimiz sevgilerin çözüldüğü o yerde. Apansız bir elvedanın bizi fırlattığı uçurumda, sisler içinde yürürken herbirimiz; "Kör topal ve şaşkı olan, sürünen, sürüklenen ben değilim!.." Ve sevginin düşmanı gurur, gem vurur yürekli itiraflara, gem vuru insanlığına.

-Bağışla, öyle söylemek istemedim. Ne kadar kızsam da, öfkelensem de kin tutmadım sana, tutamam. İçimdeki

çocuğa şefkat göstermeyi öğrendiğimden beri, suçlayıp yargılamıyorum, karalamıyorum kimseleri. Tek yapabildiğim katılışp taşlaşmak. Senden uzaklaşmaya çalıştıkça parça parça etler kopuyordu gövdemden. Başka ne yapabildim ki! Tüm inanmışlığuma, adanmışlığuma rağmen mecburdum sana veda etmeye. Mecburdum çünkü bir "hayal-et" tin sen. Beni yıkan kendi yansımalarım, kendi kugularımdı. Sevdiğim "sen" değildin, bağışla...

Zamanla ikna olursun geçmişin sandığın gibi geçmediğine. Donayazan tutku, sönmeye meyilli ateş ve gitgide büyümesi damlaların, irkiltir seni. Bıçaklandığın o yeri unutmak unutabilmek: Olanaksızdır! Beklemediğin bir tarzda en zayıf yerinden vurmuştur seni. Üstelik O'na en zayıf yerini kendin göstermiştin, güvenle. O'na güvenmiştin. O'na: INSAN'a... Anıydıkça büyür damlalar. Anıydıkça için içine akar. Sağnak olup hiçliğe yağan o kanın geldiği damar: Hangisi? Bulamazsın, bilemezsin... Nedenler öylesine belirsiz ki... gözlerine saplanmış, yüreğini deşmiş, ellerini doğramıştır gerçek. Nihayet keşfedersin sana karşı asil hislerini: "Beni hiç sevmedim! Sevmiyor! Sevmeyecek!"

Konuşmak. Kanamak. Akan kanın nasıl da damladığını boşluğa, izlemek izleyebilmek... Sabit donuk, fersiz gözlerle... Damlaların büyümesi mi irkiltir seni? Sağnak olup hiçliğe yağan o kanın geldiği yer: Neresi?.. Gözbebeklerinin büyümesi mi yoksa, varoluşunu duyuran başkasına. 'Başkası'nda nasıl da var olmadığını, kendinde bir fidanken O'nda toprak olmadığını gözlemek gözleyebilmek... Tutkunun söküp çıkardığı köklerini yeniden ekebilecek misin? Nereye, nasıl, ne zaman ve neden? Benzeri bir senaryo, benzeri bir mizansen durmadan tekrarlanıyor diye mi?" Oyundu hepsi!"

Ve perde! İşte O'nun repliği:

Bir okyanustur sahne. Önce vargücüyle dibe bastırır seni, anlamsızlık, önemsizlik, değersizlik duygusu. Sonra bırakır. Ne kadar güçlü bastırılmışsa ("bastırılmışsan") ve ne kadar yoğun duyumsamışsan varoluşunu, o kadar büyük bir basınçla su yüzüne

fırlarsın, kediliğinden... Orada, güneş ışığının dalgalarındaki kırılışını görüp anladığında: "İşte sahne, işte rolüm! işte beni ayrıksı kılan yan tüm ölümlülerden..." Mutlak olmayışını, sıradanlığını özümsemiş sıradışı bir oyuncusundur artık. Oyun ve yaşam, oyuncu-izleyici-yazan sende kaynaşmış, dünya denetleyemediklerinin yönemtimisiyle sınırlanmıştır. Başkalarının gözünde bir şey olmak için, göz boyayıcı bir imge yaratırsın kendine. Yanısamalarla, düşlerinle, arzularınla, olmak istediğin kendinle belirler bu benlik imgen. Başkalarının gözünde edindiğin kimlikle, var olma mücadelesi verirsin sahnede. Onlar için bir şey olduğuna inanmadır tutunmasını sağlayan. Anlamalı, önemli, değerli olduğunu onaylayan tanıklar ararken çevrende, aslında kendini, salt kendini var etmek için giriştiğin eylemleri özveri maskesinin ardına gizlersin. Güç bulursun maskelerinin ardında. Bilinçli yada bilinçsiz sahtekarlıklarınla oynayıp durursun ömür boyu. Çıplak ayaklarıyla bastığın cam kırıklarının üstünde gülücükler dağıtırsın çevrene. Ve akan kanının altına kağıtlar serersin ağlamadan. Gerçeği emip yansımaları yansıtan kağıtlar...

Yazmak. Kanamak. Damla damla erişmek ötesine. Gerçeği, bütünü, bütün gerçeği akıtma çabasıyla oluk oluk boşalmak. Oyuklar bırakarak yitip giden ne varsa içinde, dışında görmezden gelmeye çalışarak... Çalışarak yaşamını doldurduğun yansımalarına kapılmak. Avunmak, oyalanmak için bile bile aldatmak kendini... Dünyayı damlacıklara sığdırabilir misin? Ya aşkı? Yazmak. Kanamak. Oluk oluk hiçliğe akan kanı bir şişeciğe doldurup, ta dibine okyanusun, bastırarak...

↓

Atillâ Aktuna

Kuyu

Tek sorun aynı düşün paylaşp paylaşmadığımız...

John BERGER, G.

I. Yazarın yaptığı umudun yaratılarda büyütülmesiye, gül değil, laleler yetiştirmeye çalışılmasa - mavi, masmavi laleler, alsemenderler-, bu alsemenderlerin koptuktan birkaç dakika sonra yokolacağını bilmekse ve bu bilis yeni laleler yetiştirmeye engel değilse; yeni bir tohumu almak, onu sulamak, güneşin önüne koymak, büyümesini, boy atmasını beklemek ve sonra bu büyüyen alsemenderlerin koptuğunu, kendisinden de koptuğunu gözlemlemekse (gelsin yeni tohumlar da nereye kadar?); hayatın bunca anlamsızlığında hayata bir nebze anlam katabilme çabasıysa; dibe inme ve dipte ne olduğunu görme uğraşıysa; her yazdığıyla kuyunun dibine biraz yaklaşmak ve dipte ne olduğunu bilerek bir adım daha atmaksız yazar cesurdur.

Peki bu cesaret nereden gelir? Daha açık bir biçimde neden yazıyor bunca yazar? 'Uçurumdan kurtulmanın tek yolu; ona bakmak, derinliğini ölçmek ve kendini o boşluğa bırakmaktır.'

Bir yazarı gerçekten keşfetmek, onun bir kitabından büyük zevk alıp diğer kitaplarını da bir solukta okumak mıdır, onun neden yazdığını anlamaya çalışmak mıdır? Kanımca birinci yaklaşım buzdağının ne kadar görünen kısmıysa, ikinci yaklaşım da o kadar görünmeyen kısmıdır.

II. Kuyunun dibinde su yerine kum bulmak. (Bilmiyorlar mıydı?) işte yine de her şeyin bittiği an.

Sylvia Plath son bir çabayla o kumu turnaklamıştı, belki suyu bulurum diye ve sonra o hep yanında taşıdığı sırça fanusu kuyunun duvarına çarpmıştı. Pavese de kendi kuyusunda kumlu dibe dokunanlardandı.

III. Herkesin farklı bir yol izlediği, kendi doğrularını kendi bulma çabası içinde, kimileriye (bir çokları) o kuyuları görüp bakmamayı tercih ediyorlar ve dönüp gerisin geriye kendilerini 'yaşamın kollarına atıyorlar'. Kendi kuyusunu görmezden gelmeye ne ad verirdiniz?

Esaret?

Bir diğer grupsa başkalarının kuyularına iniyor. Onların kuyularında kendini keşfetme çabası bu. Her kuyu birbirine benzer diyen gerizekahlılara cevap veriyorlar sanki. Bazıları işi abartıp o yazarların ipiyle dibe ulaşmaya çabılıyor. Birincilere örnek Julian Barnes, 'Flaubert'in Papağanı', keşfettiği kuyunun dibinde herkesten daha büyük bir heyecan duyuyor. Flaubert'in dokunduğu taşları özenle okşuyor. İkincilere örnek Peter Ackroyd'sa Oscar Wilde'in o zaten ipince kalmış, inceltilmiş ipiyle; yani onun dilini, cümle yapılarını kullanarak 'son vasiyet'i yerine getiriyor. İkisi de alsemenderlerine daha önceki alsemenderlerden aşş yapıyorlar.

IV. Esaret uçurumdan kurtulmak için gereken boşluğun bulunamamasıdır. Biz dipsiz kuyular arıyoruz.

↓

Markesin farklı bir yol

izlediği, kendi

doğrularını kendi bulma

çabası içinde,

kimileriye (bir çokları)

o kuyuları görüp

bakmamayı tercih

ediyorlar ve dönüp

gerisin geriye

kendilerini 'yaşamın

kollarına atıyorlar'.

Kendi kuyusunu

görmezden gelmeye ne

ad verirdiniz?

Orhan Selim

Deha

O kimdir?

Aklı sınır tanımayan, bilinenlerden bilinmeyene ulaşan, kimsenin göremediğini gören, bilinmeyen alemlerin rüyasına yatan, tanrılara başkaldıran o çılgın kaşif kimdir?

↓

Görkem Kiter

İnsan Haritası

Puslu Kıtalar Atlası'nda Bünyamin, casusların başı Büyük Efendi'yle girdiği varlık tartışmasında, varolanın varolmayandan yaratıldığını söyleyen ve herşeye sahip olmayı hedefleyen bu adama karşı 'Güç ancak ölümleri korur' diyordu. Casusların başı, güce, varlığını sürdürmek için ihtiyacı olduğunu öne sürüyordu. Tıpkı diğerleri gibi. Peki güç neydi? Kaynağı neydi?

Dünya üzerinde hedeflenen güç, gücün nerede olduğuna ilişkin karmaşadan dolayı bizi sürekli farklı yollara çeker. Herkes gücü damarlarındaki kanın varlığını belli bir zaman sürdürebilmek sanır ama bu bir amaç değil, aslında yalnızca gerekli bir başlangıçtır. Eğer bizi bekleyen yolculuk ölümlü yaşamımızın ötesinde, ruhumuzda da devam edecekse, insan gücün yalnızca dünyadaki varlığımızı sürdürmek kaygısıyla ilgili olduğu fikrinden sıyrılmalıdır. Varlığını sürdürmek kaygısıyla aranan güç insanı bir kısırdöngüye sürükler. Bir ölü bu kaygıdan ve bedenden sıyrıldığı için güç ona zarar vermez hale gelir. Onun gücü sadece bir düşünce olduğundan onu korur ve yüceltir. Ölü bize gücü bir cisim gibi elimizde bulunduramayacağımızı hatırlatır. Ölünün düşüncelerinden habersiz olduğumuzu sansak da bir ses kulağımıza bunları fısıldar.

Puslu Kıtalar Atlası bu fısıltular arasında geçiyor. Yedi bölümün her biri bir hikayeye başlayıp başka diyarlardan gelen hikaye kahramanlarıyla Konsantiniye'ye dalyor ve romanın asıl kahramanı Uzun İhsan Efendi'nin düşüncelerine dalyor. Uzun İhsan Efendi hayatını rüyalar vasıtasıyla dünyayı keşfetmeye adanmış bir adam. Rüyalari sayesinde hazırladığı atlası, maceraya atılmaya karar veren oğlu Bünyamin'in yanına veriyor. Delikanlının ilk macerasında, katıldığı bir fetihle hayatı bir anda alt üst oluyor. Khabusa dönüşen günlerinin ve çaresizliğinin labirentinde yönünü ancak babasının Dünya Atlası sayesinde bulabiliyor. Düşmanın elinden kurtardığı casusun kendisine verdiği kara parayı zamanında yerine ulaştıramayınca, herkes onun peşine düşüyor. Yüzünden ağır yara alan delikanlı, bu halini fırsat bilip farklı bir kimlikle Konstantiniye'ye dönüyor. Orada babasının gözlerinin oyulup, kulaklarının ve burnunun kesildiğini ve bunu yapanların kendisini arayan casuslar olduğunu öğrenince, atlasa ve içinden gelen sese kendinden bile daha çok güvenir oluyor. Çaresizce babasını aramaya başlayan Bünyamin bir süre sonra içindeki sesin babasına ait olduğunu anlıyor. Dünyanın şeklinin değil ruhunun peşinde olan babası yazdığı atlasla keşfettiğini oğluna mal ediyor.

Katıldığı dilenciler loncasında casusların başı Büyük Efendi'yi boğulmaktan kurtarıyor. Böylece kara parayı arayan kişiyle de burun buruna gelmiş oluyor. Büyük Efendi'nin ölümüne kadar yanından ayırmadığı Bünyamin'in ölüme karşı kayıtsızlığı delikanlıyı ve babasının yönlendirdiği düşüncelerini ayakta tutuyor. Büyük Efendi dünyanın dört bir yanından topladığı bilgileri iktidarının devamı için kullansa da asıl amacı boşluğu (hiçlik) ele geçirmek. Kitapta geçen efsaneye göre, boşluk kara paranın içinde. Eğer ona ulaşırsa zamanı tersine çevirip dünyevi

Uzun İhsan Efendi

hayatını rüyalar

vasıtasıyla dünyayı

keşfetmeye adanmış bir

adam. Rüyalari

sayesinde hazırladığı

atlası, maceraya

atılmaya karar veren

oğlu Bünyamin'in

yanına veriyor.

Delikanlının ilk

macerasında, katıldığı

bir fetihle hayatı bir

anda alt üst oluyor.

Khabusa dönüşen

günlerinin ve

çaresizliğinin

labirentinde yönünü

ancak babasının

Dünya Atlası

sayesinde bulabiliyor.

gücünü koruyabilecek. Boşluğun varlığını bilse de topladığı bilgiler ona ancak mekanın bilgisini veriyor. Mekan, üzerinde yaşadığımız dünya olarak tek ve içinden çıkılmaz olan yer. Bu mekanda bilgiyi ve iktidarı birarada barındırabilmek mümkün mü? Ne bilgisini bilinçsizce taşıyan Bünyamin'in ne de iktidarın esiri olan Büyük Efendi'nin çabaları dünyaya ve bedenlerine kısırlılıklarından dolayı sonuç vermiyor.

İktidarın temsil ettiği maddiyat ve bilginin ardındaki ruh mükemmelin asla birbirine kavuşamayan iki parçası. Bilgiye sahip olmayan iktidar, iktidara sahip olmayan bilgiden daha kötü gözüküyor. İktidar yok olsa bile bilgi boşluğun içerisinde kendi varlığını sürdürür. Herşeyin, iktidarın bile özünde yatan bilgi olduğundan Büyük Efendi de kendi özüne dönmeye çalışan biri. Bünyamin'inse tek bilgisi, içinden gelen ses...

Bünyamin, içinde gizlediği ruhun kılıfı olmaktan öteye gidemese de bilginin arayışını sürdürüyor. O, 'insan'daki şekilsizliğin üzerine işlenmiş, rengiyle kokusuyla bir birey olarak karşımıza çıkıyor. Atlastaki gerçeklik payları bir elekten süzülür gibi onun üzerine serpiliyor. İnsan ruhu her şekle girmeye o kadar müsait ki tek yapması gereken içindeki yaygaradan belli bir yoğunluğu çekip çıkarmak. Her birey farklı bir yoğunluk, farklı bir alıntı. Bünyamin de Dünya Atlası'ndaki herhangi bir yoğunluktan başka bir şey değil.

Bilgi dünyada mıydı yoksa insanda mı? Uzun İhsan Efendi'ye göre bilgi insandaydı ve onun ruhu bu iş için biçilmiş kaftandı. İnsan bilgiyi aklıyla buluyor ve onu ruhunda taşıyordu. Bu yüzden gözleri oyulup kulakları kesildiğinde herşeyi daha iyi görmeye, duymaya ve anlamaya başladı. Ruhunu yaşadıklarına göre biçimleniyordu. Ama bu biçimi dünya üzerinde buluyordu ki bu da bilginin mekanıydı. Uzun İhsan Efendi bunu kabullenmiş olduğu için mekanı yadsımıyordu: 'Her şey ben ve benim düşüncelerimden ibaret olsa da bu dünyada yaşamak zevkli bir şey.' Yine de bilgiyi Descartes'tan yola çıkarak önce şüpheye, sonra varolduğuna inanarak kendine ve kendi gerçeğine mal ediyordu. Gerçeğini rüyalarında ararken ortaya çıkardığı atlas böylece insanı ortaya çıkardı. Eğer insan bilginin kaynağıysa bu atlas dünyanın bilinmeyen yüzünün yani insanın keşfi olacaktı.

İnsan yaşadıklarıyla mı yoksa düşünceleriyle mi bilgiye ulaşıyordu? Descartes Varlığını ispatladığı herşey için düşüncesini kullanıyordu. 'Düşünüyorum öyleyse varım' dediğinde sadece kendi varlığını ispatlıyor gibi gözükse de kendinden yola çıkarak Tanrı'nın ve daha sonra da dünyanın varlığına ulaşıyordu. Böylece kendi gerçeğinden sıyrılıp bütünsel gerçeğe ulaşıyor. Düşüncelerinden yola çıktığı için pratiklerin bilgilerinde şüphe yoluyla reddediyor olabilir mi? Düşünceden yola çıkması pratiklerin bilgisini reddettiğini göstermez. Yapılan sadece pratiklerin gerçekleştirdiği mekanı, dünyayı, akla ispatlamaktır. O'nun bulunduğu gerçek dünyadaki çok yönlülüğün zemimidir.

Kendini ispatlamak için düşünceli, düşünmek içinse boşluğu kullanıyor. Boşluğun

Bilgi dünyada mıydı

yoksa insanda mı?

Uzun İhsan Efendi'ye

göre bilgi insandaydı

ve onun ruhu bu iş

için biçilmiş kaftandı.

İnsan bilgiyi aklıyla

buluyor ve onu

ruhunda taşıyordu. Bu

yüzden gözleri oyulup

kulakları kesildiğinde

herşeyi daha iyi

görmeye, duymaya ve

anlamaya başladı.

Ruhu yaşadıklarına

göre biçimleniyordu.

bilgisi sonsuzluk. Boşluk üzerinde düşler vasıtasıyla herşey yaratılabilir. Dünya'nın yaratılışı da buna bağlıdır. Çünkü dünya varılmayandan yani hiçlikten yaratıldı. Hiçliğin diğer adı 'Boşluk'tu ve onun artan parçası karanlıkla insana verildi. Bu karanlık üzerinde düşlerini yaratan insan da 'herşey'e ulaştı. Tıpkı Uzun İhsan Efendi gibi: 'Düşünüyorum ama sadece ben var değilim. Düşündüğüm için asıl sizler varsınız; sizler ve yaşadığımız dünya.' İşte bu düşüncenin bilgisi. Peki ya deneyimlerimiz?

Deneyimlerimiz bize hikayeler yaratan yaşam alıntılarıdır. Herkesin bir çok hikayesi vardır. Hikayelerin hepsi tek bir mekanı paylaştığı için bize olduğu kadar yaşadığımız dünyaya da aittirler. Bu yüzden de bir zincirin halkaları gibi birbirlerine sıkıca bağlıdır. Öyle olmasaydı biz Descartes'in düşüncelerini ya da dünya üzerine bulunmuş tüm bilgileri nasıl elde edebilirdik! Demek ki pratikler belli bir birikimin üzerine oturtulabilir. Pratikler insan düşüncesiyle temelleniyorsa, düşünen ve düşündüğü için varolan insansa, bu pratiklerin ve düşüncelerin yaratıcısının insan olduğu fikrini kanıtlar. En azından dünya üstündedir.

Keşif bulmadır, insanın çıkış noktasıdır. İnsan aklıyla keşfeder. Varolanı keşfetmek deneyimle, varolması isteneni keşfetmek arayışla mümkündür. Her deneyim bir arayış olabilir. Tecrübe edilen şey ne olursa olsun aklın bundan ortaya çıkardığı önermeler insanın arayıştaki yönünü çizdir. Neyi arar insan deneyimleriyle? Belki de mutluluğu arar. Her deneyim onu mutluluğa biraz daha yaklaştırır ama ardında keşfedilenler de yeniden uzaklaştırır. Deneyime açık olmak ne demektir? İnsan deneyimleriyle mi varolur? Bir öğrenme yöntemi olarak alındığında deneyime açık olmak kulağa hoş geliyor. Bu, insanın toplumsal sınırlanmaların ve kültürel belirlemelerin ötesindeki beni arayışı da olabilir. Deneyimler çoğaldıkça dünya üzerine söylenmiş birçok şey öğreniliyor, yaşanıyor. Sadece deneyime açık olan kişiler, herşeyi bir kez yaşayarak yollarına devam ederler. İstüne kafa yorulmayan bu varoluşa her yönden tartışmaya açık bırakır kendini. Bu deneyimin bilgisinin azımsanması anlamında algılanmamalı. Peki insan nerde deneyimler, nerde keşfeder?

Mekan üzerinde deneyimleyen insan, aklıyla kendine yeni çıkarımlar bulur. (Burada akıl mı, sezgi mi denmeli, tartışılır.) Bu çıkarımlar dünyada işe koşulluklarında yeni deneyimlerle karşılaşır ve yeni fikirler ortaya çıkar. İnsan hikayelerini bu süreç yaratır. Hikayelerin Uzun İhsan Efendiler'de yaratımı içte başlar, Bünyaminler'deyse dünyada varolur ve sonuçlarıyla bizlere geri döner. Onların sorunu bu yaşantıların sadece tek bir ekleminde yer almalarıdır. Öyle olmasaydı insanı teori ve pratik diye ayırmaya gerek kalmayacaktı. Ve böylece ortaya tek bir insan haritası çıkacaktı. Hiçbir bölünme olmadan...

↓

Kendini ispatlamak

için düşünceli,

düşünmek içinse

boşluğu kullanıyor.

Boşluğun bilgisi

sonsuzluk. Boşluk

üzerinde düşler

vasıtasıyla herşey

yaratılabilir.

Dünya'nın yaratılışı da

buna bağlıdır. Çünkü

dünya varılmayandan

yani hiçlikten

yaratıldı. Hiçliğin

diğer adı 'Boşluk'tu ve

onun artan parçası

karanlıkla insana

verildi. Bu karanlık

üzerinde düşlerini

yaratan insan da

'herşey'e ulaştı.

H.Ertuğ Uçar**Keşif**

Yürüdük, yürüdük, ölçülemez mesafeler yürüdük, turmandık... ya da biz duruyorduk, şehir geçti altımızdan, asfalt geçti, toprak, taş, inan bana bir nehir bile geçti altımızdan.. yürüdük, o yüksekteydi, yürüdükçe o değişti, o değişikliğe yürüdüğümüzü anladık. Meydanlar geçtik, köprüler, çeşmeler. Gökyüzüne baktık, pürüzsüz bir mavi üstümüze tül gibi indi. Çocuklar gördük köpekler, böğürtleninden yedik, suyundan içtik. Başımızı kaldırıp ona baktık gördük de.. o da bizi gördü, sonradan farkettik şehrin bizi gördüğünü, balkonlar, pencereler bizi gördü, bakışlarımızın ördüğü dokumaya baktım: gerildi, gerildi, herbir parça şişti, kızardı: damarlar gördüm, birbiri üzerinden geçip gözden kayboluşlarına bakarken renkleri değişti, daha parlak, metalik bir hal aldılar. Kabloların, tellerin oluşturduğu ağ gökyüzünü görmemi engelleyecek kadar yoğundu. Birden ışık geldi üzerime, yukarı bakınca bir balıkçı ağı gördüm, sonra o inceldi, inceldi: neredeyse şeffaflaşmışında farkkettim hızla boşluğa inen örümceği. Ardından hepsi yokoldu. Kırmızı bir tabelada, unuttuğum ismi yazılı sokağa girip turmanmaya devam ettik. Yürüdük. yürümeden şehri keşfedemeyeceğimizi bilerek yürüdük. Yürümeyen birine şehrin hiçbirşey veremeyeceğini bilerek yürüdük. Şehrin, meydanlarından, yapıardan, sokaklardan değil, bunlar arasında çizdiğimiz çizgilerin oluşturduğu dokumadan, bu dokumanın üzerine ilişkilerle örülen desenlerden oluştuğunu bilerek yürüdük.Yürüdük, güneş döndü, yükseldi bizimle beraber. Kıvrılarak, dönerek, devinerek, altımızdaki canlıyı hissederek, taşı, toprağı, bitkiyi, gölgeleri ezerek yürüdük: yürüdüğümüz yolları tabanımıza çizdik. irtifamız değişti, kalp atışımız, duyularımız, çok kısa sürede çok şey gördük. Mekanda yolculuk, zamanda yolculuk oldu.. bunları anlatmak istedim: sana baktım, göremedim. Tüm çıktığım yolu koşarak indim: sokaklar, köprüler geçtim. Her yere baktım. Yoktun. Önce korktum, sonra anladım. Anladım ki 'herkes kendi cennetinde yürüyordu'*

↓

* 'Herkes kendi cennetinde yürüyordu', Ayşegül Kurantoğlu'nun Hayalet Gemi'nin 31. sayısında yayınlanan Keder Labirentinde Yolculuk adlı yazısından alıntılanmıştır.

Ergun Kocabıyık**Böbrek Taşı**

Yıllardır böbreğindeki taşın çilesini çeken bir adam varmış. Bir türlü, ameliyat olmak için gereken parayı biraraya getiremiyor. Ne yapsın, doğuştan fakirmiş adam; tıpkı doğuştan böbrek hastası olduğu gibi. Bütün gün itilip kakıldığı yetmiyor, bir de kendi öz böbreği ihanet ediyormuş ona. Şiddetli böbrek ağrılarıyla kıvrıyor, içindeki bu şeytan taşına lanetler yağdırıyor. O güne kadar sayısız hastane ve özel muayenehane dolaşmış ama paranın yanında arada bir sevap da kazanmak isteyen merhametli birine rastlayamamış. Fakat sonunda talih gülmüş onun da yüzüne. Karanlık hastane koridorunda beyaz önlüğüyle bir kurtarıcı gibi parıldayan doktor aynen şöyle demiş ona, "Hiç üzülme, seni ağrılardan kurtaracağım, tek kuruş para da almayacağım...". Dünyada hâlâ iyi insanların yaşadığına inanmaya başlayan adam, çocuklar gibi sevinmiş; kirgin olduğu tanrısıyla tekrar barışmış. Gerçekten de sözünde durmuş doktor. Birkaç gün sonra ameliyatı gerçekleştirmiş. Adam aılıp kendine geldiğinde doktorun yanı başında durduğunu görmüş. Elinde, değerli taşların konulduğu minik şık kutulardan birisini tutuyormuş. Adam yüzünde minnettar bir gülümsemeye kurtarıcısına bakmış. Doktor, kutunun kapağını açıp, içinden nohut büyüklüğünde bir pırlanta çıkarmış ve heyecanla konuşmaya başlamış: "Böyle bir olaya ilk kez rastlıyoruz... Bi-Bir mucize bu..." Adam şaşkın bakışlarla doktoru dinlemeye devam ediyormuş. "Böbreğiniz size çok çaktirdi çaktirmesine ama buna değdi doğrusu..." Taşı özenle işaret parmağıyla baş parmağının arasına almış doktor ve gözlerini ayırmadan pencereden gelen gün ışığına doğru tutmuş. "Şuna bakın! Gerçek bir pırlanta bu..." Hayranlıkla yataкта yatmakta olan adama bakmış. "Sizinki bir böbrek değil, altın yumurtlayan bir kaz adeta..." diye sürdürmüş konuşmasını. Narkozun etkisinden tam olarak kurtulamamış adam, rüyada mıyım yoksa gerçek mi bu duyduklarım diye soruyormuş kendi kendine. Taze ameliyat yarasını kollayarak gayretle doğrulmuş yattığı yerden ve bir annenin yeni doğduğu bebeğine duyduğu şefkatle uzanmış doktorun elindeki taş. Büyülenmiş gözlerle taş bakan doktor, aniden kendine doğru çekmiş taşı. Yüzündeki o hayranlık maskesi düşmüş altından, elinden silah alınmak istenen bir muhafızın sert ve tehditkar ifadesi çıkmış. "Yoo!" demiş. "Hayatta olmaz.... Evet para almayacağımı söyledim ama böyle bir armağanı reddedeceğim anlamına gelmez bu".

↓

"Böyle bir olaya ilk kez rastlıyoruz... Bi-Bir mucize bu..." Adam şaşkın bakışlarla doktoru dinlemeye devam ediyormuş. "Böbreğiniz size çok çaktirdi çaktirmesine ama buna değdi doğrusu..." Taşı özenle işaret parmağıyla baş parmağının arasına almış doktor ve gözlerini ayırmadan pencereden gelen gün ışığına doğru tutmuş.

Bilindik Bulgular

Olduklarından daha zeki görünmek için, gözde komiklerden seçtiği pasajları, yersiz ve zamansız yineleyenler; yeni bir ara tür olduklarını bilmeden, gündem tarihçilerin araştırma ünitelerinin küçük bir kısmı olmaya bile değmeden, katar katar turnalar gibi süzülerek yaşıyorlar. Oysa benim bulgularımın sıralamaları ve ne oldukları beyliktiler; önce aşk sonra ev ve sadakat. Hiç bir şey yapmaya gerek yok ki ya da birşeyler yapmadan yaşayamam. Herkes eline bir değnek alır, dönüšte bulguların kanıtları böğürtlen lekeleri olasılığı gözardı edilip en güzel kıyafetler seçilir, çevredeki keçi sürülerinin varlığı patika kelimesinin körüklediği aptalca heyecanı destekler. Keşif mi ki bu? Papazın düzüne çıkıp karpuz tarlalarına dalmalar mı keşif? Tanrılar belami versin benim, geçmişimi düzeyim! Ya o varoluşumuzu kabulleneme ısrarı, iki kere iki dört ulan işte! İnsan denen mahlukat suyun altında nefes alamaz, ölü. Zaten solunum sisteminin buna uygun olmayışı başta belli. Yok! yine de ısrar edeceksin değil mi köpeğin dölü? Dünyanın en işlek bölgesindeki bir adada bulduğun, mağara bile denemeyecek şeyi, ilk kez senin keşfettiğine inandır kendini. Buldun da bir bok mu geçti eline? A tabii! merak etme, bekle, galaksiler arası bir madalya takacaklar, suda solumaya programlanmamış ciğerlerini koruyan göğsüne. Kusmanın keşfidir en gerçek olan. Canın burnundan çıkar çünkü kusarken ağzın sulanır gözlerinden yaşlar gelir. Öğüre öğüre çıkar gerçek ortaya. Bağırsaklarındaki kılcal damarlar ve emici tüylerle ilgili edinilmiş okul bilgileri aklına gelir. Bu bilginin bir gün gelip te işe yaradığı fikri kusma hissini artırırken, dışarı çıkan besinlerin sana can veren kısımlarının henüz bağırsaklara ulaşmadığı için emilemediğini ve dolayısıyla ziyan olduğunu anlarsın. Hay hay! oysa hepimiz biliriz ki israf dinimizde de haramdır. Klozete nişanlandığın kusma başarısızlığına basarak doğrulursun; evde boşboşuna yanan lambaları söndürüp muslukları iyice sıkarsın, çünkü dünya üzerindeki dönen her akşam sola doğru açılır sağa doğru kapanır; keşfedilmiş bilginin yükü tiskinti verir, mide özularını kusarsın. Kusmak zorlaştıkça, insanlara karşı sonsuz tahammüllü geçen yılların aslında ne kadar boktan yıllar olduğunu keşfettim, şu anlaşıldı ki iyilik denen yalta aslen tahammülden ibaret. İyilik miyilik yok aslında onun yerine tıpkı temayül tereddüt, tedavül gibi sokulu bir osmanlıca kelime var. Geriye düştüm, keşfettim geriye düşmeyi. Yaboz kekik kaplanmış rutubetli kayaları kaldırıp kertenkele yumurtaları bulmakla yettinemedim. Geriye düştüm oyuncularının çoğu ölü akrabalarından kurulu, haftasonu orman pikniği ayrıntısı çuval yarışında. Öyle sağlandı ki yenedünya üretimli piknik tabakları, annem atmaya kıyamazdı. Düştüm, geriye düştüm; bir piknik sonrası almayı unuttular beni Magrus kamyona. Dönüş için ufaladığım zeytinli kekleri kargalar yedi, kargalar yetiştirdi beni bu yaşuma, kurtlar yoktu çünkü Belgrad ormanında. Kargaları keşfettim larousse sayfalarında; bağırsaksızlıklarıyla uzun bir hayat sürdüler çöplük kenarlarında. Bu bilgiyle bıraktım resimli hayvanlar alemi, kapaktaki natilüs kesitinin temsili resmiyle serkeş oldum. Ateşin keşfinden çok dumanın keşfi ilgilendirdi, ateş taşırdım hep

Derya Erkenci

Kusmanın keşfidir en
gerçek olan. Canın
burnundan çıkar çünkü
kusarken ağzın sulanır
gözlerinden yaşlar gelir.
Öğüre öğüre çıkar
gerçek ortaya.
Bağırsaklarındaki kılcal
damarlar ve emici
tüylerle ilgili edinilmiş
okul bilgileri aklına gelir.
Bu bilginin bir gün gelip
te işe yaradığı fikri
kusma hissini artırırken,
dışarı çıkan besinlerin
sana can veren
kısımlarının henüz
bağırsaklara ulaşmadığı
in emilemediğini ve
dolayısıyla ziyan
olduğunu anlarsın.

D e r y a E r k e n c i

üzerimde bir anda yeşili çantamda kibrit de var. Ege, Marmara, ve Karadeniz bölgesi tütünlerinden, itina ile harmanlanmış tok içimli bir sigaradır tavsiyesiyle girildi, bronşit başlangıçlı günlere. Beden sesleri bebeklerini inkar eden, kuzguni çam dalı saçlı, pusetlerinin kumaş kısımlarıyla uyumlu giyen, sabun kokulu esmer kadınların keşfi, rakı sofrasında usulün keşfine denk düştü. Ruhsatsız olta taşıdığım için tutuklandım. Yemli olta sarmak kolaydı ama iblis icadı haliç kollektörü çalışmaya başlamıştı. Aynı anda keşfettiğim ruh çürümesiyle biyolojik kirlenmeyi; mikrop kapan gözlerimdeki irinli çıbanların merhemi hala keşfedilemedi. Sıfır numara jelatin, harmanlanmış kendir tozu ve aliminyum folyo vardı son reçetede; efsunum bozulduydum, dulkarı beslemesi ilaçlar da para etmedi. Madem tutamıyorum o zaman ucundan yakalayayım düşüncesiyle, kulaktan dolma bilgilerini anlamsızca türetenler, akım derken kakam diyenler, bambaşka bir kitleye ait olduklarını keşfedemeden gündem tarihçilerin filtre kahve damlamış uykulu metinlerinin eilenmiş paragraflarına bile girmeden, dizi dizi vagonlar gibi duralayarak yaşıyorlar. Oysa benim keşiflerim bilindiktiler, benden önce keşfedildi, gelecekte yine keşfedilecekler.

Oysa benim keşiflerim
bilindiktiler, benden
önce keşfedildi,
gelecekte yine
keşfedilecekler.

Murat Gülsoy

Keşifler ve İcatlar Ansiklopedisi

Dördüncü katın balkonunda oturmuş yıldızlara bakıyorsun. İnsanlar bulutsuz yaz gecelerinde yıldızlara bakıp neler düşünürse sen de öyle şeyler düşünüyorsun. Keşifler ve İcatlar Ansiklopedisini düşünüyorsun. İki kocaman cilt. Tamamı çizgi roman şeklinde tasarlanmış, çocuklara yönelik yani oldukça pedagojik bir eserd. Çocuktun. Kimbilir kimin kütüphanesinin unutulmuş bir köşesinden çıkarılıp sana armağan edilmişti. İlkokuldaydın. Hepsini soluk soluğa okumuş, tüm keşiflerin yüzlerini, hayatlarını çocuk zihnine kazımıştın. Edison'un çocukken trenlerde nasıl gazete sattığını, Columbus'un kendinden başka hiç kimse başaramasın diye seyir defterlerini nasıl tahrif ettiğini, hatta dönerken kraliçeye sunmak için kafeslere koymuş olduğu yerlileri, Amundsen'i, Kaptan Cook'un bir mızrakla yaralanıp Avustralya topraklarına düşüşünü, Pasteur'ü, Madam Curie'yi, Bethoven'in sağır ve aksi bir yaşlı adam olarak çocukları bastonuyla nasıl kovaladığını herşeyi bir kaç gün içinde öğrenmiştin. İnsanlığın büyük macerasından etkilemiştin. Okulda küçük bir deha yapmıştı bu bilgiler seni. Yıllar önce kaybettiğin o çocuk ansiklopedisini bulmak için sahalara gitmek, artık çöp yığımına dönüşmüş eski dergilerin, ciltleri dağılmış kitapların arasında saatlerce oyalanmak sıradan cumartesi günü işlerinden birine dönüşmüştü. O mavi ciltleri bulamamıştın ama bir dolu keşifler ve icatlarla ilgili kitap biriktirmiştin. Ve şimdi bir tane de sen yazacaktın. Gizli kalmış, yanlış veya eksik bilinen olaylara ışık tutacaktın. En azından keşfedilecek bir şeyin kalmadığı şu tarih diliminde maceracı aydınlanma hayaline romantik bir şekilde veda edecektin. Ama aksilikler peşini bırakmıyor. Biraz önce kalemin ellerinden kayıp apartman girişindeki basamaklara çarpıp parçalanarak gece kedilerinin huzurlu başboşluğunu bozdu. Yukarıdan kalemin boşlukta bir kurşun gibi yol almasını sonra da parçalanışını izledikten sonra, neden sonra, bütün o rakıllardan sonra sandalyene yaslanıp yıldızlara bakmaya başladın. Kedilerin huzurlu yaşantısı göz

açıp kapanıncaya kadar yeniden kuruluverdi. Belleksiz hayvanlar diye geçirdin içinden. Oysa sen hala sınırlarını yatırtmaya çalışıyorsun. O kalemi üç yıl önce heyecanla satın alıp, ona derin anlamlar yüklediğini hatırlıyorsun. Uzun süre onunla yazmayıp ona çok özel bir alet, bir silah, bir emanet muamelesi yapmıştın. Şimdi inip parçalarını toplayıp yapıtırmayı kendine yediremediğin gibi, bir başka kalemlerle, bir başka ruh haliyle, bir başka yerden başlamayı da göze alamıyorsun. Kalemin elinden kayıp gidişini olağan sarhoşluğuna vereceğin yerde uğursuz bir işaret olarak görme eğilimindedin.

Öyle miyim? Peki ama, gerçekten de uğursuz bir işaret olmadığını kim iddia edebilir ki! Daha kırk yaşına gelmeden ellisini çoktan devirmiş bir adama dönüşmüş benim gibi biri için tüm işaretler kötüye yorumlanmaya o kadar açık ki.

İyi tarafından bakmaya çalışalım. Tüm işaretlerin, tüm simgelerin, tüm kehanetlerin iki zıt yüzü olduğunu hatırlayarak inip kalemin parçalarını bulalım, yapıtıralım. Kaldığımız yerden devam edelim.

İnsan kaldığı yerden devam edebilir mi? Kalınan yere geri dönebilir mi? Bir yerde kalınabilir mi? Bir toplu konutun dördüncü katındaki balkonun korkuluklarına dayanarak aşağıya bakan adamın ne gibi bir yerde kaldığını acaba kendisi söyleyebilir mi? Keşifler ve İcatlar Ansiklopedisi projesinin önsözü? Belki. Boyundan büyük bir işe girişmişti. Tıpkı bundan öncekiler gibi üç dört sayfası karalandıktan sonra bir tarafa kaldırılacak olan birbirinden farklı renklerde ve boyutlardaki defterlerden, bir heves bir heyecan satın alınan kitaplardan sıkılmamış mıydı artık? Gerçeği kabullenmesi bu kadar zor muydu? Balkonun demirlerine abanarak bir örnek dağılmış uzay kolonisi şeklindeki toplu konutların aydınlık pencerelerine doğru söylenmeye başladı:

"Peki ya siz! Siz ne yapıyorsunuz? Sizin büyük bir hayaliniz yok mu? Piyango'dan para çıktığında yapılacak olan dünya seyahati dışında bir hayaliniz var mı? Hiç bir zaman çıkmayacak olan bir piyanonun hayali ile aslında hiç bir şeyin hayalini

kurmadan yaşayıp gittiğinizin farkında değil misiniz? Uykulara daldığınızda gündüzden yarım kalan işleriniz dışında bir rüya görebiliyor musunuz? Sizler, asla karanlık bir ormanda bir kaplanla gözgöze gelmeden yaşayıp öleceksiniz, bunun farkında mısınız?"

Oysa onlar her zamanki gibi öylece yaşayıp gidiyorlar. Onlar: onlardan biri olduklarının farkında olmayanlar topluluğu! Farkında olsalar da bunu değiştiremeyecekler topluluğu. Bir topluluk. Çoğunluk. Kalabalık. Kuralları koyanlar. Üretenler. Tüketenler. Kısacası onlar.

Bir an sonra aptalca davrandığını farkedip içeriye giriyorsun. Işıkları tamamen söndürülmüş evin içinde söylene söylene dolaşıyorsun. Ne kadar aptal ve ahmak olduğunu değişik ve süslü benzetmelerle fısıldıyorsun kendine. Okuduklarının etkisi ile saçma sapan şeyler yapıp komik duruma düşen, yine okuduklarından aşırıldıkları cümlelerle kendilerini savunan mutsuzlardan birine dönüşmüş olduğuna düşünüyorsun. Hızla kapıyı çekip çıkıyorsun. Merdivenlerden aşağıya nefes nefese iniyorsun. Sokak kapısını hışımla açıp kalemin parçalarının dağılımı olduğu yere yöneliyorsun. Kalemin kapağını ve gövdesini buluyorsun. Ucu kırıldığı için ellerin, üstün başın mürekkebe bulanıyor. Elini silebileceğin bir şeyler arıyorsun ve o anda dışarıya çıkarken anahtarlarını almamış olduğunu fark ediyorsun. Hemen ayılıyorsun.

Ayılmak için gecenin bir yarısı kendi evimin önünde, yalınayak, elimde kırılmış bir dolmakalemlerle, iyot gibi açıkta mı kalmam gerekiyordu? Bu kadarını hak etmek için ne yaptım? İşte öfkeyle kalkan zararlar oturur. Bu saate nereye gidebilir, kimin kapısını çalabilirim ki... Gidebileceğim insanların bu kadar uzakta oturmalarının belli bir nedeni olduğundan hep kuşkulanmıştım ama nedenini anlamak bu güne kısmet oldu. Sabaha karşı gecenin serinliği daha da artacak. Burada sabaha kadar duramam ki! Bir gören olsa...

Ne yapalım görürlerse görsünler. Şimdi bu durumdan

kurtulmanın bir yolunu bulalım. Sabaha kadar burada beklesek bile bir şey değişmeyecek. Ancak bir çilingir bulup kapıyı açtırmamız gerekecek. Oysa eve girmenin bir yolunu bulabilirsek...

Kırık kalemi cebine özenle yerleştirerek caddeye doğru yürüdü. Karşıya geçip dairesine uzakta bakmaya başladı. Balkon kapısını açık bıraktığını gördüğünde midesinde kötücül bir şeyler buruldu. O açık bırakılmış kapının bu aşamının hikayesinde önemli bir rol oynadığını anladı. Oradan eve girebilirdi. Ama oraya çıkarken düşebilirdi de. Durduk yere başı belaya girmişti. Hem de bu aptal kalem yüzünden. Birden kalemler kendisinin arasında organik bir bağ olduğunu, ona aptal derken kendisinden bahsettiğini anladı. Sonra kalemi cebinden çıkarıp bir kez daha baktı sokak lambasının altında. Oldukça kötü kırılmıştı. İçinde bir şeyler ezildi. Kalemin onun en iyi dostu olduğunu, üç yıldır gecelerini onunla geçirdiğini, onunla maceradan maceraya koştuğunu, gerçi hiç bir macerayı tamamlamamıştı ama başarısız iki yoldaş olarak boşluğa karşı savaştıklarını düşünüp hüznünlendi. Kalemi tekrar cebine yerleştirdi. Ellerini beline koyup Cingöz Recai gibi durumu gözden geçirdi. Hatta onun gibi bir kahkaha da patlatmak geçti içinden. Mr. Fog dünyayı seksen günde dolaşmak için yanına bir çanta içinde ne zaman faydasının dokunacağını dahiyane bir sezisiyle kestirdiği bir sürü ivir zıvrı boşuna almıyordu tabii. Evet bir anahtara bile sahip çıkmaktan aciz biriydi ama belki bu bir sınav olacaktı. Evine , balkonuna tekrar ulaşabilirse artık hayatta karşısına çıkan sorunların üstesinden gelmeyi bilen bir adam olacaktı. Herkes gibi davranmayan bir adam. Herkesin yapacağını aksine bir davranışta bulunacak, sıranın dışına çıkacaktı. Bu anahtarı unutma ve sokakta kalma meselesi tamamen simgesel bir olaydı. Hayatının dönüm noktasıydı. Ve Cingöz Recai gibi kolayca halledecek, balkona varır varmaz o meşhur kahkahasını patlatacak hatta Ayhan Işık için bir kadeh daha içecekti. Kararını vermişti. Kendi balkonuna tırmanacaktı. Kafasını kaldırmadan

hayalindeki seyirciye söyledi:

Evet bayanlar baylar! Birazdan gösterimiz başlıyor! Nefes nefese izleyeceğimiz bu gösteri süresince kabuklu yemiş yememenizi hatırlatmak istiyoruz. Heyecandan ve korkudan kabuklu yemişlerin yemiş kısmını atıp kabuklarını yutabilirsiniz ve kumpanyamız bu tür kazalar karşısında sorumluluk kabul etmez. Ayrıca küçük çocukların ve hamilelerin de gösterimizi izlemelerinde büyük sakıncalar vardır. Bir yazarın kalemi ile girişeceği bu tehlikeli gösteriden sonra geceleri çocuklarınızın altlarına kaçırmaları veya hamile hanımların çocuklarını düşürmeleri, delikanlıların şiir söyleme yeteneklerini kaybetmeleri, genç kadınların geleceğe ilişkin pembe hayallerini yitirmeleri vakayı adiyeden sayılır! Evet sizler, televizyonlarınız aracılığıyla sentetik uykulara dalan, daldığı uykuların farkına bile varmayan sizler! Müjdeler olsun ki mahallemizin kalemsörü ve kalemi sizin için, sadece bir kez tekrarlanacak bu gösteriyi gözlerinizin önüne sermek için, hiç bir fedakarlıktan kaçınmayacaklardır.

Artık biliyorlardı. Yukarıya tırmanacaklardı. Korkudan başları dönmeye başlamıştı bile. Korku ile başa çıkmak için kendilerine iyimser telkinlerde bulunuyorlardı. Geldikleri yoldan geri dönecekler, tekrar masalarına oturacaklar, kırıklarını tamir edecekler, maceralarına kaldıkları yerden devam edeceklerdi. Keşifler ve İcatlar Ansiklopedisi'nin önsözünün ikinci sayfasında son yazdıkları cümleyi tekrar okuyacaklar, beğenmeyecekler, yerine oturmamış kelimeleri sanki kendileri yazmamış gibi çizip, sonra bir takım notlar almak için uzun bir çizgi çekecekler, bir kaç cümle daha yazdıktan sonra huzur içinde yataklarına gidip uyuyacaklardı. Rüyalarında Amundsen'i göreceklerdi kutup soğuşunun dondurduğu gölgesine basmadan ilerleyecekler adım adım dünyayı keşfedecekler sonra diğer alemlere dalacaklardı.

Kendi evinin balkonuna giden yolu araştırmaya başlamıştı ki hırsızların işinin ne kadar zor olduğunu hemen oracıkta teslim ettin. Hırsız fikri ile

birlikte onu kovalayarak zihin sahnene polislerin girmesi bir oldu. Evet, ya tırmanırken, en zor yere gelmişken bir polis ekibi oradan geçip de seni hırsız zannedip yakalamaya çalışırsa, ateş açarsa... Böyle bir durumda herhangi bir kurşunun daha sana değmeden kendini yerde bulacağına o kadar eminsin ki. Ertesi günün gazetelerini düşünmek bile istemiyorsun. Aptalca gerçekleşen bu ölüm ahmakça yaşanmış yılların bir imzası, fiyakalı bir mührü gibi olacak. Aile yakınların, arkadaşların, uzaktan tanıdıkların gözünün önünden müstezhi ve hatta açık açık alaycı bir kalabalık olarak geçmeye başladılar bile. Cenazede karşılaşan uzun süredir birbirini görmeyen eş dost tanıdığı olayın tuhaflığını konuşmak ve sözde seni anmak için bir araya gelecekleri içkili toplantının sonlarına doğru olayı konuştuğukça gülüşmelerini, gitgide kahkahalarını tutamayacaklarını, mazeret olarak da sinirlerinin bozulduğunu söyleyeceklerini şimdiden ezbere biliyorsun. Eski karını gözünün önüne getirmeye çalışıyorsun. Onun neler hissedeceğini tahmin etmeye çalışıyorsun. Üzüleceğine adın gibi eminsin. Ne de olsa beş yıl birlikte bir hayatı paylaşmıştınız. Fakat bu saçma sapan ölüm, kendi yaşamını, kendi tarihinin temellerinden dinamitleyeceği gibi eski karının da hayatının beş yılını salak bir adamla geçirdiğini kanıtlayacak mı? Herkes ona acıyan gözlerle bakmayacak mı?

Binanın cephesini inceliyorsun. Gözlerin dördüncü kata, balkonuna ulaşan kestirme bir yol arıyor. Balkonlar birinci kattan başlayarak bir örnek yukarıya doğru yükseliyor. Birinci kattakilerin tatilde olduklarını hatırlayıp seviniyorsun. Bu sevincin ikinci kattakilerin köpeğinin görüntüsü ile hemencecik kararıyor. Neyse ki balkonlarını tamamiyle demirle kapatmışlar, balkonu küçük bir açık hava hücre sine dönüştürmüşlerdi. Demirleri basamak gibi kullanarak üçüncü katın balkonuna varabileceğini düşünüyorsun. Yeterince hızlı davranırsan, köpeği uyandırmadan yukarıya varabileceğini, ve üçüncü kattan kendi balkonuna nasıl varacağını hesaplamaya

çalışıyorsun. Yalnız ve nemrut bir kadın olan üçüncü kattaki komşunu gözünün önüne getiriyorsun. Seni balkonunda yakaladığı anda bütün mahalleyi ayağa kaldıracığına emin oluyorsun. Tekrar zemin kata dönüyorsun. Birinci katın balkonun oldukça yüksek olduğunu görüyorsun. Moralın bozuluyor. Terden sırlıklam olmuş gömleğin gece esintisi ile sırtına yapışınca sinirlerin biraz daha bozuluyor. Canın sigara istiyor.

Acaba bir taksit tutup Mehmet'e mi gitsem? Evde midir ki? Taksit bu saatte inanılmaz bir para yazacaktır. Ya Mehmet evde değilse. Evdeyse bile beni karşısında görünce hiç sevinmeyeceği de çok açık. En son ne zaman görüştüğümüzü bile hatırlamıyorum. Eskiler... Eskilerden kimseyi hatırlamıyorum. Onlar da beni unutmuşlardır zaten. Eski arkadaşlar daha doğrusu eski karımın arkadaşları ve akrabaları... Nasıl kapılarını çalabilirim ki. Üstelik bu saatte ve bu halde. Delirdim sanırlar herhalde. Gerçi son beş yıldır... Aman neyse ne! Onlara hesap mı vereceğim. Onlardan bir şey beklemedim ki hiç bir zaman. Kendime göre bir dünya kurdum işte.

Şimdi o kurduğumuz dünyanın burçlarına tırmanmanın bir yolunu bulmamız gerekli. Önce zemin katı aşmalıyız. Şu bakkalın dondurma dolabını biraz çekebilirsek üzerine de bira kasalarından birini yerleştirebilirsek, birinci kata varmamız için bir neden kalmaz. Ondan sonra da balkonların hemen yanından aşağıya inen su borularının kelepçelerine basarak ikinci katın demirlerine... Ondan sonrası da çocuk oyuncağı zaten...

Hemen işe girişti. İçinden ışık çalmak geçiyordu. Dolabı ses çıkarmadan çekmeye çalıştı ama dolap zincirle dükkannın kepenk demirlerine bağlanmıştı. Yine de oldukça başarılı bir şekilde dolabı balkonun hizasına getirmeyi başardı. Üzerine hızla bira kasasını yerleştirdi. Kendisinden beklenmeyecek bir çeviklikle dolabın üzerine sıçradı. Kasanın ağırlığını çekip çekmeyeceğini elleriyle denedikten sonra dikkatli bir biçimde kasanın üzerine çıkıp ellerini havaya kaldırıp birinci katın balkon demirlerini tutmayı başardı.

Evet bayanlar baylar, gösteri başladı işte. Şimdi nefeslerinizi tutun ve imkansız tırmanışı izleyin. Birinci balkon demirlerine kolayca ulaşırken kalemsörümüz şu anda kendini yukarıya çekmeye çalışıyor. Basit bir barfiks hareketi ile kendini balkona çekivereceğini sanan izleyicileri uyarmalıyız, görmüş olduğunuz gibi kalemsörümüzün kol kasları yok denecek kadar zayıf ve yumuşak, gövdesi ise bir patates çuvalı kadar ağır ve hantal. Çünkü kumpanyamız size daha heyecanlı seyirler sunmak amacıyla bu adamı yıllarca bir masanın başında oyalamayı başarmış, neredeyse bedensel bir özür lü durumuna getirmiştir. Fakat o da ne, birinci katın balkonuna kendini çekmeyi başarıyor gibi, evet evet şu anda yerle tek ilişkisi olan bira kasasından ayakları ayrıldı ve çenesi balkon hizasına kadar ulaştı bile. Bir eliyle birkaç santim yukarısına uzanabilirse işin dörtte birini başarmış olacak. Kalemsörümüz biraz zorlanıyor galiba, evet evet gücü tükendi gibi, vazgeçiyor, ayakları bira kasasını arıyor, parmak ucuyla yakalamaya çalışıyor, aman tanrım kasa yere yuvarlandı ve kalemsörümüz birici katın balkon demirinde sallanıyor. Elleri yavaş yavaş kayıyor.

Boşlukta sallanıyorlardı. Kalem daha önce düşmüş olduğu için, hem de daha yüksekte düşmüş olduğu için olacaklara hazırlamıştı kendisini. Bu sefer neresinin kırılacağını tahmin etmeye çalışıyordu. Adam ise bir kaç saat önce oturup yıldızları seyrettiği balkonunun bir kaç metre aşağısında gücünün son zerrelere iyi bir düşüş yapmak için kullanmaya çalışıyordu. Hayati tehlike karşısında duydukları korku ile herşeyi unutmuşu benziyorlardı. Balkonundan demirlerinden sallanmakta olan bir ceset gibiydiler. Belki birazdan düşeceklerdi, belki birazdan herşey onlar için bitecekti. O ana kadar yaşadıkları bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçmeliydi, fakat hayır, bu durumdan kurtulacaklarına inanıyorlardı. Onlar, doğdukları günden itibaren özel bir misyonu dünya üzerinde gerçekleştirmek için yetiştirilenlerin acıklı dramını

yaşadıklarını farketmiyorlardı bile. Ne onlara anlatılanlar, ne de içlerinden bir güneş gibi doğmasını bekledikleri deha ve yetenek gerçektir. Yaptıkları herşeyin bir gün ama mutlaka bir gün keşfedileceğininin, attıkları çöpün bile müzelerde bir yer kaplayacağını, her çekirmiş oldukları fotoğrafın binlerce kitapta tekrar tekrar basılacağını, onları tanıyan herkesin irili ufaklı hatıralarını gazetelere ballandıra ballandıra anlatacaklarının, kadınların kalplerindeki en özel köşelerde kendi resimlerinin asılı olacağını hayalleri ile geçen bir ömrün, bomboş bir ömrün, yanlış hayallerin gölgesinde sarıp solan bir ömrün tek bir karesini, tek bir anını bile hatırlamaksızın orada, boşlukta sallanıyorlar ve hala ümediyorlardı. Fakat atlamaya hiç de hazır olmadıkları bir anda kayıp düştüler. Dolabın köşesine çarpıp yere yuvarlandılar.

Külçe gibisin. Yüzün yere yapışmış. Orada ne kadardır yattığının farkında değilsin. En son hatırladığın kalemin ellerinden kayıp aşağıya düştüğü. Saçılan parçaları izlediğin anı hatırlıyorsun. Sandalyeye yaslanıp yıldızları seyretmen. Yıldızlardaki olası yaşamları, zaman mekân makinaları üzerine çekilmiş filmleri, uzayın derinliklerinde kaybolup sonra bilinmeyen bir gezegende yeni bir uygarlığı keşfeden kozmopolit federasyon gemilerini, kısa zamanda taş yontmaktan yıldızlara çıkan insanlığı, bir yandan da ölmekte olan insanlığı, basitliği, bayağılığı, çirkinlikleri, kötülükleri, sıradanlaşmış anlamsızlığı, hepsinin hikayelerden başka bir şey olmadığını, yazmak istediğin isyankar ve çılgın ansiklopediyi, herşeyi ters düz edeceğine olan inancını, inandığın için çabaladığını, inandıkların değişmesine rağmen inanma durumunda bir değişiklik olmadığı için hala yıldızlara bakıp hayaller kurabildiğini, aslında kurduğun hayalleri bir matah sanma gaffetine kapıldığını, tüm bunların, çocukluğundan beri düşündüğün tüm saçma sapan hayallerin hiç bir şeye yaramadığını, senin gibi yüzlerce insanın yaz gecelerini bir kaç kadeh rakı içtikten sonra balkonlarından gözüktüğü kadarıyla yıldızlara

bakarak birbirinin aynı hayaller kurduğunu, mürekkep lekelerinin artık gömleğinden vücuduna nüfuz etmiş olabileceğini karmakarışık bir sırada aklından geçiriyordun ki çeşitli yerlerinden beynine ulaşan acı uyarıları aptalca düştüğün ana geri dönmene neden oldu.

Heryerim kan içinde kalmış. Siyah mürekkebe bulanmış... Kan revan içinde değil, kan mürekkep içinde kalmışım. Bir yerimi kırmış olmasam. Ne yapıyorum burada? Bir gören...

Uzaklara gidelim. En azından biraz yürüyelim. Burada duramayız. Durdukça düşüyoruz. Düşüyoruz. Kırılıyoruz. Otoyolun kenarına ulaşabilsek, bir ağacın altında yatar uyuruz belki. Belki sabah olunca yatağımızda uyanır, güleriz bu aptal kabusa. Televizyonda belki Cingöz Recai'nin maceralarına rastlar seyrederez... Belki akşama doğru önsözü yazmayı bitiririz... Belki...

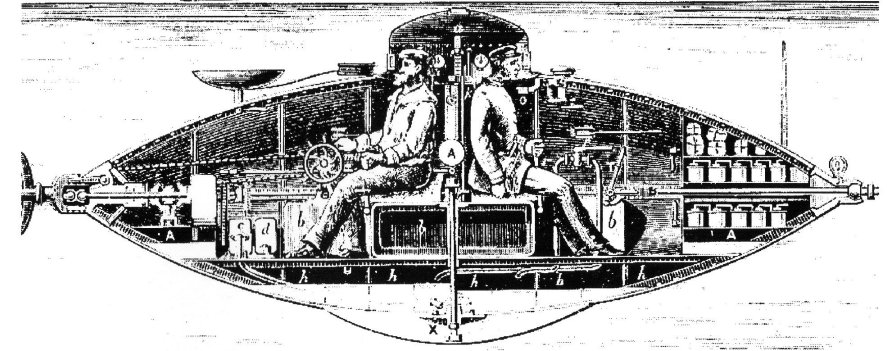
Ayağa kalkmaya çalıştı. Beceremedi, kendini kendi kanyıla ısıtmış olduğu betona bıraktı.

Baylar bayanlar gösterimiz burada nihayetleniyor. Bir başka gece, bir başka gösteriyle birlikte olmak üzere hoşça kalın. Bu arada ışıklarınızı söndürmeyi unutmayın. Sonra sivrisineklelerin istilasından sizi kimse kurtaramaz.

Onlar, kırık bir kalem olarak, düşmüş bir adam olarak kendilerinden geçtiler. Parça parçaydılar. Parçalar birbirine oturmuştu. Yıllarca uğraşıp kendi maceralarını kendileri yazmaya çalışmışlardı. Hep kırık dökük, hep yarım yamalak, hep sarsak, hep hatalıydı yaratmaya çalıştıkları dünya. Onların hayaller birçoklarının gibi hiç bir zaman gerçekleşemedi. Fakat bu sefer kimseye alırdan betonun üzerine çizdiler kendilerini. Hepsini buydu. Bir avuç kan ve biraz mürekkep.

J

Hayalet Gemi Yolcularını tanımak istiyor:

Kim olduğunuzu, ne yaptığınızı, yaşınızı, cinsiyetinizi, eğitiminizi, meraklarınızı, okuduğunuz kitapları, sevdiğiniz yazarları, gazeteleri, filmleri, dergileri, radyo kanallarını, ne zamandan beri Hayalet Gemi'nin yolcusu olduğunuzu, nasıl tanıştığınızı, değerlendirmelerinizi, hayallerinizi, rüyalarınızı, merak ediyoruz.

Hemen bize yazın:
Hayalet Gemi, MBE 201 LEVENT, İstanbul

o l a ğ a n d ı ş ı b i r y ı l l ı k
c e m ç o b a n l ı

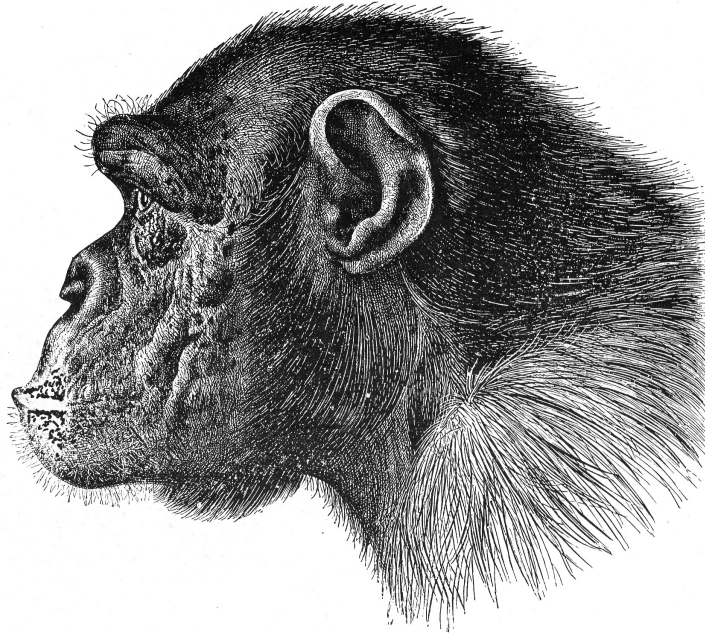
boyut yayınevi, 240 sayfa, 13.5x15 cm, 750 000 tl

1956-1997 yıllarından, insan, hayvan ve daha başka canlılara dair alışılmadık 600 "vak'a" olağandışı, ama olağan! tuhaf, ama yapılmış değil! alışılmış/alıştırılmış ya da doğrusu, egemen anlayışların dayatmasıyla giderek kalıplara dökmüş yaşam biçimlerine ve onların olay örgülerine hiç benzemeyen fenomenler... insanların ait oldukları toplumların, yer yer dramaları, yer yer de kimilerinin "mizahi" gelebilecek durumları.

boyut yayınevi, nıbahamamı sok. 5/3 cihangir istanbul tel: (212) 263 72 77 - 243 05 37 faks: (212) 252 94 14

Kulak Verin

Hayalet Gemi
Dünyanın Tüm Seslerine, Renklerine ve Titreşimlerine
Açık Radyo 94.9'da
(Her Cuma Geceyarışı)

